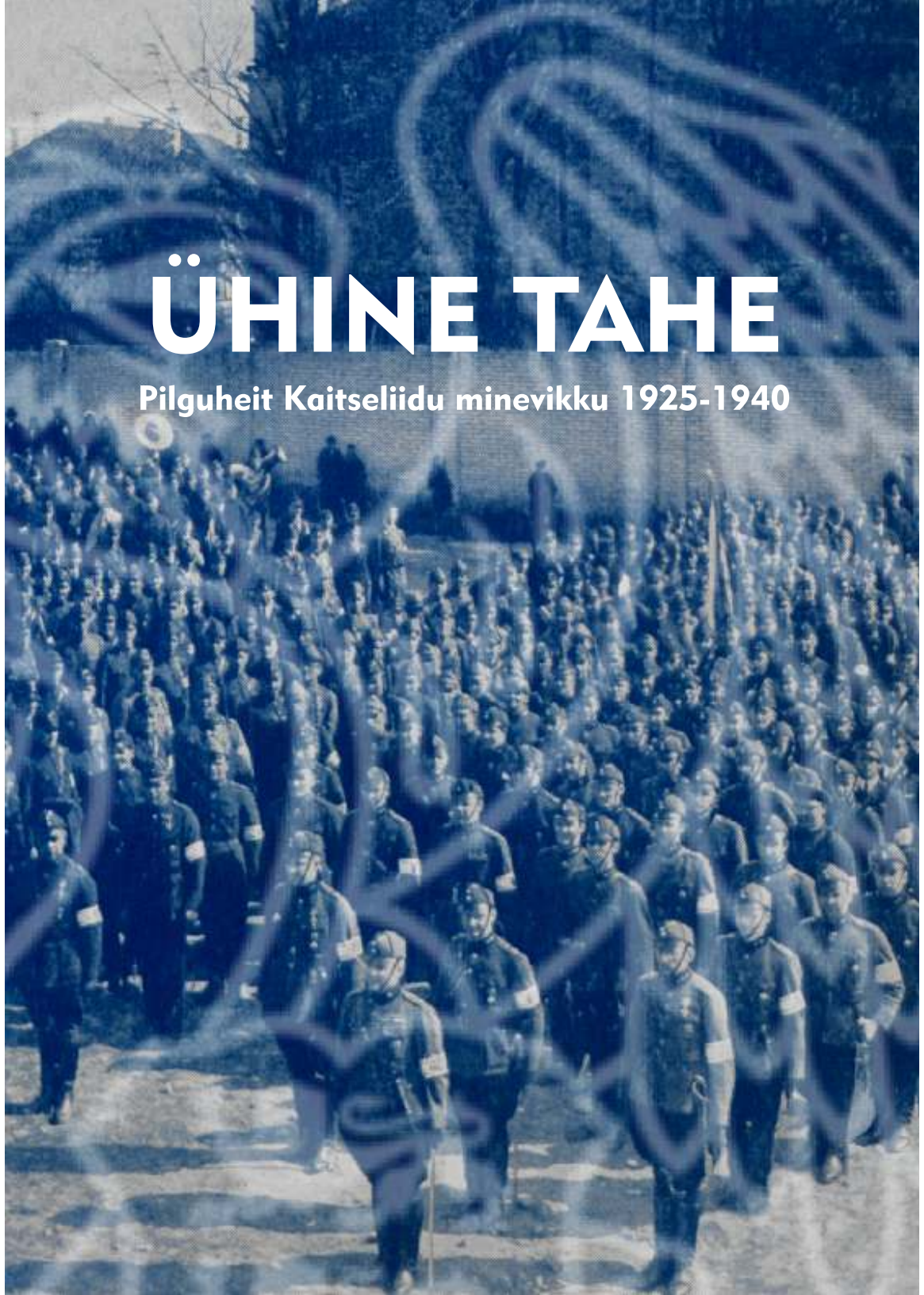

ÜHINE TAHE

Pilguheit Kaitseliidu minevikku 1925-1940

KAITSELIIT

ÜHINE TAHE

Pilguheit Kaitseliidu minevikku
1925-1940

Tallinn 2012

Väljaandja: Kaitseliit
Koostaja: Tanel Lään
Keelenõu: Piret Pääsuke
Toimetaja: major Tanel Rütman
Kujundus: Hepter Grupp OÜ
Trükk: Hepter Grupp OÜ

Fotod: Kaitseliidu Muuseumi fotokogu

Esikaanel: Kaitseliidu Tallinna Maleva rivistus enne kaitseväelisele jalutuskäigule minekut 1. mail 1933. aastal

ISBN 978-9949-30-788-3

Hea Lugeja!

Sa hoiad käes raamatut, mis püüab anda lühikese ajaloolise ülevaate Kaitseliidu tegevusest ajajärgul 1925 – 1940. Tegu ei ole mitte ainult Kaitseliidu ajaloo, vaid selle üldrahvaliku organisatsiooni kaudu sissevaatega ühte perioodi kogu Eesti kultuuriloost.

Maailmasõdadevahelisel ajajärgul kui ka tänapäeval on riigikaitsektoris meil otseks kaitsepoliitikas osalejaks ka Kaitseliit.

Raamatus leiab kajastamist pärast 1924. aasta detsembrimässu Kaitseliidus alanud plaanipärane korraldamine ja arendamine, mille tulemusena oli Teise maailmasõja alguseks Kaitseliidust saanud sõjaline organisatsioon, mida Eesti riigi hävitajad kaitsevääst isegi rohkem kartsid.

Kuna arhiivimaterjale on väga vähe alles (Kaitseliidu arhiiv hävis Tallinna pommitamise ajal 1944. aastal), ei ole tänapäevases ajalookirjutuses leidnud Kaitseliidu tegevus nimetatud ajajärgul piisavalt kajastamist. Raamatu koostamisel on oluliseks allikmaterjaliks 1925-st – 1940. aastani välja antud Kaitseliidu ametlik häälekandja Kaitse Kodu! ja malevate Teatajad, kust leiab sellel ajavahe- mikul välja antud Kaitseliidu ülema ja peastaabi käskkirju, ringkirju, juhendeid, tegevusaruandeid, õppekavasid, laske- ja patrullvõistluste protokolle, kaitseliitlaste nimekirju, autasulehti, malevapealike korraldusi ja teadaandeid.

Just kohaliku tasandi (malevkondade piirkonniti) informatsioonile kujuneb üldpilt, mida raamatu koostamisel on ka silmas peetud.

Eestis algas kohalike kaitseliitlike üksuste taasloomine erinevates piirkondades 1980. aastate lõpul. Üleriigilise organisatsioonina otsustati Kaitseliit taastada 17. veebruaril 1990. aastal.

4. septembril 1991 tunnistas Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidium õigus- tühiseks Punaarmee survele vastuvõetud 1940. a. seadlused Kaitseliidu likvideerimise kohta. Otsuses sisaldus, et „lugeda Kaitseliidu õigused juriidilise isikuna taastatuks ja tema juhtimine Eesti Vabariigi Kaitsenõukogule allutatuks“. 28. aprillil 1992 võttis Eesti Vabariigi valitsus vastu määruse, millega Kaitseliit loeti Eesti Kaitsejõudude koostisosaks.

Kaks Kaitseliidu jaoks võrdsest olulist ülesannet tänapäeval, mis sai püstitud juba aastatel 1925-1940 on kogu elanikkonna vabal tahtel ja omaalgatusel tu- gineva valmisoleku tõstmine ning sõjalise riigikaitse tagamine.

Tanel Rütman

Major

Kaitseliidu Peastaap

Eessõna

Milline on olnud Kaitseliidu roll Eesti riigikaitse ajaloos? Kui öelda, et see roll on olnud oluline või tähtis, siis see väide pole päris õige. Täpsem oleks öelda, et läbi kogu iseseisvuse aja, nii enne 1940. aastat kui ka praegu, on meie riigikaitse toetunud võrdselt kahele jalale. Need on sõjavägi ja Kaitseliit.

Kodanike vabatahtlik kaasalöömine riigikaitstes pole olnud midagi Eestile ainuomast. Üldiselt võiks öelda, et see on üks osa kodanikeühiskonnast, kus ühiskondliku elu korraldamisest võtavad osa kõik kodanikud, mitte ainult riigiparaat. Ning loomulikult on kodanikele relvade kätteandmine ka väljaspool sõjaväge üks vabaduse ja demokraatia näitajaid. Maailma suurim vabatahtlik riigikaitseorganisatsioon, USA Rahvuskaart, oli üks põhilisi jõude juba Ameerika Ühendriikide loomisel Iseseisvussõja käigus 18. sajandil. Kui Esimese maailmasõja järel üheaegselt Eestiga saavutas või taastas omariikluse terve rida Euroopa maid, siis enamikus neist loodi ka vabatahtlikud riigikaitseorganisatsioonid. Sealjuures oli näiteks tšehhide "Sokol" asutatud poolpõrandaaluse rahvusliku spordiseltsina juba 1860. aastal, ammu enne Tšehhoslovakkia loomist. Ka Poola Küttide Liidu juured ulatusid omariikluseelsele aega.

Kui pikaks saab lugeda aga Eesti Kaitseliidu ajalugu? Meie organisatsiooni sünnipäevaks on teatavasti 11. november 1918. Taolised sünnipäevad on sageli lihtsalt kokkuleppelised daatumid ja nii on tegu ka Kaitseliidu puhul. Sel päeval, 11. novembril 1918, kogunes põranda alt väljatulnud Eesti Ajutine Valitsus oma esimesele istungile. Muu hulgas pandi seal ühe otsusepunktina kirja: "Maa kaitsmine Eesti Kaitse Liidu kätte anda". Sellega legaliseeriti seni põranda all olnud Kaitseliit ja anti organisatsioonile riiklik ülesanne. Seega ei ole õige, et tollal loodi Kaitseliit. Organisatsioon oli juba olemas. Teiselt poolt selle väljaarendamine ja lõplik loomine omakorda võttis veel aega. Kõik see ei tähenda, et me ei peaks 11. novembrit Kaitseliidu sünnipäevana tähistama. Nii on kokku lepitud ja otsustatud. Seda päeva tähistades tuleb lihtsalt meeles pidada, et vabatahtlik riigikaitsetöö Eestis on mõnevõrra vanem.

Sõjaajaloolane Hannes Walter on oma töödes rõhutanud, et vabatahtlikke on maakaitstes kasutatud juba sajandeid tagasi. Näiteks Põhjasõja algul olevat Saaremaal regulaarväge olnud ainult 55 meest, kogu saare kaitse aga rajatud ümmarguselt 4000-le talupojast omakaitselasele. Siiski oleks ilmselt liialt julge hakata siit tõmbama otseid võrdlusi tänapäeva Kaitseliiduga.

Tänapäeva mõistes Kaitseliidu sarnase organisatsiooni alguse võib leida 1917. aasta kevadest. Vene Veebruarirevolutsiooni üks esimesi saavutusi oli senise politsei hävitamine. Kui korrakaitse kadus, ronisid välja kurjategijad. Kõige rohkem oli neid muidugi suurtes linnades, nagu Tallinnas. Märtsis 1917 otsustas Tallinna linnavolikogu kuritegevuse taltsutamiseks luua omakaitseorganisatsiooni. Ühe ööpäeva jooksul registreeriti sadu vabatahtlikke, jagati meestele välja relvad ja tunnusena valged käelindid ning saadeti tänavatele patrullid. Paljudes linnades loodi omakaitse samuti nagu Tallinnas. Tollal algas aga koheselt ka miilitsa loomine. Enamik vabatahtlikke-omakaitselasi astus miilitsaks. Umbes 2000 meheline miilits suutis tagada avaliku korra. Vajadust vabatahtliku kaitseorganisatsiooni järele enam ei olnud. Kuid ainult sama aasta sügiseni.

Revolutsioon arenes edasi ja koos sellega lagunes Vene sõjavägi, mis distsiplineeritud organisatsioonist hakkas muutuma juhitamatuks inimkarjaks. Sakslaste pealetungi survele taandus see põhja poole, jõudes sügisel Eestisse. Algasid röövimised, rüüstamised ja vägivaldsemine, mille peatamiseks politsei jõust enam ei piisanud. Selles olukorras nähti avaliku korra kaitsmise ainust võimalust kodanike omakaitseorganisatsiooni taasisutamises. Omakaitse loodi sügisel 1917 sõna otseses mõttes ühiskondlikus korras. Näiteks Tallinnas oli Omakaitse loomise algatuse ja organiseerimisega ühel või teisel viisil seotud üle 80 organisatsiooni ja asutuse. Selletõttu oli organisatsioon ka üldrahvalik, esindades oma liikmeskonnas erinevaid rahvakihte ja grupe. Kui taas näide tuua suurimast, Tallinna Omakaitse üksusest, siis seal oli 3200 meest. Nendest oli töölisi 1500, teenistujaid ja ametnikke 800, majaomanikke 600 ja kaupmehi 300. Taas asusid linnade tänavatel patrullima relvastatud vabatahtlikud, omakaitse grupid loodi ka paljudes valdades. Omakaitse kujunes ülemaalseks organisatsiooniks kokku ümmarguselt 10 000 mehega. Koos eesti rahvusväeosadega oli

see tegelik relvastatud jõud, mis kaitses elanikkonda 1917. aasta lõpu segastes oludes allakäinud Vene väemasside eest.

Eesti olukord muutus järsult pärast Oktoobrirevolutsiooni nime all tuntud kommunistide riigipööret. Venemaa demokraatlik areng, ükskõik kui aeglaselt ja konarlikult see ka senini kulges, lõppes täielikult. Nüüd võtsid kõik Eesti poliitilised jõud, välja arvatud kommunistid, suuna Venemaast eraldumisele ja iseseisva vabariigi loomisele. Omakaitse oli seni olnud puhtalt korrakaitseorganisatsioon. Nüüd sai ta ka poliitilise missiooni. Tuli abistada seaduslikke võimuorganeid ja seista Eesti rahvuslike huvide eest. Kommunistidel ei õnnestunud Eestis oma võimu täielikult kehtestada. Suuremates linnades sunniti küll aja jooksul Omakaitse oma tegevust lõpetama, kuid maal ja ka väikelinnades jätkati tööd. Saksa vägede pealetungi eel veebruaris 1918 kuulutati välja Eesti Vabariik. Võimu ülevõtmisel põgenevalt vene armeelt ja kommunistlikelt võimudelt oli Omakaitse oluline osa. Neis paigus, kus polnud eesti rahvusväeosi, kuulutati omariiklus välja ja tagati avalik kord just Omakaitse relvajõul.

Teatavasti järgnes aga sellele kohe saksa okupatsioon. Omakaitset võeti relvad käest ja saadeti laiali. Sakslastel oli aga Eestis hoidmiseks vähe jõudusid. Range okupatsioonirežiimi sisseseadmisel kartsid nad rahutuste puhkemist. Hädavajaliku jõureservi loomiseks avaliku korra hoidmisel pöörduti juba ennast õigustanud kodanike vabatahtliku organisatsiooni idee poole ja mais 1918 taasloodi Tallinnas Omakaitse ehk saksakeelse nimetusega Bürgerwehr. Okupatsioonivõimude mõtte kohaselt pidi taasloodud organisatsioonis olema juhtiv roll kohalikel baltisakslastel, kuid kaasati ka eestlased. Esiteks oli baltisakslasi lihtsalt liiga vähe ja teiseks loodeti sellisel teel eesti tegelasi tõmmata koostööle saksa võimudega. Niimoodi kavatseti, kuid välja tuli teistmoodi. Saksa Bürgerwehri sees hakati looma Eesti Kaitse Liitu.

Bürgerwehri juhtkonnas olnud eesti tegelaste, eelkõige Johan Pitka algatusel võeti sinna tolleks ajaks juba laialisaadetud eesti rahvusüksuste ohvitseri kui sõja- ja juhtimiskogemustega mehi. Nende kaudu loodi uus põrandaalune organisatsioon Eesti Kaitse Liit. Kogu Eestis rajati volinike võrk, kes värbasid usaldusväärseid mehi ning juhtisid neid kohapeal põrandaaluseid gruppe looma ja relvi koguma. Nõnda organiseeriti üle Eesti umbes 5000 meest.

Kui Saksamaa sõjas alistus ja Eesti Ajutine Valitsus 11. novembril 1918 võimu enda kätte võttis, oli valitsusel Kaitseliidu näol kohe käepärast reaalne jõud. Kaitseliit tuli põranda alt välja, relvastati võimalust mööda ning seda hakati sihikindlalt arendama ja laien-dama. Kuigi Lõuna-Eestis veel kohalolevad saksa okupatsiooniväed seda takistasid, oli novembri lõpuks Kaitseliidus 14 500 meest. Mis puutub relvadesse, siis suur hulk kaitseliitlasi oli segastel aegadel juba ise endale vintpüssi ja padroneid hankinud. Esialgu, kui Eestil polnud veel ei sõjaväge ega politseid, kui kogu riigiaparaati alles ha-kati looma, pidi Kaitseliit tegema korrakaitset peaaegu kõike. Raud-teed, sillad, laod ja muud olulised objektid olid kaitseliitlaste valve all. Patrulliti linnades tänavatel ja loodi piirile Venemaaga piirivalve. Võeti sakslaste käest üle riigivarasid. Kaitseliit toimis ka valitsuse propagandaorganina. 11. novembril 1918 võttis valitsus Kaitseliidu kohta vastu otsuse, nagu juba öeldud: "Maa kaitsmine Eesti Kaitse Liidu kätte anda". Kui Kaitseliidu eelkäijad olid korrakaitseorganisatsioonid, siis selle otsusega sätestati ametlikult, et Kaitseliit on riigi-kaitseorganisatsioon. Vabadussõja esimestest lahingutest peale oligi Kaitseliidu üksusi rindel.

Vabadussõjaga lõppes ka Kaitseliidu ajaloo esimene etapp, see lak-kas olemast vabatahtliku riigikaitseorganisatsioonina. Sõda neelas enamuse esialgsest liikmeskonnast: kõigepealt võeti sõjaväe loomiseks ära ohvitserid, sõjaväeametnikud ja arstid; rinde edasiliikumisel astu-sid piiriäärsete alade üksused koos sõjaväega lahingusse, siis lahkus hulgaliselt aktiivsemaid mehi loodavatesse vabatahtlike löögiüksustes-se ja lõpuks võttis oma osa 20 – 36 aastaste meeste mobilisatsioon. Samas kasutati aga olemasolev organisatsiooniline vorm ära sõjaväele reservväe loomiseks. Sõjaväekohuslased arvati kohustuslikus korras Kaitseliitu. Sedasi moodustatud uues Kaitseliidus arvati 16-45 aas-tased mehed I järku, kus nad said esialgse sõjalise väljaõppe ja moo-dustasid ümmarguselt 32000 mehelise väliarmee reservi. II järgus olid 45-60 aastased mehed, keda rakendati vastavalt vajadusele peamiselt mitmesuguses vahi- ja valveteenistuses sisemise julgeoleku tagami-seks. Kokku kuulus kohustuslikku Kaitseliitu sõja ajal kuni 100 000 meest. Pärast sõja lõppu kadus vajadus taolise organiseeritud reservi järele ja 1920. aasta juuniks Kaitseliit sõjaaegsel kujul likvideeriti.

Mis oleks nüüd olnud loomulikum, kui raskete aegade kogemusi arvestades asuda kohe täie jõuga ja riikliku abiga taastama vabatahtlikku riigikaitseorganisatsiooni. Mitte midagi taolist aga ei toimunud. Vaenlane oli lahinguväljal löödud ja oma riik loodud. Ühiskonda haaras võiduuimastus, kus enam mingeid ohte ei tahetud näha. Eesti poliitikas mõjukad sotsialistlikud jõud olid põhimõttelised patsifistid, kes tahtsid isegi sõjaväge ära kaotada. Ja tolleaegse elu hindamisel tuleb kahtlemata arvestada ka seda, et seljataga oli mitu aastat sõdu, revolutsioone ja segadusi ning inimesed tahtsid lihtsalt rahulikult elada omaenese elu, millele nad naiivselt uskusid enam mitte kusagilt ohtu tõusvat. Tõsi küll, kõik ei olnud sellised.

Aktiivsemad liikmed löid Kaitseliidu sees uue ühenduse vormi – Kaitseliidu kütisalgad, mis moodustasid ülemaalse liidu. Kütisalkades oli umbes 4000 meest. Sedasi säilis omavaheline ühendus ja võimalus ühistegevuseks, kuid mingit riigikaitserolli nad täita ei suutnud. Kütisalgad ei olnud sõjaväestatud relvastatud organisatsioon, vaid pigem seltsitegevus. Kaitseliit küll säilis, kuid ilma tegeliku sisu ja tegevuseta, rohkem paberi peal oleva organisatsioonina, millelt olid ära võetud palgalised instruktorid ja relvad ning mille kohalikeks ülemateks olid rahvaväe ülemad. Viimane ametikoht oli tollal sama, mis meil mõnda aega varem maakondade riigikaitseosakonna ülem. Sisuliselt oli Kaitseliit varjusurmas.

1924. aasta 1. detsembri mäss raputas ühiskonna ärkvele. See näitas selgelt, et iseseisvuse kaitseks tuleb pidevalt valvel olla ning sellise valveloleku vahendina toimus ka Kaitseliidu sisuliselt taasloomine ja edasiarendamine. Selle tööga alustati aga tegelikult juba enne kommunistide mässu. Sõjaväe vastuluurel oli andmeid mässu ettevalmistamise kohta ja sõjaväejuhtkond otsustas hakata Kaitseliitu taastama. Demokraatlikus riigis vajab taoline samm poliitilise juhtkonna otsust. Kuna seda ei olnud, tekkis pehmelt öeldes kummaline olukord, kus tegevus oma riigi kaitseks pidi toimuma salaja. Muidugi ei saanud seetõttu mingit suuremaulatuslikku tööd alustada. Võimalik oli aktiveerida kütisalkade tegevust. Selleks pidi nad ennekõike relvastama. Näiteks Võrus paikneva 7. jalaväerügemendi ülem andis mobilisatsioonivarudest Võrumaa kütisalkadele relvad ja laskemoona oma algatusel nende puhastamiseks ja siis niiöelda unustas meeste

kätte. Kõik see sõltus aga kohalike rahvaväe ülemate ja väeosade ülemate isiklikust algatusest ja huvist asja vastu ning seetõttu olid ka tulemused eri maakondades ja linnades väga erinevad. Siiski selgus juba enne mässu, et vabatahtliku riigikaitsetöö tahtelised inimesed ei ole kuhugi kadunud. Veelgi enam, igaks juhuks olid need inimesed ka relvad käepärast hoidnud. Kui algas Kaitseliidu avalik taastamine, tõid kokkutulnud mehed välja sadu registreerimata vintpüsse ja näiteks Tartumaal oli ühel mehel isegi kergekuulipilduja. Vabatahtlike jõud mässuliste vastu väljaastumiseks olid olemas, kuid teatavasti kukkus kogu mäss paari tunniga kokku. 1. detsembri kogemus tõi aga toetuse Kaitseliidu taastamisele kogu riigis.

Järgnevalt loodigi see vabatahtlik riigikaitseorganisatsioon, mida üldiselt silmas peetakse, kui on juttu Kaitseliidust. See peaks olema ka piisavalt tuttav, kõikidesse üksikasjadesse ei jõuaks me siin süveneda aga nagunii. Seetõttu oleks mõttekas rääkida veel mõnest tähelepanuväärsemast küljest Kaitseliidu tegevuses. Kaitseliit sai rahulikult areneda ja töötada natuke üle 15 aasta, kuni Eesti okupeerimise ajal 17. juunil 1940 nõudis Nõukogude Liit ultimatiivselt kõigi eraisikute valduses olevate relvade ärakorjamist. Sisuliselt tähendas see Kaitseliidu desarmeerimist ja paari päeva jooksul korjatigi relvad sõjaväe ladudesse. See oli ka Kaitseliidu tegevuse lõpp, kuigi organisatsioon likvideeriti ametlikult alles juuni lõpus pärast riigipööret. Selle 15 aasta jooksul jõuti Kaitseliit täielikult välja arendada, selles mõttes, et organisatsiooni koht riigikaitstes, tegevuse alused, materiaalne baas jms kõik olid paigas. Muidugi organisatsiooni täiendati järk-järgult. Näiteks viimastes plaanides oli 1939. aasta suvel kavandatud Saaremaa maleva täiendamine suurtükiväega. Samal ajal jõuti Teise maailmasõja alguseks koostada plaanid ja teha ettevalmistused ka üheks uueks tööloiguks, mida varem ei olnud ette nähtud. Nimelt pidi sõja korral Kaitseliit koos Naiskodukaitsega hoolitsema evakueeritavate ja sõjapõgenike, nende toitlustamise ja arstiabi eest. Rahulike olude jätkudes oleks aga ees oodanud igapäevane töö, ilma suuremate muudatuste ja järskude ümberkorraldusteta. See oli organisatsiooni väljaarendamisel hea saavutus.

Kaitseliidu liikmeskond kasvas pärast detsembrimässu väga kiiresti. Ühe aasta jooksul astus sinna 25000 meest ja seega kasvas

Kaitseliit sisuliselt kohe massiorganisatsiooniks. Teise maailmasõja eelõhtul, 1939. aastal oli Kaitseliidus ligi 43000 meest. Aja jooksul loodi Kaitseliidu kõrvale ka eriorganisatsioonid naistele ja noortele, milles kõigis kokku oli ligi 100 000 liiget. Sellise liikmete arvuga oli Kaitseliit kõigi aegade suurim vabatahtlik organisatsioon Eestis, haarates vabatahtlikku riigikaitsetöösse ligemale kümnendiku eesti rahvast. Kaitseliidu ajaloost rääkides on mõnikord väidetud, et kaitseliitlased moodustasid ligi poole sõjaväe reservist. See ei ole täpne, sõjaväe reserv oli ikka märksa suurem. Kaitseliitlaste arv, 43000, aga moodustas ümmarguselt 40 protsenti üldmobilisatsiooni puhul sõjaväkke võetavate arvust (tegelikult oleks see küll väiksem olnud, sest osa kaitseliitlasi ei kuulunud mobilisatsiooni alla kas siis vanuse või näiteks oma ametikoha tõttu).

Kaitseliitlaste arvu kõrval on vähemalt sama tähtis see, kes nad olid. 1939. aastal oli kaitseliitlastest talupoegi 33%, töölisi 23%, teenistujaid 28%, õppivaid noori 6%, ärimehi 4%. Seega oma sotsiaalselt struktuurilt oli Kaitseliit üldjoontes läbilõige kogu eesti rahvast. Kaitseliit oli nii oma tegevuse eesmärkidelt kui ka liikmeskonna poolest üldrahvalik organisatsioon. Seda rõhutas ja toetas ka poliitiline erapooletus. Kaitseliit riigikaitseorganisatsioonina ise muidugi otseselt mingit poliitikat ei teinud, kuid demokraatlikus riigis on kõik seotud poliitikaga. Kaitseliidu Vanematekogus olid esindajad kõigist põhilistest erakondadest, kes üheskoos moodustasid ümmarguselt 75% Riigikogust. Eesti Vabariigi poliitilistest jõududest vaenulikult suhtusid Kaitseliitu ainult mõned pahempoolsed liikumised, mis enam-vähem avalikult sidusid ennast kommunistidega.

Kaitseliidu laiaulatuslikust tegevusest tuleks eraldi nimetada sporditööd, mis on jäänud esmatähtsa sõjalise töö varju. Spordiga tegelemine oli tähtis ja pidev töösuund. Tegelikult ei oleks üldsegi vale öelda, et Kaitseliit, arvestades selle suurust, oli kõige muu kõrval ka Eesti kõige suurem spordiorganisatsioon. Põhiliselt Kaitseliidu kaudu viidi spordiharrastus maale ja põhiliselt Naiskodukaitse kaudu innustati naisi sporti tegema. Suusatamise tõi meie maale just Kaitseliit. 1920-ndate aastate algul oli suusatamine üldiselt täitsa tundmatu asi. Kaitseliit tegi kümnekond aastat tööd, korraldades soome kaitseliitlaste abiga suusatamise ja suuskade valmistamise kursusi, ning

1930-ndate aastate teisel poolel oli suusatamine juba vähemalt nooremal põlvkonnal selge asi.

Ja veel ühest müüdist. Ajaloos on ikka olnud igasuguseid müüte ja üheks selliseks meie ajaloos on mõnikord kõlanud väide, et Kaitseliit valmistus partisanisõja pidamiseks. Sellist käsku ei antud. Ei saanudki anda, sest Kaitseliidu roll oli tollal sõjalises doktriinis täpselt, kuid teisiti määratletud. Üldmobilisatsiooni korral oleks põhiosa kaitseliitlastest, kas individuaalselt või tervete üksustena, nagu näiteks suurtükipatareid, läinud sõjaväe koosseisu. Sõjaolukorras oleks Kaitseliit sisuliselt lakanud olemast sellisel kujul, nagu ta rahuajal eksisteeris. Väikesearvuline mittemobiliseeritute koosseis oleks asunud tagalas vahi- ja valveteenistusse. Eesti sõjalis-poliitiline juhtkond ei teinud Teise maailmasõja eel mingeid sõjalisi plaane ega ettevalmistusi vastupanu jätkamiseks maa okupeerimise korral. Vale oleks aga tänase tarkusega seda neile ette heita. Teise maailmasõja eel tegeldi kogu maailmas partisanisõja küsimustega nii teoreetiliselt kui praktiliselt ainult ühel maal – Nõukogude Liidus ja sealgi, seoses strateegiliste plaanide muutumisega, hävitasid nad sõja eelaastatel ise oma töö viljad. Sellisel üldisel taustal on ka arusaadav, miks Kaitseliidu juhtkond ei vastanud mitte midagi, kui baasidelepingu sõlmimise ajal organisatsiooni seest esitati mõte – asuda ette valmistama relvade peitmist. Meie oleme tänapäeval targemad. Kui ajaloost üldse midagi õppida, siis vahest just sellise olukorra vältimise vajaduses seisab üks ajaloo õppetunde tänastele riigikaitse planeerijatele. Kuid võib öelda ka nii, et ühiskonna elu määravad ühevõrra nii kirjutatud seadused kui kirjutamata seadused, tavad ja kombed. Vabatahtliku riigikaitsetöö esimeseks kirjutamata seaduseks võiks olla see, et kapitulatsioonikäsku ei täideta.

Tiit Noormets

Kaitseliidu Toompea malevkonna liige

Kaitseliidu suurim malev

Tallinnas moodustati 18. septembril 1917 Johan Pitka algatusel ja ühiskondlike seltside toetusel Omakaitse, mille järeltulijaks on praegune Kaitseliit. Taganevate enamlastega, kes 23. veebruaril 1918 tahtsid Tallinna õhku lasta, pidasid omakaitselased maha võiduka lahingu. Saksa võimude nõudel tuli aga Omakaitse põhikiri kohanda da vastavalt uutele oludele. Tallinna Teatajas ilmus üleskutse kõigile eestlastele astuda "Bürgerwehr-Omakaitse". 1918. a. augustis sai selle organisatsiooni operatiivjuhatajaks kindralmajor Ernst Pödder, kes määras osakondadesse ametisse kontrollitud meelsusega eesti ohvitserid. Seega läks Omakaitse eestlaste kontrolli alla.

11. novembril 1918 avalikult tegevust alustanud põrandaalune Kaitseliidu organisatsioon oli esialgu ainus Ajutise Valitsuse käsutuses olev relvajõud, mille nimekirjas oli Vabadussõja alguses umbes 14000 kaitseliitlast, sh 240 ohvitseri.

Kaitseliitu kuulus selle loomisjärgust alates Jaan Luikmil Tallinna maleva Ida malevkonnast, kus oli 1940. aastal 514 liiget. Malevkond jagunes kaheks pataljoniks, kokku viis kompaniid, staap asus Kreutzwaldi tänavas postitalituse majas. Ida malevkonna pealikuks oli kaptenmajor Jaan Klaar¹, kes oli ühtlasi Kaitseliidu peastaabi me-reüksuste jaoskonna ülem. 1. aprillist 1925 kuni 15. septembrini 1934 oli Kaitseliidu Tallinna maleva pealik kolonel Friedrich-Karl Pinka².

¹ Kaptenmajor Jaan Klaar, VR I/3, II/2 ja II/3 (27. 01. 1889 – 02. 04. 1943). 1919. aasta veebruaris juhtis karistussalka, kes surus maha nn Saaremaa mässu. Teenis suurtükilaeval „Lembitu“ ja oli 1920. a. jaanuarist selle komandör. 1925. aastast Kaitseliidus.

² Kolonel Friedrich-Karl Pinka, VR I/3, VR II/3 (20. 10. 1895 – 16. 01. 1942) sündis Kärsna vallas Viljandimaal. Lõpetas Pauli sõjakooli Petrogradis 1915 lipnikuna, 1923 Eesti alalisväge ohvitseride kursused ning 1938 Eesti Kõrgema Sõjakooli. Esimesest maailmasõjast võttis osa ohvitserina Riia rindel. 1917. aastal teenis 2. Eesti polgus kuni väeosa likvideerimiseni Saksa okupatsioonivõimude poolt. Vabadussõja puhkemisel formeeris detsembri lõpul 1918 Scoutspataljoni ja oli selle pataljoni- ja rügemendiülem Vabadussõja lõpuni. Aastatel 1925-1934 Kaitseliidu Tallinna maleva pealik. Alates 1934. aastast oli mitme sõjaväeringkonna ülem ning 1939 1. diviisi ülema abi. Friedrich Pinka oli Eesti Laskurliidu üks asutajaid ja esimene esimees. Nõukogude okupatsioonivõimud arre-teerisid kolonel Pinka 14. juunil 1941 ja Erinõupidamine (NSV Liidu Siseasjade Rahvakomissariaadi kohtuväline repressiivorgan) mõistis ta surma.

Kolonel Friedrich-Karl Pinka Tallinna maleva pealik aastatel 1925-1934

Kaitseliidu asutajaliige Jaan Luikmil

Kaitseliidu Peastaabi juht- ja ametkond 1925. aastal.

Esimeses reas vasakult õppepealik kapten H. Treiberg (Raidna), peastaabi endine ülem kolonelleitnant J. Vende, Kaitseliidu ülem kolonel J. Roska (Orasmaa), peastaabi ülem major J. Maide, propagandapealik V. Neggo, majandusosakonna pealik T. Pullisaar, teises reas vanemraamatupidaja J. Aperson, sekretär R. Raudsepp, kirjutaja M. Stein, registraator R. Kivimägi, raamatupidaja K. Kuuskmann, kirjutaja A. Kattenberg (Härm), asjaajaja V. Uilp (Tammets), „Kaitse Kodu!“ tegevtoimetaja J. Jaik foto 1928. aastast

Gori joonistus

Kaitseliit ja meie parteipoliitika

"Tule löö sekka!"

"Ärge kiskuge mind erakondade vahelisse löömingusse – me ehitame riiki teist viisi!"

Kolonel August Balder³, 1930. aastast Kaitseliidu peastaabi õppe- ja spordiosakonna pealik ning 1940. aastal peastaabi ülem, täitis aastatel 1934-39 ka Tallinna maleva Põhja malevkonna pealiku kohuseid.

Kaitseliidu Vabadussõja-aegsest I ja VI* jaoskonnast loodud Tallinna maleva malevkonnad ühendati 1929. aastal Põhja malevkon-naks, mille esimeseks pealikuks sai Friedrich Uibopuu. Malevkonna

³ Kolonel August Balder, VR II/3 (25. 10. 1891 – 26. 09. 1973) sündis Undla (Kadrina) vallas. Oli I maailmasõja ajal rooduülemena rindel. 11. novembrist 1918 Kadrina kaitseliidu pealik, 1927. aastast Kaitseliidu teenistuses. Esimese vene okupatsiooni ajal arreteeriti Balder 1940. aasta juulis. Pärast kaheksa aastast vabaduskaotust vabanes vangistusest.

* Kaitseliidu eelkäijaks olid 1917. aastal loodud Omakaitse üksused, Tallinnas oli oktoobrikuu alguseks loodud kuus jaoskonda. 1. jaanuaril 1925 iseseisvunud Kaitseliidu Tallinna Malev koosnes üheksast territoriaalsest (I – VI malevkond, Kopli, Nõmme ning Toompea malevkond) ja kahest eks-territoriaalsest malevkonnast (Kalevi ja Tehniline malevkond) ning ühest salgast (ratsasalk). Kuni 1. aprillini 1925 kandis malevapealiku kohustusi Tallinna garnisoni ülem kolonel Oskar-Aleksander Raudvere, VR I/3

*Kaitseliidu ülem kolonel Johannes Roska
(Orasmaa) 10. veebruaril 1925. aastal*

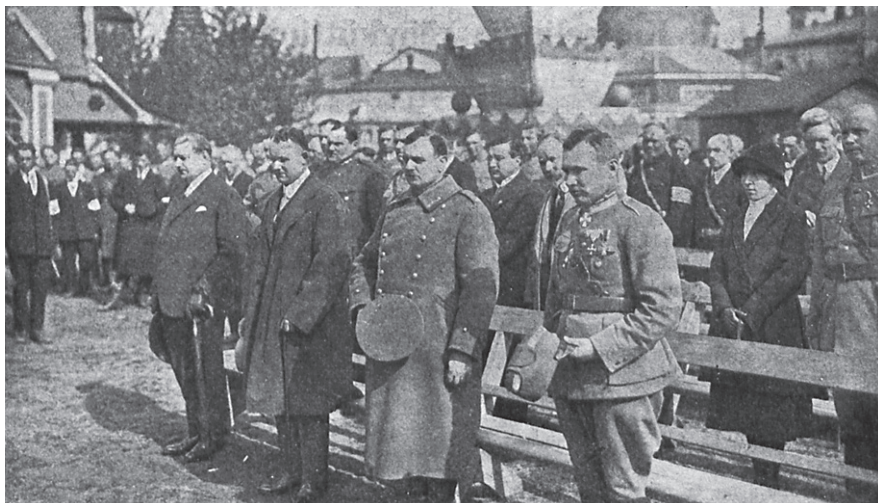

Tallinna maleva juhatus 1934. a. Vasakult: Karl Terras, major Rudolf Lints, Ernst Peterson. Seisavad: Paul Kurvits, Jaan Zimmermann, Aleksander Tõnisson

juhatuses olid 1934. aastal kolonelleitnant August Balder, Jaan Zimmermann, Johannes Tusti, Eduard Tõnisson ja Eugen Reinson. Kolm viimast suutsid tuntud äritegelastena hoida malevkonda heal majanduslikul järjel; peamiseks tuluallikaks olid heategevusüritused (loteeriid, kontserdid jms) ning nn seltskondlik toetus (tänapäeva mõistes sponsorlus).

Sõjaline väljaõpe pälvis erilist tähelepanu ja laskeasjandus (laskurklubi pealik Konstantin Kroonberg) oli malevkonna tähtsamaks tegevusalaks. Laskurid Endel Rikand ja Karl Jürgens võtsid 1939. aastal osa Luzerni MM-st, pesapallimeeskond oli paaril aastal Eesti meister, tugevad oldi nii võrk- kui korvpallis ning suusatamises. Maleva suurepärane võimla võimaldas aasta läbi treeninguid korraldada. Malevkonna juures tegutses ka 81-liikmeline Naiskodukaitse jaoskond. Tallinna maleva Noorte Kotkaste üksustes oli koos vanakotkas August Balderiga ca 1600 poissi.

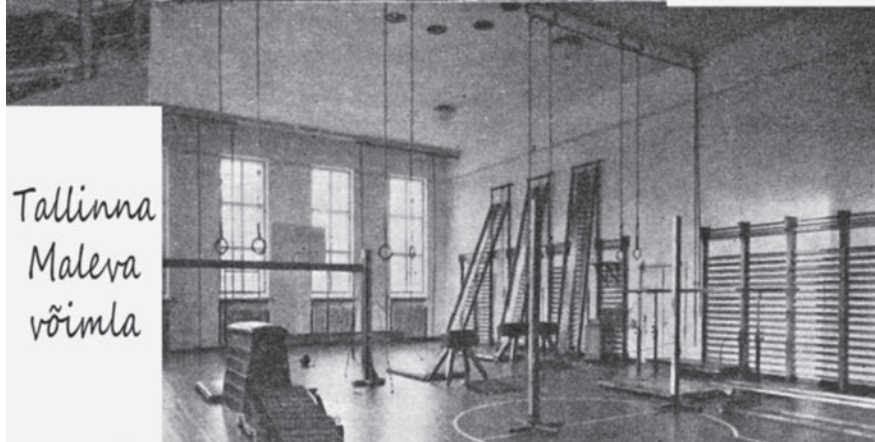
Kaitseliidu Vabadussõja-aegsest IV ja V jaoskonnast loodud Tallinna maleva malevkonnad ühendati 1. märtsil 1926 ühiseks Lõuna malevkonnaks, kus II pataljoni pealiku kohal oli iseseisvusaegse Reaalkooli raudvara, aastail 1919-41 koolis võimlemisõpetajana töötanud Vol-

Harju maleva esimesel aastapäeval 1926. aastal. Esimeses reas vasakult kindralstaabi ülem kindralmajor Nikolai Reek, kindralleitnant Johan Laidoner, kaitseminister kindralmajor Jaan Soots ja Kaitseliidu ülem kolonel Johannes Roska

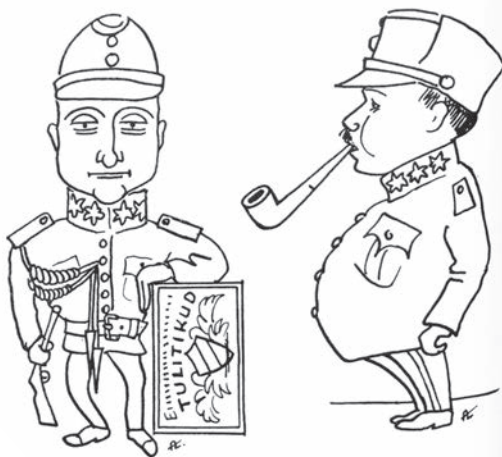
Põhja
Malevkonna
staap

Tallinna
Maleva
võimla

Lõuna malevkonna abipealik
Julius Trumm

Lõuna malevkonna pataljoni-
pealik Voldemar Resel-Resev

Otepää suurmännõvritel septembris 1925. Esimeses reas vasakult kolmas Kaitseliidu staabiülem kolonelleitnant Jakob Vende, neljas KL ülem kolonel Johannes Roska

Lõuna malevkonna pealikute kogu 1931. aastal. Malevkonna juhatuses olid pealik Paul Reintam, abi Julius Trumm, Aleksander Ed. Jürgens, Karl Peterson ja Heinrich Johanson

demar Resel-Resev. Juba 1918. aasta jõulude ajal tekkis Kassisaba kaitseliitlastel mõte moodustada lööksalk ja minna väerinnale. Paar-kümmend end kirja pannud meest tegid väljaõpet Falgi aias, spordiseltsi saalis ja lennuväe tiirus Kalamajas. Paarikümnest mehest jõudis kümme meest Soomusrong nr 3 dessantkompanii ridades eesliinile ja sai jaanuari lõpus tuleristsed. Nende hulgas oli ka V. Resel-Resev.

1931. aastal oli malevkonna juhatuses Paul Reintam (pealik kuni

1940), abi Julius Trumm⁴, Aleksander Jürgens, Karl Peterson ja Heinrich Johanson. Liikmete omapoolne rahaline panus (mõne toetus kuni 100 krooni aastas) ning sissetulekud iga-aastaste korjanduste ja annetustega oli 1930. aastal üle 5000 krooni. Vormiriiete muretsamiseks oli 1931. aastal üle 3000 krooni, riiklikest summadest sai muretseda relvi, varustust ja laskemoona. 1940. aastal oli malevkonnal kaks pataljoni ja kokku 5 kompaniid, liikmeid 443. Malevkonna staap asus maleva majas Kaarli tn 8.

Lõuna malevkonna lipu kirjeldus: esikülje põhi on roheline, keskel paremalt vasakule vaatav, lamavast asendist tõusev liivavärvi kollakas, pruuni ja mustaga varjutatud lõvi. Lõvi parem käpp toetub hõbedasele, mustaga varjutatud mõõgale, mille terav ots on suunaga alla lõvi vase-ma käpa ette. Lõvi pea kohal kaares sõnad *Tallinna maleva* ja jalgade all *Lõuna malevkond*. Kaarte vahel lõvist vasemal pool *11. XI* ja paremal *1918* (Lõuna malevkonna asutamisaasta). Pealkirjad ja numbrid kullavärvi kollased, kanditud ja varjutatud mustaga ja kullaga. Lipu tagakülje põhja moodustab Tallinna linna vapp, keskel vasakult paremale vaatav Kaitseliidu hõbehall, mustaga varjutatud ja kilpi hoidev kotkas, kelle pea kohal jällegi kaares sõnad *Viimse veretilgani*. Kotka all kollakasroheline tammelehtedest pärg. Lipu (lipuriide) suurus 150x100 cm, äär on ümbritsetud 7,5 sm pikkuste kuldsete narmastega.

Taastatud Kaitseliidu Nõmme malevkonnaga ühines 1925. aastal Artur Ojalo (kuni 1935 Odenberg), oktoobris 1928 määrati ta malevkonna pealikuks. Tolleks ajaks ületas liikmete arv 200 piiri. 1929 aastal asutati malevkonna juurde laske- ja spordiring, mille tegevuses ka Ojalo laskjana osales, ning hakati koos pioneeripataljoni ja Tallinna malevaga rajama Mustamäe lasketiiru, mis avati 7. septembril 1930. Ehitustööd kestsid üle kahe aasta, kusjuures lisaks kaitseliitlaste korraldatud talgutele ning firmade ja eraisikute rahalistele annetustele toetas ettevõtmist ka riik töötutele määratud summade kaudu hädaabitööde korras. See oli Eesti moodsaim lasketiir, kus oli 100 m, 200 m, 300 m ja 600 m tiirud kuulipilduja, püstoli, spordi- ja jahipüssi jaoks. Lasketiir avardas sportimisvõimalusi ja aktiveeris

⁴ Julius Trumm (1886-1934), laskur ja sporditegelane. Opteerus 1920 Eestisse. Asutas Tondil tule-tikuvabriku. Toetas Tallinna Jalgpalliklubi ja oli selle eluaegne liige. 1924 hakkas Kaitseliidus har-rastama laskesporti. Oli Eesti Laskurliidu asutajaid (1931) ja selle juhatuse liige, 1931-33 ajakirja Eesti Laskur peatoimetaja.

*Artur Ojalo, Nõmme malevkonna
pealik 1928-1935*

*Karl Aleksander Reinaste, Nõmme
malevkonna pealik 1935-1940*

Kaitseliidu laskureid. 1930. aastate esimesel poolel võitsid Nõmme malevkonna liikmed prestiižikaid auhindu, sealhulgas kaks riigivane-
ma rändauhinda: hõbekatla grupilaskmises ning hõbekarika üksik-
laskmises. 1931. aastal asutati malevkonna oma puhkpilliorkester,
1933. aastal aga koliti malevkonna staap uude majja – nn. Kahro
pilvelõhkujasse (Pärnu mnt. 326). Artur Ojalo "valitsemisajal" jõudis
Nõmme malevkond n-õ stabiilsesse, kristalliseerunud tegevusjärku.
Sel perioodil algas ka malevkonna ajaloo uurimine ja talletamine ning
1935. aastal avaldati nende materjalide põhjal raamat. Sama aasta
juunis loobus Ojalo pealikukohast, jäädes edasi malevkonna kas-
sahoidjaks. Ta osales aktiivselt Allveelaevastiku Sihtkapitali Nõmme
toimkonna töös. Nõmme algorganisatsioon oli olnud omataoliste hul-
gas üks tugevamaid, andes Eesti mereväe toetuseks üle 6500 krooni
raha ning üle 100 tonni vanametalli. 1936. aastal oli Artur Ojalo üks
Nõmme Rotary klubi asutajaid.

Aastail 1930-34 oli Nõmme malevkonna pealiku abi ja 1934-40
malevkonna sanitaarpealik Aleksander Vastalu. Mais 1938 loodi tema
initsiatiivil Eesti Punase Risti samariitlaste Harjumaa koondise Nõm-
me kolonn. Korraldati esmaabikursusi, millel käis üle 150 nõmmela-
se, tehti tervishoiupropagandat ning viidi koos tuletõrje ja kodanliku
õhukaitse ühinguga läbi nn. gaasikaitsekursusi. 1939. aastal valiti
Aleksander Vastalu majaomanike, ametnike, tööliste ja vabakutseliste

Tallinna maleva laskevõistlustel 22. mail 1927. aastal. Vasakult kindralmajor J. Tõrvand, kolonel J. Roska, kolonel Fr. Pinka. Tallinna Linna rändauhinna ja Kaitseliidu ülema poolt annetatud revolvri sai parim üksiklaskur A. Raavik I malevkonnast. Parimad laskurid olid K. Tender (Lõuna malevk.), J. Jeets (Ida malevk.), H. Johanson (Lõuna malevk.), J. Sander (Toompea malevk.), A. Raavik (I malevk.) ja A. Vaher (I malevk.)

ühises nimekirjas ülekaalukalt Nõmme linnavolikogusse.

Juunis 1935 määrati Kaitseliidu Nõmme malevkonna pealikuks Karl Aleksander Reinaste (kuni 1936 Reinmann). Tema teeneks võib pidada eelkõige seda, et ta suutis Kaitseliidu ümber koondada kõik linna ärksamad jõud. Kaitseliitu kuulusid kõik linnavalitsuse liikmed eesotsas linnapeaga, palju juhtivaid ärimahi, volikogu liikmeid jne, kokku 300 ümber. Sellelgi kohal suutis Reinaste ühildada töö niiöelda üle-eestilisel ja kohalikul tasemel: olles OÜ "Eesti Ringhääling" asutajaid ja kauaaegne esimees, asutas ta 1936. aastal Kaitseliidu egiidi all Nõmme raadio.

Kaitseliidu malevad korraldasid 1920-30. aastatel sageli lõbusaid kiirloteriisid (loterii-allegriisid). Majandusliku külje kindlustamiseks viis Kaitseliit oma esimese võiduloosimise koos kontsertprogrammiga läbi juba 1925. aasta jaanuaris Estonias teatrimajas.

Loteriide üldkorraldajaks Tallinnas oli Linnapanga direktor maleva

Kaitseliidu ülem kindralmajor Johannes Roska (Orasmaa) jagab laskurmärke Tallinna maleva klassilaskuritele 1. mail 1928. aastal. Kaitseliidu kuldse meistersmärgi sai viis ja malevate hõbedase meistersmärgi 72 laskurit

juhatuse liige, majanduspealik Paul Kurvits.⁵ Tallinna maleva pealiku kolonelleitnant Jaan Lepa⁶ käskkiri nr 30, 28. 09. 1937 annab teada, et "seadnud endale ülesandeks korraldada tänavu loteriid mitte nõrgemalt eelmiste aastate omadest, asusid majandusala pealikud asju korjama suure innuga, mille tulemuseks oli väga suur arv väärtuslikke loteriiasju, tänu millele õnnestus ka loteriipiletite realiseerimine täies

⁵ Paul Kurvits töötas 1910. aastast Tallinna linnavalitsuses. 1921. aastast Linnapanga direktor. Võttis osa mitmete organisatsioonide nagu Kaitseliidu, teatriselts „Estonia“, Kaubandus-tööstuskoja jt tegevusest.

⁶ Kolonelleitnant Jaan Lepp, VR II/2, VR II/3 (19. 07. 1895 – 09. 12. 1941) sündis Anija vallas Harjumaal. Astus I maailmasõja ajal, mais 1915 vabatahtlikuna sõjaväkke, kust sügisel läkitati sõjakooli. 1918. aasta novembris Kaitseliidu V jaoskonna ülem, 30. detsembrist 1918 Laiarööpmelise soomusrongi nr 2 ülem. 1921. aastast algas Lepa spordiorganisaatorlik tegevus: ta valiti spordiselts „Kalev“ juhatusse, 1922. aastal Eesti Jalgpalliliidu esimeheks ja 1923. aastast Eesti Spordi Kesklüüdi juhatusse; Lepp osales võistlustel kergejõustiku- ja jalgpallikohtunikuna. 1926. aastal määrati ta Kaitseliidu Narva maleva pealikuks ja pärast Kõrgema Sõjakooli lõpetamist 1936. aastal määrati Kaitseliidu Tallinna maleva pealikuks. 1938. aasta septembris viidi üle ja määrati 10. üksiku jalaväepataljoni ülemaks. Eesti okupeerimisel 1940. aasta suvel kolonelleitnant Lepp arreteeriti ja Erinõupidamine mõistis ta järgmisel aastal surma.

Seltskondliku Maja aias, Merepulesteel,
reedel, 17. laupäeval, 18. ja pühapäeval 19. 09. 37. a.

KL Tallinna Maleva Suurtükiväe rügemendi

suur loterii-allegri

6000 võitu.

Nende seas: Sõõgitoa sisseasende, jalgratas, suhkru- ja jahu 50–100 kg kottides, heeringaid tühniviisi, välismaareise, kapsaid tühniviisi, elusloomad ja -linnud, siidriided, ülikonna-, pesu- ja muud riided, õlu ankrus ja pudeisid, pörand- ja voodivalbad, pesu, majapidamisetarbed jne jne.

Loosi hind 25 senti. Loterii mängib **KL Tallinna Maleva orkester.**

Loterii algus: reedel, 17. 09, kell 18.00, laupäeval, 18. 09, kell 16.00, pühapäeval, 19. 09, kell 12.00.

Sissepääs vaba.

Lõuna malevkonna loterii Kadriorus 1. mail 1933. Pealik A. Jakobson koos naiskodukaitsjatega

ulatuses. Palun vastu võtta maleva suurim tänu maleva staabi jaoskonna esinaisal ja jaoskonnal nende poolt valmistatud ning loteriile annetatud kaunite käsitööde eest. Eriti on malev tänulik kõigile, kes lahkelt annetasid loteriile asju, kõigile, kes toetasid maleva loteriid kas asjade või raha annetamisega või loteriipiletite ostmisega".

1920.-1930. aastatel oli Eestil oma keemiarelv ja tegeldi selle valdkonna arendamisega. Suuremat tähelepanu ja kulutusi nõudis aga keemiakaitse. 1932. aastast tegutses Kaitseliidu Tallinna maleva juures üksik G- ehk gaasikaitsekompanii, mille pealikuks oli leitnant

Gaasikaitsepropaganda Kaitseliidus.

Gaasikaitseriietesse rõivastunud "matjad" kannavad lahtist kirstu "gaasisurnuga"
Tallinnas 28. aprillil 1929

Fridrich Tammar, Tallinna maleva
orkestri dirigent 1922-1940

Heinrich Silber (Sillapere) ja tema alalisteks asetäitjateks Robert Brachmann ja Harald Mahoni. Erialast väljaõpet juhatas Dietrich von Buxhoewden.

Gaasikaitseväljaõppe korraldamisest Tapal saame lugeda Kaitseliidu ülema kindralmajor Johannes Roska (Orasmaa) 18. juuni 1932 käskkirjast nr 30: "Keskpäeval ilmusid Tapa kohale "vaenlase" lennukid ja pildusid "gaasipomme". Kuulutati välja alarm. Gaasikaitse meeskonnad, Tapa malevkond ja naiskodukaitse, linnavalitsus, raudteejaama ametkond, tuletõrje, politsei ja arstlik personal astusid tegevusse oma gaasikaitsekavade kohaselt. Pean tunnistama, et kõik need organisatsioonid ja asutused olid oma ülesande kõrgusel."

Tallinna maleva ja Kalevi malevkonna orkestrid olid Kaitseliidu eliit-orkestrid. Eesti Vabariigi 22. aastapäeva auks toimunud kontserdil Estonia kontserdisaalis 25. veebruaril 1940 oli laval ühtekokku ligi sajameheline ühendorkester. "Tulemus oli suur, nii helide kui ka vaimu suhtes", kirjutab sellest kontserdist, millega tähistati ühtlasi mõlema orkestri 15-aastast tegevusjuubelit Kaitseliidu muusikapealik professor August Topman "Orkester, mille koosseisus on säärased sügavusteni ulatuvad majesteetlikud bassid, sõjamehelikult julged baritonid, aristokraatselt kõlavad tromboonid, säraküllased trompetid, soojus- ja kiirterikkad puupillid ühes veel hulga teiste iseloomulike pillidega – see orkester on kõikvõimas ja suuteline edasi andma iga värvingut, iga meeoleolu".⁷

Esimese Kaitseliidu puhkpilliiorkestrina alustas 1925. aasta veebruaris Tallinna maleva orkester Aleksander Kirikali, Estonia teatri fagotimängija juhatusel. 1929. aastast kuni 1940. aastani oli dirigendiks Friedrich Tammar. Tallinna maleva Kalevi malevkonna orkestrit juhatas alguses Aleksander Helisto, Estonia teatri flöödimängija ja 1933. aastast kuni lõpuni Tallinna Konservatooriumi trompetieriala professor Julius Vaks. Tema juhtis korduvalt tähelepanu ka repertuaariküsimustele. 1933. aastal kirjutas ta, et "kuni käesoleva ajani mängiti meil veel enamusest võõrapäraseid ja võõramaa autorite helitöid, väga tihti mingisuguse tundmata, tähtsuseta muulase soperdisi. Need kauge päritoluga palad õndsatest vene polkudest,

⁷ A. Topman, Kaitseliidu 100-mehelise orkestri kontsert Estonia kontsertsaalis. – Kaitse Kodu! nr 5, 1940, lk 152

Kaitseliidu muusikapealik (01. 02. 1940 – 27. 06. 1940) August Topman

*Kalevi malevkonna orkestri dirigent
Julius Vaks*

Kalevi malevkonna orkester 1925. aastal

Tallinna maleva Üksik Soomusautorühm 1930. aastal, paremalt kolmas rühma pealik Eduard Kartus

poola ja saksa piiriäärsetest küladest moodustavad siis meie suurema enamuse pillikooride raudvarast. Kuid lubage meie oma heliloomingule kodanikuõigus, ja mitte ainult, vaid eesõigus! Hääd eeskuju peavad siin näitama meie esinduslikud orkestrid nii kaitseväes kui Kaitseliidus".⁸ Eesti heliloojate kirjutatud muusika saamiseks hakati korraldama konkursse, innustajaks ning eeskujuks oli dirigent Raimund Kull. 1939. aasta puhkpillipalade soovitusnimestikus olid juba ainult Eesti heliloojate tööd (18 kontsertpala, 12 marssi, saatemuusikat kuuelt autorilt ja tantsumuusikakogumikke kolmelt heliloojalt). Marsside loojatest on tuntud ka tänapäeval Jüri Kuru ja Rein Ploom. Kaitseliidu peastaabi poolt auhinnatud R. Ploomi marsi "Kodumaa kaitsjad" kõrval esindas selles nimekirjas otsest seotust Kaitseliidu puhkpillimuusikaga ka Gustav Ernesaksa marss "Kotkarist".

Puhkpillimuusika abil tehtavat propagandat hinnati eriti kõrgelt Kaitseliidu liikmeskonna suurendamiseks. 1925. aasta 8. augusti Päevalehes ilmus kolonel Johannes Roska (Orasmaa) kirjutis Kaitseliidu kõitvamaks muutmisest puhkpillimuusikaga pidude abil: "Kevadest saadik on igal pühapäeval toime pandud Kaitseliidu pidusid, millest rohkearvulised osavõtjad mitmekümnete verstade tagant osa võtma tulevad".

Eesti eri paikkondades ei möödunud peaaegu ükski kohalik laulupidu, -päev, kus poleks esinenud Kaitseliidu puhkpilliorkester, võeti osa

⁸ J. Vaks, Koosseisudest pillikoorides. – Muusikaleht, nr 9, 1933, lk 167

võidupüha tähistamisest, esineti kohalikel pidulikel üritustel, tehti suvist ranna- ja kuurordimuusikat.

Kaitseliidu puhkpilliorkestrite moodustumine algas 1925. aastast ja 1940. aastaks oli neid juba 55. Kõige rohkem Kaitseliidu puhkpilliorkestreid oli Võru- ja Järvamaal.

Kaitseliidu Tallinna maleva Kergedivisjon koosnes 1930. aastate lõpus ratsa-, auto-, suuskratturite, mootorratturite eskadronidest ja sidekomandost, kokku oli liikmeid nelisada kümme, pealikuks kapten Heino Onni⁹.

Kuni 1938. aastani saadi väljaõppeks hobuseid sõjaväe käest. Sama aasta jaanuaris ostis aga Kaitseliit Eesti sõjaväelt 10 ratsahobust ja tasuta anti kasutada Gildi tänava talliruumid (Keskuru lähedal) ning osutati veel vajalikku arstiabi ja rautamist. Divisjonile jäi hoolitseda hobuste toitlustamise ja hooldamise eest. Need kulud ei olnud aga väikesed, kuid divisjonil oli küllalt sõpru, kes suuremate annetustega neid kulusid aitasid katta. Nii laekus abistamisfondi kohe divisjoni liikme Georg Tofer'i poolt 500 krooni. Naiskodukaitse liikmetele oli ratsutamine tasuta vastutasuks NKK kaasabi eest eskadronile osutatud seltskondliku toetuse (tänapäeva mõistes sponsorite) muretsemisel. Tänu sellele oli aastaga fondi laekunud 5000 krooni, millega oli võimalik täielikult ülal pidada nii hobuseid kui maksta ka tallipoisi palk. Eskadroni mehed ja reservratsaväelased võtsid osa Kaitseliidu taktikalistest õppustest ja manöövritest. Gonsiori tänava maneežis käisid ratsutamas ka Kergedivisjoni teiste eskadronide liikmed, et hobustele anda töökoormust ja neid niiviisi vormis hoida.

Kaitseliidu Tallinna maleva (pealik kolonelleitnant Rudolf-Johannes Lints¹⁰) koosseisu kuulusid 1940. aasta alguses järgmised üksused: maleva staap, malevkonnad (Põhja, Ida, Lõuna, Kalevi, Toompea, Sadama, Kopli, Nõmme, Tehniline), Kergedivisjon, Raudtee Üksikpataljon, Üksik Soomusautokompanii, Üksik Sidekompanii, Üksik Kuulipil-

⁹ Major Heino Onni, VR 2/3 (23. 07. 1900 – 11. 05. 1942) oli teenistuses Harju Kaitseringkonna staabis ja 1940. aasta veebruarist Sõjavägede Staabi VI osakonnas. Arreteeriti 29. juunil 1941 ja Erinõupidamise otsusega hukati Ussollag-s Permi oblastis Venemaal.

¹⁰ Kolonelleitnant Rudolf Johannes Lints, VR I/3 (22. 03. 1891 – 24. 04. 1942) teenis Vabadussõjas 5. Rakvere jalaväepolgus. Kaitseliidu Saaremaa maleva pealik 1927-1934. Kaitseliidu Tallinna maleva pealik 1934-1936 ja 1938-1940. Oli määratud 31. juulil 1940 2. üksiku jalaväepataljoni ülemaks. 1941. aasta juuniküüditamisel viidi Sosva vangilaagrisse Venemaal ja Erinõupidamise otsusega hukati Sverdlovski vanglas.

Tallinna maleva Kergedivisjoni pealikud 1937. a.

Tallinna maleva kaitseliitlased. Esimeses reas vasakult kolmas malevapealik Rudolf Lints, neljas Kaitseliidu ülem Johannes Orasmaa, paremalt teine August Balder

Kaitseliidu 77-mm Saksa välikahur enne 1937. aastat

durite kompanii, Üksik Gaasikompanii, maleva orkester, Suurtükiväe rügement (Välisuurtükiväe divisjon, Merekindluste Viimsi ja Suurupi divisjonid, Naissaare üksikpatarei). Malevas oli inimesi kokku ca 5000.

Naiskodukaitse Tallinna Ringkond jagunes seitsmeteistkümneks jaoskonnaks (750 liiget), Noorte Kotkaste üksustes oli ligikaudu 1600 poissi, kes olid koondatud viiekümnesse rühma. Kodutütarde Tallinna Ringkonnas oli kolmkümmend kaks rühma 1224 liikmega, kes olid organiseeritud koolide järgi. Kaitseliidu kohalikud organisatsioonid Tallinnas moodustasid omaette võimsa terviku, mis haaras kõiki seltskonnakihte ja kõiki kutsealasid. See oli teguvõimsam osa meie rahvast, kes oli meie rahvusliku mõtte tugevamaks kandjaks.

1939. aasta 1. septembri seisuga oli Kaitseliidus kasutada 24 suurtükki, milledega oli relvastatud kaksteist väikest kahe suurtükiga välipatareid. Lisaks oli Tallinna maleva üksikul soomusautokompaniil kaks 37-mm kahuriga relvastatud Arsenali soomusautot. Maleva suurtükiväerügemendile, mille pealik oli kapten Alfred Terras¹¹, allusid kolm divisjoni ja üks patarei. Kolm eraldi Kaitseliidu patareid kuue 84-mm kahuriga olid mõeldud Peipsi ranna ja Saaremaa kaitseks.

1926. aasta suvel sai esimesena kaks suurtükki Tallinna malev ning

¹¹ Kapten Alfred Terras (18. 02. 1893 – 03. 08. 1942), Riigikontrolli Sõjaväeosakonna ülema abi, oli Kaitseliidu teenistuses 1925. aastast. 1941. aasta 14. juuni küüditamisel viidi Sosva vangilaagrisse (Sverdlovski oblast, Venemaa) ja Erinõupidamine mõistis ta surma.

Petseri ja Tartu malevad kumbki neli Saksa 77-mm välikahurit ja Narva malev neli 87-mm suurtükki. 1937. aasta alguses otsustati Kaitseliidu patareid varustada samasuguste relvatüüpidega, mis olid kaitseväge põhirelvastuses ja ümberrelvastamine toimus kohe.

Kaitseliidu suurtükiväelaste kevadisi laskeharjutusi 1939. aasta mais peeti mitmes paigas. Värska laagrisse sõitsid Valga, Tõrva ja Petseri patareid. Viljandi patarei tulistas Umbusi soodes ja rabades. Pealinna välisuurtükiväe divisjon valis endale tulistamispaigaks sõjaväe Valkla õppevälja. Juba hommikul kella viie ajal askeldasid suurtükimehed Tallinna maleva hoovis, et patareid rännakukorda seada. Vedu teostati veoautodel, kusjuures suurtükid olid asetatud järelvankritele. Laskeharjutused sai läbi viidud täpselt tegevuskava järgi; tulemused olid suurepärased, millele aitas kaasa ka hea ilm. Laskeharjutustel viibisid Kaitseliidu ülem kindralmajor Johannes Orasmaa, kaitseväge suurtükiväe inspektor kindralmajor Hugo Eduard Kauler. 1940. aasta aprillis võttis kolmkümmend suurtükiväeüksuste pealikut osa kursusest Leetses, mis kestis neli päeva.*

Meie lipp!

Kaitseliidu üldlipu ja malevalipu üldkülje kavandi kinnitas Kaitseliidu Keskjuhatuse 6. mail 1925 ja valitsus sama aasta 26. augustil. Üldlipp anti üle 15. novembril 1925. Aasta hiljem olid lipud kõigil 15 maleval, kel oli õigus ise kinnitada lipu malevakülg. Kaitseliidus oli õigus lippu tarvitada ka malevkondadel, milleks vastavad juhised andis KL Keskjuhatuse 24. novembril 1925. Kümne aasta pärast oli malevkonnalippe juba ligi 60, teisisõnu oli lippudega varustatud 2/3 malevkondi. Ainsaks Vabadussõja-aegseks lipuks Kaitseliidus oli Tartu Maleva Õppurmalevkonna lipp (24. veebruaril 1919 Tartu vabatahtlike /kooliõpilaste/ pataljonile annetatud lipp). Ajutiselt kasutas ajaloolist lippu ka Tallinna maleva Kalevi malevkond. Kuni uue lipu saamiseni 1. mail 1932 oli

* Kaks kuud hiljem, 16. juunil 1940 esitas Nõukogude Liit ultimaatumi uue valitsuse moodustamiseks ja Punaarmee täiendavate jõudude sissetoomiseks Eestisse, millele lisandus korraldus paari päeva jooksul kaitseliitlastelt relvade ärakorjamise kohta. Pärast juunipööret Eestis Kaitseliit likvideeriti 27. juunil 1940.

Kadrina malevkonna lipu õnnistab sisse praost Gustav Beermann.

„Lipp on teile, kaitseliitlased, selleks pühaduseks, mis teid seob kohaliku seltskonnaga. Annetades malevkonnale lipu näeb Kadrina seltskond teis oma aate teostajaid. Kui teil tuleb veel võitlusesse astuda nende aadete eest ja üle elada raskeid päevi, siis tuletage meelde seda lippu, meelestage, et teie ei ole üksi, vaid teiega on rahvas.” Major August Balder

Kadrina malevkonna lipu naelutamine 24. veebruaril 1928. Keskel seisab major August Balder (ohvitserimundris)

Kindralmajor Johannes Roska (Orasmaa) lööb naela Kalevi malevkonna lipu vardasse 1932. aastal.

„Kalevlased on Kalevi Maleva lipu all kirjutanud oma seltsi ja tema üksikute liikmete ajalukku kaunimaid kangelastegusid. Pärast 1. detsembrist 1924. a., kus kommunistlik riigipöördekatse tõendas, et Eesti iseseisvusel on veel vaenlasi, olid kalevlased esimestest, kes astusid ümberorganiseeritavasse kaitseliitu, et olla alaliselt valvel kodu kaitseks ja oma kõrge eeskujuga õhutada kaaskodanikke isamaa-armastusele ja selle eest oma elu ohverdama. Kalevlased on algusest peale töötanud kaitseliidus suure andumuse ja innuga, mille tulemuseks on praegune hästi organiseeritud ja kõrge lahingväärtusega Kalevi malevkond.”
Kindralmajor E. Põdder, 25. nov. 1929

malevkonna lipuks 1901. aastal spordiseltsile "Kalev" annetatud lipp, mis Kalevlaste Maleva lipuna tegi kaasa ka Vabadussõja.

Uus lipp oli nagu eelminegi sinimustvalge, mille vapiosal kaksteist tähte (üksteist tähte maakondade ja kaheteistkümnes väliseestlaste auks). Lippu üle andes ütles Kalevi malevkonna Naiskodukaitse jaoskonna esinaine Ellen Kurvits: "Lippu annetades soovivad Linnal kalevlastele püsivat tahet sama innu ja teadlikkusega jätkata endi peale vabatahtlikult võetud ülesannete täitmist. See lipp peab olema meid ühtlaseks pereks köitvaks vastastikkuse armastuse ja usalduse sümboliks, mille alla tahame koguneda nii headel kui ka halbadel päevadel. Ta virgutagu otsima ja leidma meid ümbritsevast uusi väärtusi ja olema alati jõulised saama üle igasugustest raskustest! Meid kõiki seob ühine eesmärk – olla vääriline lüli meie kodukaitstes. Kõik õilis ja ilus meie kauni kodu heaks!"

Heraldilisel vapilipul on kujutatud kotkast juba ammustest aegadest peale. Kaitseliidu üldlipul näeme samasugust kotkast koos mõõga ja kilbiga, kus kolm sinist sammuvat otsa vaatavat lõvi. Eesti riigivapi motiiv pärineb XII sajandist (vapinduse algus traditsioonilises heraldikas), kui Taani kuningas Valdemar II annetas linnale Taani riigivapi sarnase kolme lõviga vapi. Ilmselt valisid paljud varasema aja vapikandjad lõvi selleks, et juhtida tähelepanu iseenda ägedale meelele ja vahvusele.

Kaitseliidu tegevusest Pärnu linnas ja Pärnumaal

1924. aasta detsembri lõpuks oli Pärnu linnas ja maakonnas Kaitseliitu astunud sada üheksakümmend üks meest. 1925. a. märtsikuus otsustas Kaitseliidu staap malevkondi kohanime järgi nimetada. Nüüd ühtisid malevkonna piirid ka kihelkonna piiridega. Karksi malevkonnas oli tollal sada viiskümmend üheksa meest ja pealikuks reservalamkapten Maurus Vahtrik ning Mõisaküla malevkonnas kaks sada kolmkümmend kaks meest ja pealikuks Peeter Reigas. Augus-

Karksi malevkonna pealiku abi, teavituspäealiku Ants Kalami artikkel originaalpealkirjaga "Kaitseliidu Sakala maleva Karksi malevkond" ilmus KL Lõuna-Eesti malevate häälekandjas Oma Maa nr 146/2012 ja mis on käesolevas väljaandes lühendatud

tikuuks olid relvad igal kaitseliitlasel ja novembriks sai Pärnumaa malev veel nelikümmend 9mm browning tüüpi püstolit, mis jagati välja maleva ohvitseridele ja allohvitseridele.

1926. aasta alguses algasid pealike väljaõppe kursused Tori malevkonnas ja jätkusid Audru, Halliste-Saarde, Vändra, Häädemeeste, Karksi ja Jakobi malevkondades. Esimene suurem taktikaline õppus Pärnumaa malevas oli Karksi malevkonna korraldada ja see toimus Nuia alevi ja Polli mõisa piirkonnas. Eesti Vabariigi valitsus otsustas 23. märtsil 1926 eraldada sõjaliste harjutuste paremaks läbiviimiseks igale malevkonnale kuni 3 ha maad riigimaade tagavarast harjutusplatsideks.

Sõjalise väljaõppe kõrvalt hakati Kaitseliidus aina rohkem tegelema ka seltskondliku eluga. Korraldati pidusid ja seltskondlikke tegevusi, millised lisaks meelelahutusele aitasid parandada ka malevate ja malevkondade majanduslikku olukorda. Nimelt olid tollal Kaitseliidu peod vabastatud maksudest ja saadud tulust kuulus 75% malevale ning 25% malevkonnale.

Hoogustus ka spordi harrastamine. 9. mail 1926. aastal valiti Pärnumaa maleva malevkondade spordiklubide juhatus, mille esimeheks sai maleva pealik kapten Adamson.¹² Esimene suurem ettevõtmine oli jalgpallivõistlus Mõisaküla ja Kilingi-Nõmme Kaitseliidu spordiklubide vahel, mis lõppes tulemusega 1:1. Tähtsaimaks spordialaks kujunes laskmine. Ala arendamiseks loodi 1928. aastal maleva juurde laskespordi klubid. Muudest spordialadest toimusid regulaarselt maleva esivõistlused maadluses, orienteerumisjooksus, sõjalises kolmevõistluses, granaadiviskes, jao rännakus ja kergejõustikus. Paljude aastate jooksul oli maleva mitmekülgsemaks sportlaseks Johannes Kõvamees Halliste malevkonnast. 1927. aasta algas Kaitseliidus suusatamise propageerimisega. Selleks korraldati suusakursusi malevate spordipealikutele, kes andsid õpitut edasi kodumalevates. Ma-

¹² Kolonelleitnant Tõnis August Avango, enne nime eestistamist Adamson (13. 08. 1887- 20. 11. 1968). Esimesse maailmasõtta mobiliseerituna lõpetas Gatšinas lipnikekooli ja tõusis rindel staabikapteniks ning rooduülemaks. Vabadussõjas oli rooduülem 2. jalaväepolgus ja Sakala partisanide polgus. Asus 15. märtsil 1925 Pärnumaa maleva pealiku ametikohale. 1941. aastal õnnestus tal küüditamise eest varjuda, perekond viidi Siberisse. 1941. aastal juhtis metsavendade tegevust Suurjões ja Rõusas. Arreteeriti 3. oktoobril 1949 Harjumaal Kehtna vallas ja mõisteti kümneks aastaks vangi, kust vabanes 1956. aastal.

levkondades loodi suusabaase, mille tarvis püüti ise suuski valmistada, kuna suusavarustus oli ostmiseks liiga kallis. Suuski valmistati tol ajal kasepuust, mida Eestimaa metsades jätkus. Ometigi vajas asi õppimist ja nii korraldati 1933/34. aasta talvel suusavalmistamise kursused Koongas, Uduveres, Vändras, Toris, Karksi-Nuias, Kilingi-Nõmmes, Kablis ja Mõisakülas. Peale esimeste suuskade valmimist toimusid peagi ka suusavõistlused. Esimeseks võistluseks, kus Pärnumaa mehed end naabritega võrrelda said, toimusid 1931. aasta veebruaris Viljandis.

1928. aastal sai Pärnumaa malev oma relvastusse kakskümmend püstolkuulipildujat. Need olid Tallinnas Arsenali tehases valmistatud 9mm püstolipadruneid kasutavad relvad. Pea-miselt olid relvadeks Jaapani vintpüssid, mis olid Inglise laskemoonale ümber puuritud. Pärnu maleva suurtükipatareis oli esialgu kaks 3,425 tollilist kahurit, mis hiljem vahetati saksa 77mm kahurite vastu. Uudsete relvadena võeti maleva relvastusse raskekuulipildujad. 1934. aastal loodi Halliste malevkonna 1. kompanii juurde Mõisaküla raskekuulipildurite komando.

Kaitseliidu paremaks propageerimiseks ja isamaalise kasvatustöö tõhustamiseks loodi maleva staabi juurde propagandaosakond. Päälikute (selleaegses keelepruugis) eestvedamisel korraldati koosolekuid ja kõnekoosolekuid, pidusid ja muid kokkutulemisi. Vähe oli pidusid ja ettevõtmisi, kus ei esinetud kõnedega. Parimaks propagandaks Kaitseliidule üldse ja malevale eriti, olid maleva ja malevkondade aastapäevade tähistamised, mis kujunesid rahvapideudeks. 1930. aasta veebruaris ja märtsis sõitis Pärnumaal ringi Kaitseliidu rändkinno, andes kolmkümmend seansi 3 176-le vaatajale.

Seltskondliku tegevuse korraldamisel selgus, et Kaitseliit kui mees-teorganisatsioon vajab siiski ka naiste abi ja toetust. Nii tekkisid esimesed naiste rühmad Mõisakülas, Saardes, Jakobis, Vändras ja Karksi-Nuias. 1928. aastal oli Naiskodukaitse Pärnumaa ringkonnas viisteist jaoskonda.

Kaitseliitlastele andsid järelkasvu noorliikmed. Esimene Noorte Kotkaste rühm loodi Vändras. 1930. aastal korraldati Pärnus koos Sakalamaa malevate noortejuhtide ühiskursus poolesajale osavõtjale. 1932. aasta augustis oli Abjas Halliste ja Karksi noorkotkaste laager kolmekümne osalejaga, kus laagriülemaks oli instruktor Kuhlberg.

Helk- ehk valgusmorsejaam

Pärnu kaitseliitlased laskeharjutusel 1925. aastal

Pärnumaa naiskodukaitsjad jõudsid kodutütarde organiseerimiseni 1931. aastal.

1933. aastal loodi Pärnu maleva juurde mereüksus, kuhu kuulusid Pärnu divisjon ja üksikrühmad mitmel pool rannikul. Hiljem nimetati Audru, Halliste ja Häädemeeste rühmad meredivisjonideks ning allutati Pärnumaa malevale.

1939. aastal läks Karksi malevkond oma saja neljakümne kaitseliitlasega Sakala maleva koosseisu.

1. detsembril 1939 oli Kaitseliidu Pärnumaa malevas 2725 liiget; maleva pealik kolonelleitnant Tõnis August Avango, sekretär Juhan Lips, vanem instruktor major Martin Tähiste ning propagandapealik ja Kaitseliidu Pärnumaa Maleva Teataja toimetaja Jüri Looväli. Malevasse kuulusid: Audru malevkond – pealik lipnik August Sume, Halliste malevkond – pealik Peeter Nõmm, Häädemeeste malevkond – pealik leitnant Elmar Toomingas, Keskmalevkond – pealik leitnant Endel Toome, Jakobi malevkond – pealik August Laur, Saarde malevkond – pealik Juhan Mitt, Soontaga malevkond – nooremleitnant Aleksander Koppel, Tori malevkond – pealik kapten Tõnis Virula ja Vändra malevkond – pealik Eduard Kärner.

Uute sidevahenditena võeti 1930. aastate alguses Kaitseliidu Pärnu malevas kasutusele helk- ehk valgusmorsejaamad. Nende töötamise raadiuses (4-5 kilomeetrit) tagati vajalik sidepidamine üle ligipääsmatute kohtade ning veekogude. Antsla manöövritel kasutati esimest korda edukalt raadiojaamu, mille olid konstrueerinud ja ehitanud maleva üksiksiderühma liikmed.

Raadiojaam oli paigutatud kasti, mille pikkus oli 57 cm, laius 35 cm ja kõrgus 30 cm. Samasse kasti mahtusid veel katoodkütteaku, kuular, mikrofoni, antenni ja kirjutusvahendid. Suurema saatevõimsuse saamiseks kasutati raadiosaatja lõppvõimendis paralleelselt kahte raadiolampi Philips B 406 (9V, 0,4A). Vastuvõtjaks oli regeneratiivvastuvõtja madalsagedusastme induktiivsidestusega kahe transformaatori abil. Anoodvooluallikaks oli taskulambipatareidest koostatud 180 voldine patarei. Aparaat kaalus koos kõigi osadega 21 kg. Raadiojaama meeskonnas oli 3-4 malevlast. Katsetati ka 10 kg kaaluvat kaheliikmelise meeskonnaga saatjat, mille tegevusraadius oli 10 km.

Pärnus oli üks jaam üles seatud maleva staapi ja teine linna servale

malevlaste kogunemispunkti.

1939. aasta võidupühal süüdati võidutuli Pärnus, avati näitus "100 aastat Pärnu kuurorti" ja 25. juunil Tahkurannas president Konstantin Pätsi sünnikohas mälestusmärk. 23. juuni hommikul kell 8 kõlasid Pärnus kirikukellad. Pool tundi hiljem saabus Vabadusväljakule "Endla" teatri taha Vabariigi President. Pealtvaatajaid oli umbes 2500. Presidendile raporteeris Kaitseliidu ülem kindralmajor Johannes Orasmaa. Väljakule olid rivistatud Tallinna maleva kergedivisjoni mootorratturite eskadron, lisaks Pärnu maleva aukompanii. Kaitseliidu ülem pöördus presidendi poole lühikese tänu- ja õnnitluskõnega. Presidendile hüüti kolmekordne "elagu". Sellele vastas ta lühikese kõnega, milles märkis võidupüha suurt ja sügavat mõtet. Järgnes hümn. Siis palus Kaitseliidu ülem presidendil süüdata võidutuli, et see laiali saata igasse kodumaa nurka. Kergedivisjoni pealik kpt Heino Onni ulatas presidendile tõrviku, mille viimane süütas laual olevast lambist. Sellelt tõrvikult anti tuli edasi mootorratturitele. Kõlas käsklus "Tuled kohtadele!" ja täpselt kell 8.43 asuti tuld ja presidendi läkitust üle maa laiali viima. Eskadron alustas ärasõitu defileega presidendi ees. Võidutuledega mootorratturid (11 tuld, kokku 40 meest) alustasid sõitu arvestusega, et ettenähtud ajaks olla sihtkohas (nt Tallinnast Petserisse kulus selleks 9 tundi). Teel olevaid punkte, eriti peatumiskohti, dekoreeriti. President pidas "Endlas" oma traditsioonilise võidupüha kõne, mis anti edasi raadio kaudu üle maa. Pärnule määratud võidutuli viidi maleva staapi, kus seda hoiti öhtuni. Rannarahvas kandis tuld edasi ka paatidega. Pärnus viidi see mereranda, kus toimus võidutule põletamine. Rahvast oli umbes 12 000. Tulevanemana pidas vastava kõne linnanõunik. Pidude lõppes ühislauluga ja ilutulestikuga merel.¹³

¹³ Taasiseseisvunud Eestis on võidupühaparaade Pärnus korraldatud kolmel korral (1995, 2001 ja 2012)

Kaitseliidu Petseri maleva jaopealik Arnold Heerman, kes saavutas Lõuna-Eesti ringkonna malevatevahelisel laskevõistlusel 1930. aastal täiskaliibrilisest püstolist Kaitseliidu rekordi 132 silma 150-st

Petseri maleva spordipealik Gustav Taan. Tema käes jahipüss, mille ta võitis ajakirja „Kaitse Kodu!“ tellijate vahel toimunud loteriil

Riigi idapiiril

1928. aastast kuni 1940 oli Kaitseliidu Petseri maleva pealikuks kolonelleitnant Hugo Ploomipuu.¹⁴ I maailmasõja puhkedes oli ta ohvitserina suunatud rindele. Eesti kaitsevähke astus ta 16. veebruaril 1919. Teenis Tallinna 2. Kaitsepataljonis noorema ohvitserina, roodu- ja pataljoniülemana, Võru maakonna Kaitseliidu 1. jaoskonna ülemana, Petseri maakonna komandandina, Petseri maakonna Rahvaväe

¹⁴ Kolonelleitnant Hugo Ploomipuu (02. 04. 1891 – 20. 04. 1942) teenis Eesti kaitsejõududes aastail 1919-1940. Eesti okupeerimisel arreteeriti 1941. aasta juunis ja viidi Sosva vangilaagrisse Venemaal. Erinõupidamise otsusega hukati Sverdlovski vanglas. 2005. aasta 20. aprillil avati Võru kalmistul Kaitseliidu Võrumaa maleva tellimisel valminud Hugo Ploomipuu mälestuskivi.

Kaitseliidu Petseri maleva maja

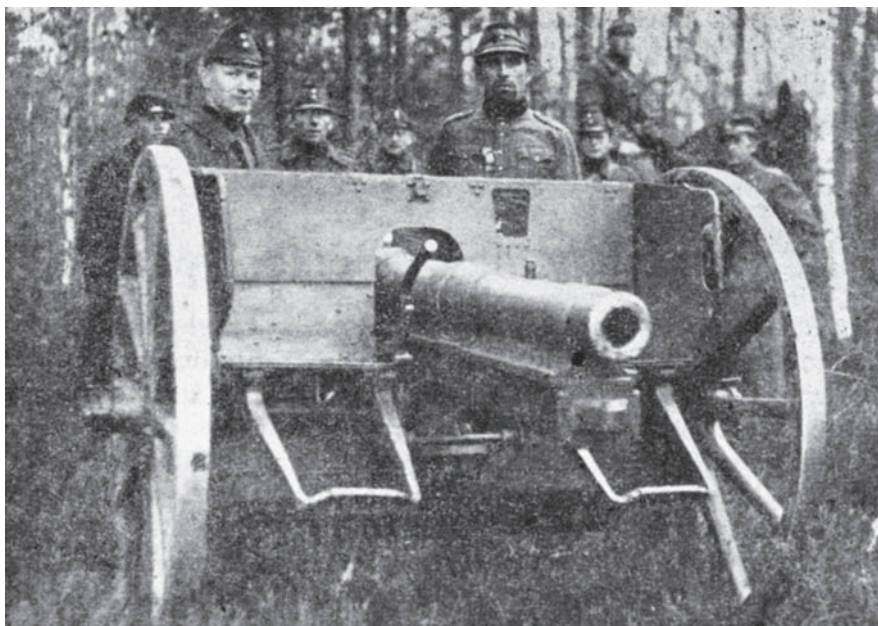
ja Kaitseliidu ülemana ja Petseri linna komandandina, 7. jalaväerügemendis kompaniiülemana ja pataljoniülema kohusetäitjana.

1. novembril 1928 määrati Kaitseliidu Petseri maleva pealikuks.

Eriti tegevusrohkeks kujunes Petseri maleval 1930. aasta; malev suurenes liikmete arvu poolest, loodi maleva orkester, gaasikaitse- ja sidekomandod ja asutati kaks Naiskodukaitse jaoskonda. Laskmine ja teised spordialad muutusid aina populaarsemaks – võisteldi 2. diviisi ja Petseri maavalitsuse rändauhindade peale. Tihti olid ühised jõukatsused 7. jalaväerügemendi, Petseri garnisoni, Piirivalve Petseri jaoskonnas, Võru ja Petseri politsei meeskondade vahel. Lõuna-Eesti malevate laskevõistlusel 1930. aasta oktoobris saavutas Petseri maleva jaopealik Arnold Heerman 25-meetrilisel laskerajal Kaitseliidu uue rekordi.

Õppetegevus käis kindla kava järgi. Nii korraldati kursusi ja loenguid side- ja gaasiasjanduse alal, sanitaar-, suurtüki- ning ratsaväeväljaõppe alal. Suuremad taktikalised õppused toimusid Kirovo ümbruses Võru malevaga, lahinglaskmised 2. diviisi laskeplatsil Petseri ja Värskas malevkondadega.

Naiskodukaitse Petseri ringkonna naispere oli alati meeste saatjaiks küll õppustel, küll väljasõitudel, pakkudes oma abi toitlustamise ja sanitaaralal. Oma ülesannete kõrgusel olid nad ka Tallinnas Kaitse-

Petseri patarei õppusel

liidu päeval ja Rootsi kuninga külaskäigul 1929. aasta juunikuus. Puudust kannatavate kooliõpilaste eest kandsid hoolt Naiskodukaitse Petseri ringkonna Uue-Irboska ja Mäe jaoskonnad. Propaganda alal jõuti korraldada kõigis maleva allüksustes terve rea kõnekoosolekuid, kontsertaktusi, peoõhtuid ja loenguid.

1930. aastal valmis lõplikult ka suur ja esinduslik Petseri maleva maja ja alustati kaasaegse spordiväljaku rajamist.

1937. aasta jaanuaris täitis kümme aastat Kaitseliidu Petseri maleva välipatarei loomisest. Sel puhul kirjutas malevapealik major Hugo Ploomipuu: "Vaadates tagasi möödunud aastaile, näeme, et patareis on käinud intensiivne töö. See kõik oli võimalik ainult seetõttu, et pealikud kui ka malevlased olid armastuse ja innuga kodukaitsetöö juures. Teie kõikide ühine tahe teha kaitseliidu tööd hästi, on toonud teid väärikale kohale Kaitseliidu peres. Senised saavutused tiivustagu ja andku uut hoogu, tahet ja jõudu tööks uuel aastakümnel meie isamaa julgeoleku ja õnne tagamise alal."¹⁵

¹⁵ Kaitseliidu Muuseum (KLM) f 3, n 2, s 36:13

*Petseri maleva pealik kolonelleitnant
Hugo Ploomipuu*

Petseri välipatarei pealik Albert Jensen

Õhukaitse suurtükiväegrupi ülem major Harald Lökk¹⁶ kirjutas oma mälestustes: "Patarei on osa võtnud paljudest taktikalistest õppustest ja manöövritest. Suureks soodustuseks on patareile Petseri laskevälja lähedus, kus patareid on teostanud laskeharjutusi suvel ja talvel. Eriti hästi on minule meelde jäänud tavaline pilt talvisest laskmisest. Varajane pühapäevane hommik, kus käre külm juures veel pimedas enne päikese tõusu malevlased veeretavad suurtükiküürist suurtükke välja ja asetavad nad taliveokitele. Samal ajal paiskuvad lahti talliuked, kust löövad välja aurupilved, milles näha malevlasi hobuseid talutamas suurtükkide juurde. Veel natuke aega ja juba liigub vaikselt mäest üles ja alla raske lumevaiba all puhkava metsa vahel patareid kolonn, kuuldu vaid külmanud lume ragisemist veokite jalaste all. Nii kestab see rännak mõned tunnid hommikuses hämarikus, et koidikus välja jõuda tulepositsioonile. Jõudnud koidu ajal kohale,

¹⁶ Major Harald Leonhard Lökk (15. 05. 1894 – 21. 11. 1941). Sõjaväeline teenistus oli alates aastast 1924 seotud suurtükiväega. Eesti okupeerimisel arreteeriti 1940. aasta detsembris. Erinõupidamise otsusega hukati Ussollag-s Permi oblastis Venemaal.

asub patarei vaikselt lahingukorda, järgnevad korraldused märklaudu liikumapanevale meeskonnale ja korraga purskavad suurtükiraua suudmest heledad tuleleegid, saadetuna kõrvulukustavast mürinast, vapustades hommikust vaikust. Hetke järel kostub ees mäestikul mürsu lõhkemine ja tekkinud suitsusambas liugleb märklaud edasi. Järgnevad lasud ja märklaud kaob suitsupilvesse. Mõneminutilise äreva ootamise järel saabub teatis: "Märklaud tabatud kolme mürsuga ja edaspidiseks tarvitamiseks muutunud kõlbmatuks." Eestlastele omase tagasihoidlikkusega asutakse uue märklauda valmisseadmisele ja uus suurtükk oma meeskonnaga asub tegevusse, pole aega rõõmuhõiseteks ja vaimustusavaldusteks. Külm kipub vägisi liiga tegema, aga see ei häiri malevlasi, ettenähtud töökava viiakse läbi järeleandmatu järjekindlusega. Alles siis, kui lühike talvapäev hakkab juba lõpule jõudma ja videvik loodust oma hõlma haarab, lõpeb malevlaste tegevus laskeväljal ja algab rännak kodu poole.¹⁷

Lääne maleva pealiku käskkiri nr 30, 20. 06. 1934

§ 1. Kontrollides ja jälgides maleva üksuste tegevust, tuleb paljude üksuste liikmete hulgas ilmsiks meie organisatsiooni suurem pahe – loidus. Nii on tulnud ette juhtumeid, kus paljud malevlased isegi oma üksuste suurematest õppustest ja eluavaldustest, nagu suvelaagritest, allüksuste vahelistest laskevõistlustest, aastapäevadest, rongkäikudest, karikavõistlustest jne väga loiult osa võtavad. Nii näiteks võttis hiljuti korraldatud malevkonna suvelaagrist osa 20% kohaliku üksuse koosseisust, kuna samal ajal paljud kaugemad üksused esinesid päris rahuldavalt. Sellepärast siis kujunevad need sündmused ja ettevõtted, mis peaksid olema meie organisatsiooni jõu, üksmeele, ühistunde ja võimsuse demonstratsiooniks tihti loidudeks ja nigelateks. Vähe sellest, et puudutakse, ei võeta vaevaks isegi puudumise põhjustest oma pealikule teatada.

On ju teada ja võib aru saada, et igal kaitseliitlasel on oma otsene töö ja ülesanded, mis nii mõnigi kord ei võimalda korraldatud õppus-

KLM f 3, n 2, s 36:14

test või teistest sündmustest osa võtta, kuid ei mõista ega saa aru neist, kes millalgi välja ei ilmu, ühestki üksuse eluavaldusest osa ei võta ja kellede alaline puudumine on päris krooniliseks muutunud.

Veel enam, püsside kontrollimisel on selgunud, et nende loidude liikmete püsside hooldamine ja korrashoid jätab samuti palju soovida. Kui seni on olnud malevas mõne püssi roostemineku juhus, siis on see lohakas ja hooletus väljaantud relva vastu peaaegu eranditult aset leidnud just nende liikmete juures, kes mitte sugugi ei võta osa õppustest ja teistest eluavaldustest.

Sellest nähtub, et Kaitseliidu ridades on inimesi, kes ainult sellepärast tahavad liige olla, et relva omada, aga riigikaitse ja kodukindlustustöö vastu, milleks meie organisatsioon loodud, need meie pere liikmed mingit huvi ei tunne.

On aga teada, et üksustes leidub väga palju hoolsaid, püüdlikke ja suure kohusetundega malevasi, kes ikka ja alati on täpselt ning suure hoole ja armastusega riigikaitsetööst osa võtavad. See näitab ühtlasi kujukalt, et hea tahtmise ja huvi juures ülesaamata raskusi siin ei ole.

Meie ridadesse on üle maa koondunud tugevam ja elujõulisem osa rahvast. Kümned tuhanded meie rahva parematest poegadeist ja tütardest, vaatamata liikmeskonna mitmekesisusele, moodustavad ühise hinge ja ühise jõu, kes vabatahtlikult on enda peale võtnud kodukaitse kindlustamistöö.

Loidud liikmed on aga meie pere sisemise ühtluse lõhkujateks ja mõjuvad organisatsioonidele demoraliseerivalt, mispärast ka nende eemaldamine ei või meile kaotusena tunduda.

Nõuan, et tulevikus ükski pealik ega malevlane ei tohi puududa suvelaagrist, karikavõistlustest, kontrollkogunemistelt ja alarmi korral korraldatud kogunemistelt. Nendest sündmustest peavad ilma erandita kõik tegevliikmed osa võtma, kui just erilisi takistusi ei ole, millest igal juhul tuleb pealikule teatada. Peale selle kõigil üksuste, rühma ja jao pealikel sisse seada oma üksuse või allüksuse kaustik, kuhu ära märkida igakordne õppustest või muudest korraldatud ettevõtmistest osa võtt, mis peab selge pildi andma iga üksiku liikme osavõtust ja tööst.

Kõigil pealikel vankumatult nõuda oma alluvatelt igalt õppuselt või ettevõtmiselt puudumise korral põhjuste teadmist. Igal malevasel on ometi võimalus pealikule teatada kas kirjaga, telefoni teel või lähema

malevlase kaudu ja see ei peaks kellelegi mingit raskust sünnitama.

Kui meie peres leidub mehi, kes ülaltoodud sündmustest osavõttu paljuks peavad ja ka õppustest puudumise põhjust oma pealikule teatada ei taha, siis nende koht ei ole meie ridades.

Kuigi Kaitseliitu astumine ja väljaastumine on vabatahtlik, siis ei tule seda mõista sarnaselt, et organisatsioonis olles liikmel mingisuguseid kohustusi ei ole. Meie ridadesse astumisel annab iga liige pühalikult töötuse ja töötuses antud lubadust tuleb täita seni, kui ollakse meie pere liige.

Ennem tõmbame oma read koomale, kuid kaduma peab loidus, ükskõiksus ja venimine.

Üksikutel pealikutel ühes juhatusega neid nõudeid teraselt silmas pidada ja kõhklemata puhastada oma pere loidudest liikmetest.

K. Soo

major

Maleva pealik¹⁸

Õnnestunud asukohavalik

Kaitseliit omandas 1925. aastal krundi Toompea külje all Kaarli (praegu Toompea) tn 8, millel paiknesid kolm maja. Ühes neist oli Vabadussõja ajal Kommertshotell, kus 27. jaanuaril 1920 leidis aset Vene Loodearmee juhataja kindral Nikolai Judenitši arreteerimine korpuseülema Stanislav Bulak-Balakhovitši ja ta kaaslaste poolt. Nimetatud hotellis peatus 1920. aasta mais ka maailmakuulus vene laulja Fjodor Šaljapin, kui ta Eestis esinemas käis.

1911. aastal ehitatud elegantsele juugendstiilis kahekorruselisele kiviellamule lisati 1928. aastal kõigepealt mansardkorrus ja maja kõrvale hakati ehitama Tallinna malevale uut maja (arhitekt Artur Perna, ehitusettevõtjad olid Reinhold Treubeck ja Villem Hanstein). Maja õnnistati pidulikult sisse järgmise aasta 31. augustil. Kahekorruselise hoone fassaadid olid lihtsad, tihedaruuduliste akendega, tänavafassaadi rõhutas uusbarokne rustika portaal, mansardkorrusel olid ümarkaaraknad. Kaarli tänava äärses hoones paiknesid maleva staap,

¹⁸ Vt. lk. 127

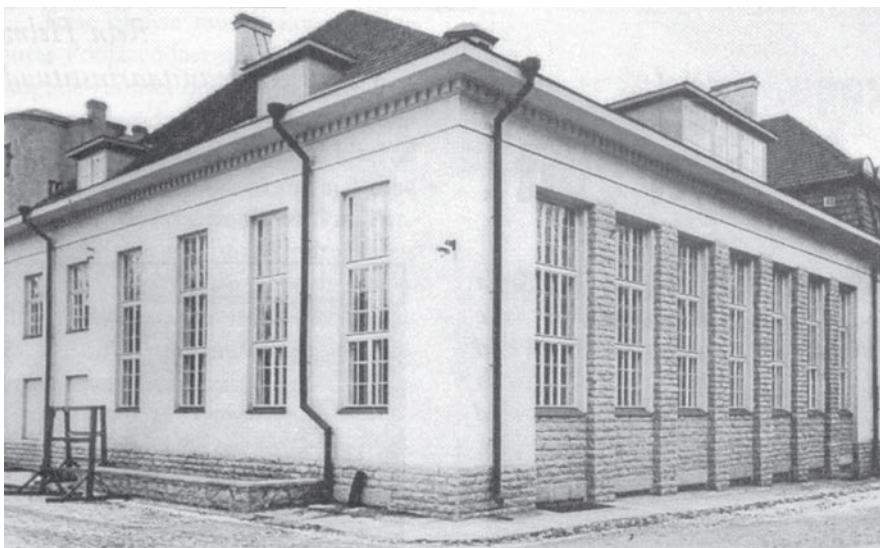
Kaitseliidu Tallinna maleva staabihoone

Kindral Johan Laidoner asetab nurgakivi Kaitseliidu Tallinna maleva majale 1928. aastal

Kaitseliidu 1930. aastate hoonetekompleks Tallinnas

Kaitseliidu võimla

õppe- ja klubiruumid ning krundi sügavuses kõrgete vertikaalaken-
dega liigendatud võimla, keldrikorrusel olid 50 meetri pikkune sise-
lasketiir, söökla ja veeremänguruum. Võimlat kasutasid kaitseliitlaste
kõrval ka mitmed pealinna koolid ja muud asutused.

Kahekorruselisele majale Kaarli ja Wismari tänava nurgal otsustati

1934. aastal ehitada peale veel kolm korrust ja alumisi korruseid ümber ehitada. Vastav leping ehitusettevõtja Johannes Trumpiga sõlmiti 1. juunil ja maja sai valmis (A. Perna projekti järgi) juba 1. detsembriks. Tööd läksid maksma 70 000 krooni. Ümberehitatud hoones said endale ruumid Noorte Kotkaste peastaap koos Tallinna malevaga, Kaitseliidu Harju maleva staap, Naiskodukaitse keskjuhatus koos Tallinna ringkonnaga ja osa Kaitseliidu peastaabist. Lisaks valmis kaheksa elukorterit Kaitseliidu juhtivatele töötajatele, kelle viibimine staabi lähedal oli vajalik.

Õnnestunud asukohavalik 1925. aastal ja sellele järgnenud ehitustegevus soodustas Kaitseliidu peastaabi ning Tallinna ja Harju malevate staapide koondamist Tallinna südamesse Toompea nõlva alla.

Peastaabi struktuur

Kaitseliidu peastaabi struktuur 1938. aastal:*

ülem (kolonel Jaan Maide¹⁹)

– osakonnad jaoskondadega²⁰:

– õppe-spordiosakond (kolonel August Balder): mobilisatsiooni-operatiivjaoskond (kapten Otto Kallikorm), spordijaoskond (kapten Elmar Lepp), õppejaoskond (major Paul Lilleleht), laskejaoskond (major Hans Virit), mereüksuste jaoskond (vanemleitnant August Vares), kultuur-informatsioonijaoskond (kapten Aadu Truuvere)

– noorte osakond²¹ (pealikuks tsivilist)

*Andmed ajakirjast Kaitse Kodu! nr 20-21, 1938, lk 670, 736-739

¹⁹ Kindralmajor Jaan Maide VR II/3 (30. 05. 1896 – 10. 08. 1945) tegi läbi kogu Vabadussõja 6. jalgaväepolgu 1. roodu ülemana. 15.märtsist 1924 Ranna-, Õhu- ja Sisekaitse staabi operatiivadjutant. 1926 aastast Kaitseliidu staabi ja seejärel Kaitseliidu peastaabi ülem. 1933. aastal ilmus raamatuna ta uurimus "Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918-1920". 1934. aastal 1. soomusrügemendi ülema kohusetäitja ja 1935. aasta 1. detsembril lähetati tagasi Kaitseliidu peastaabi ülemaks, 1939. aasta sügisel määrati 4. diviisi ülemaks. Esimesel nõukogude okupatsiooniaastal õnnestus tal ennast varjata ja arreteerimist vältida. Saksa okupatsiooni ajal oli Maide Eesti Politsei- ja Omakaitsevalitsuse ülema abi ning hiljem Omakaitse Peavalitsuse ülema abi. Langes aga 1944. aasta oktoobris NKVD (Siseasjade Rahvakomissariaadi venekeelne lühend) luureorganite kätte ja NSV Liidu Ülemkohtu sõjakolleegiumi istungil mõisteti mahalaskmisele.

²⁰ Jaoskondade kuuluvus osakonda on siin kirjas oletuslikult

²¹ Täpsem struktuur ei ole teada

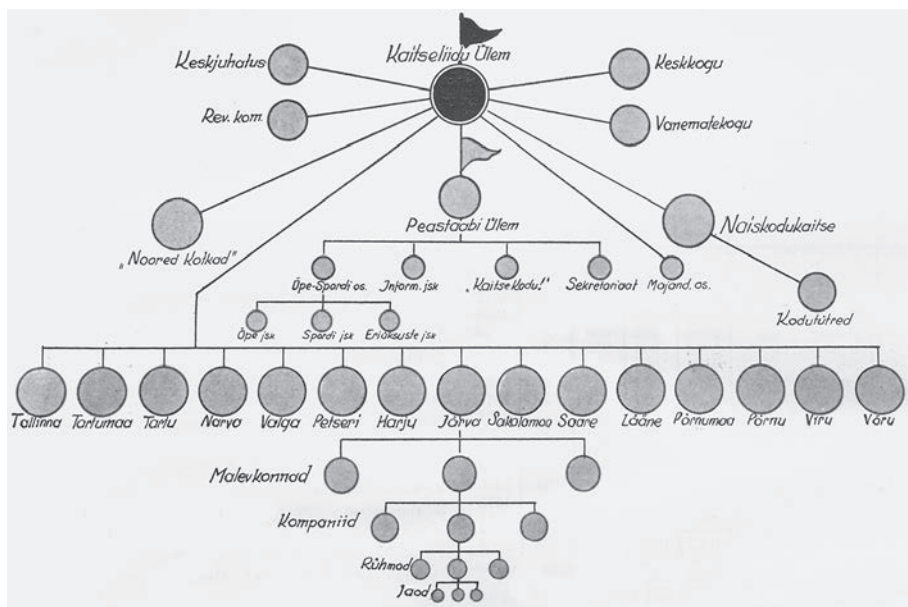
Kolonel Jaan Maide

Kolonel August Balder

- majandusosakond (pealikuks tsivilist): raha-arvepidamisjaoskond, kraami-varustuse jaoskond (pealikuks sõjaväeametnik)
- Kaitseliidu peastaabi kantselei (juhiks KLPS-i sekretär leitnant R. Raudsepp)
- Töötajate koguarv – "üle kolmekümne"

Kaitseliidu organisatsioon

Eesti Vabariigi 20. aastapäeva suusamatk

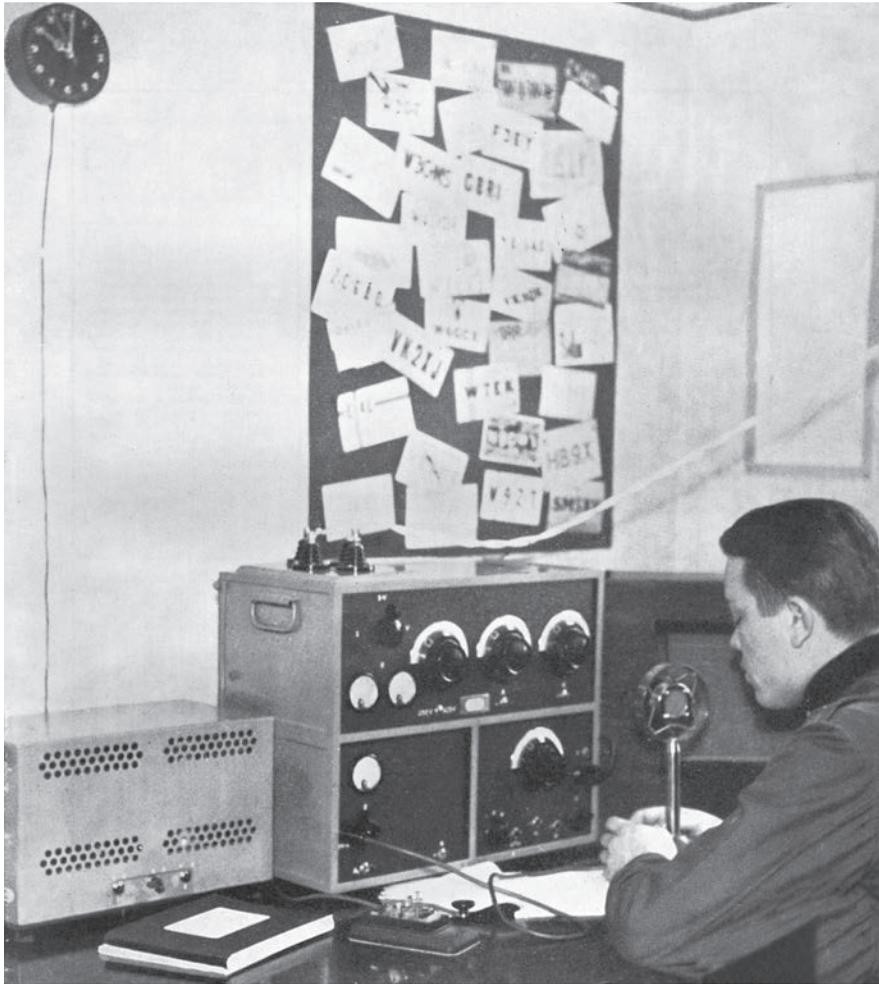
Ühendus peastaabiga

1936. aastast sai Kaitseliidu peastaap malevatega ühendust pidada ka raadio teel. Tallinnas asunud raadiojaama sõnaliste saadete kuuldavus oli eriti hea Tartus, Pärnus, Viljandis ja Rakveres. Paide jaama raadiosaateid võis kuulda isegi Ruhnu saarel.

Kaitseliidule konstrueerisid saate- ja vastuvõtuseadmed kapten Arnold Isotamm ja Vitali Suigusaar. Maleva raadiojaam pidi kindlustama telefonside ühes telegrafeerimisvõimalusega vähemalt 75 km raadiuses. Ühtlasi hakati valmistama ka väliradiojaamu, mis leidsid esimest korda kasutamist sama aasta oktoobris toimunud Sakala manöövritel. Üheksal jaamal tuli manöövrite ajal töötunde kokku 120, sest radiogramme eriti palju ei vahetatud (šifreerimise ja dešifreerimisega nähti omajagu vaeva ja see vähendas teadete edastamise kiirust ning seepärast eelistati muid harjumuspäraseid sidevahendeid).

*Kaitseliidu peastaabi
hoone lipuehtes
Soome lipupäeval
16. mail 1937*

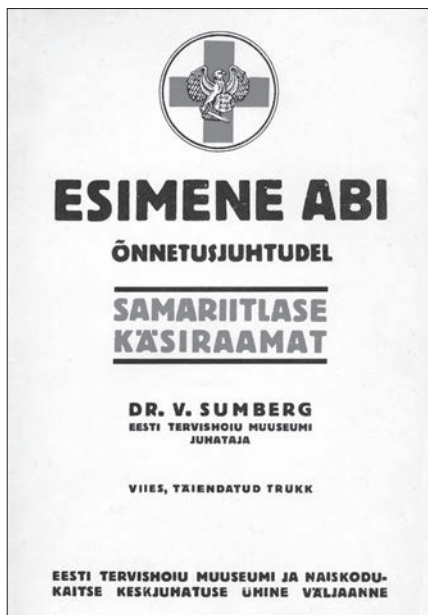

Raadiojaam Kaitseliidu peastaabis

Kaitseliidu 1936/37. a. tegevuskavasse võeti esmakordselt sisse raadiosideasjandus.

1939. aasta novembris korraldatud raamatunädala Tallinna näitusel sai näha ka Kaitseliidu väljaandeid.

Ajavahemikus 1925-1939 olid Kaitseliidu ja Noorte Kotkaste peastaabid ning Naiskodukaitse ja Kodutütarde keskuhatused kirjastanud seitsekümmend kaheksa trükiteost, lehekülgede koguarvuga 21 215, neist kakskümmend kaks olid määrustikud, juhendeid kaksteist (530

Kaitseliidu väljaanded 1939. aasta raamatunäitusel

Samariitlase Käsiraamat

lehekülge), käsiraamatuid kakskümmend (3 523 lehekülge).

Kaitseliidu ülema 16. aprilli 1936 käskkirjaga võeti näiteks "Merekaitseleht" kasutusele ametliku õpperaamatuna, mille järgi merekaitselehtlastel tuli korraldada oma õppusi.

Ajakirju ja perioodilisi väljaandeid oli viis.

Ajakirja „Kaitse Kodu!“ esmanumber. 87 aasta jooksul on ajakirja 2012. aasta novembri seisuga üllitatud 561 numbrit, neist 115 on ilmunud pärast Eesti iseseisvuse taastamist. „Kaitse Kodu!“ kuulub vanimate seni järjepidevalt ilmuvate eesti ajakirjade hulka. Esimene number ilmus 14. oktoobril 1925 aastal 40-leheküljelisena, trükiarvuga 18 000 eksemplari ja seda levitati proovinumbriina üle maa. Esinumbri kaanel on Kalevipoja mõõtu muistne sõdalane, mõök ühes ja kilp teises käes, autoriks ajakirja kujundaja Peet Aren. 1929-1932 ilmus „KK!“ se-nise kahe korra asemel kuus igal nädalal. „KK!“ oli üks loetavam ajakiri Eestis

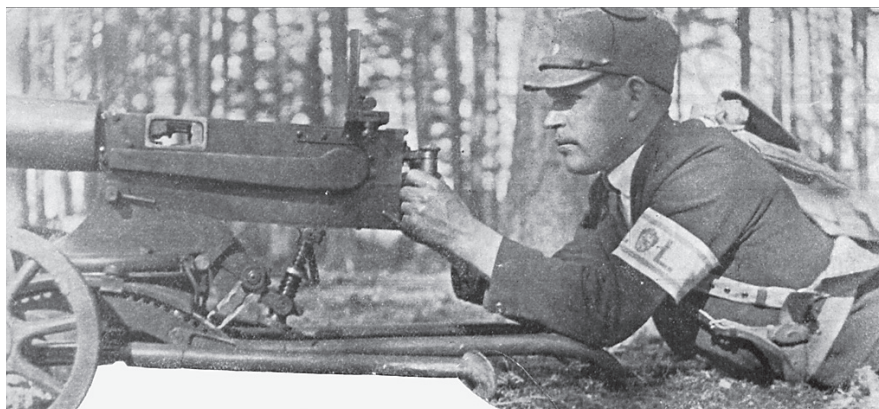

Kaitseliidu Vanematekogu

Kaitseliidu Vanematekogu 1933. aastal

1. Ernst Saar (Tartumaa), 2. August Kohver (Võrumaa), 3. Jüri Markson (Pärnumaa), 4. kolonelleitnant Oskar Luiga, 5. Heinrich Lauri (Sakalamaa), 6. Juhan Jakobson (Pärnu), 7. Jüri Jaakson, 8. Riigikogu esimees Jaan Tõnisson, 9. professor Johan Köpp, 10. riigivanem Konstantin Päts, 11. Karl Terras, 12. kindralmajor Gustav Jonson, 13. Oskar Köster, 14. Karl-August Einbund, 15. kindralleitnant Johan Laidoner, 16. Ado Anderkopp

Kaitseliidu sügismanöövritel Antslas 1933. aastal

Õppusel

Marssal Józef Piłsudski ja kindralmajor Johannes Roska 1933. aasta kevadel

*Kindralmajor Johannes Roska tervitab Läti kaitseliitu (Aizsargsi) Miitavi polgu
10. aastapäeval 15. juunil 1930*

Järva kaitseliitlaste lemmikspordialad

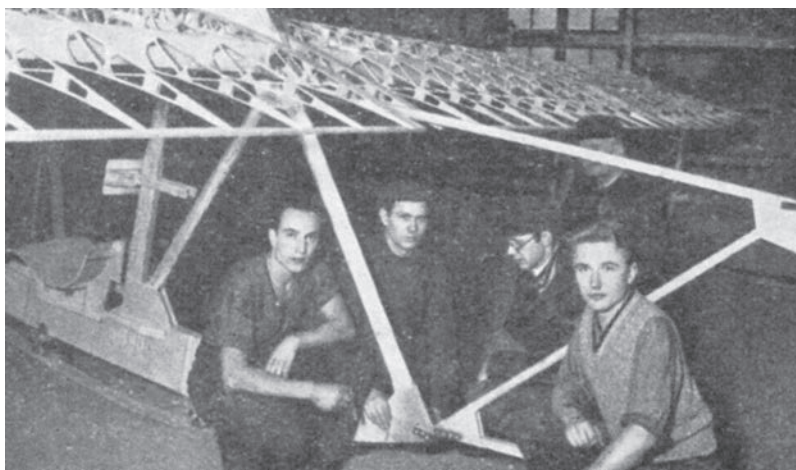
Kaitseliidu Järva malevas oli 1936. aastal 2500 liiget, neist 93 reserv- ja kuus tegevohvitseri. Naiskodukaitse ringkond koondas 31 jaoskonna ridadesse 1300 liiget. Malevapealikuks oli 1928. aastast kolonelleitnant Karl Prees²² ja Naiskodukaitse ringkonna esinaine Linda Eilart. Kodutütarde organisatsioonile pandi alus Lehtses Pruuna algkoolis 20. märtsil 1932. Neli aastat hiljem oli Järvamaal juba 54 kodutütarde rühma 1100 liikmega. Veidi vanem on Noorte Kotkaste Järva malev, millele pandi alus 1930. aastal Türil ja mille liikmeskond kasvas kuue aastaga 1000-ni, lisaks 98 vanemat juhti. Järva noorkotkaste malev oli selle arvuga Eestis viie suurima hulgas.

Järva kaitseliitlaste lemmikspordialaks oli laskmine. Paides, Vajangul ja Tapal tegutsesid laskurklubid, treeningrühmad olid Türil, Koe-rus, Rakkes, Amblas, Kärus, Järva-Jaanis ja Esnas. Rahvusvahelistel laskmisvõistlustel töid Eestile au ja kuulsust August Liivak, Ernst Rull, Johannes Pürn ja Jaan Pahk.

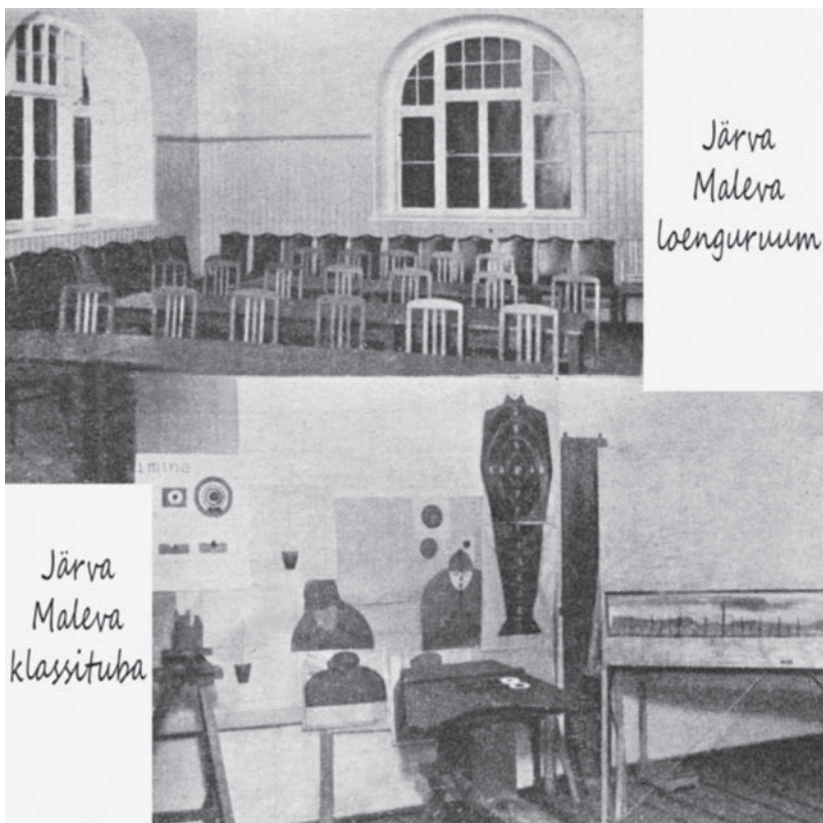
Paide laskespordiklubi 10. aastapäeval 1938. aasta mais sai maleva uues hoones vaadata näitust, kus oli väljas üle 600 eksponaadi. Külaliste tähelepanu köitsid relvade kohale paigaldatud tabamuspildid klubiliikmete parimatest saavutustest. Suur ja rikkalik oli relvako-gu, aga uhked olid ka laskurite võidetud auhinnad, mida oli üle 400, nende hulgas leitnant August Liivaku riigihoidjalt kingiks saadud kullast taskukell, ning Rooma ja Helsingi laskevõistluste auhinnad.

Purilennundus oli kaitseliitlaste seas väga populaarne; 1936. aastal oli kolmeteistkümnes malevas huvilisi kokku ligi 600 inimest, neist 51 olid lendurid. Omal jõul välismaiste projektide järgi ehitatud purilennukeid oli Tallinna, Harju, Tartu, Järva ja Sakala maleval kokku seitse. Ometi oli iga uue lennuki valmimine suursündmus. Järva maleva 1935. aastal valminud purilennuk ristiti Türi Luigeks. 31. detsembril Türi malevkonna korraldatud aastavahetuspeol ja selle näidislende Kõrgesaare mäel käis uue aasta alguses vaatamas hulk rahvast.

²² Kolonelleitnant Karl Eduard Prees (04. 01. 1893, Paldiski – 21. 08. 1969, Olympia, Ameerika Ühendriigid). Vabadussõjas 2. jalaväepolgu pataljoniülema, 1925. aastast teenis 10. jalaväerügemendis. Aastatel 1928 – 1940 Kaitseliidu Järva maleva pealik.

Valmimisjärgus Türi Luik

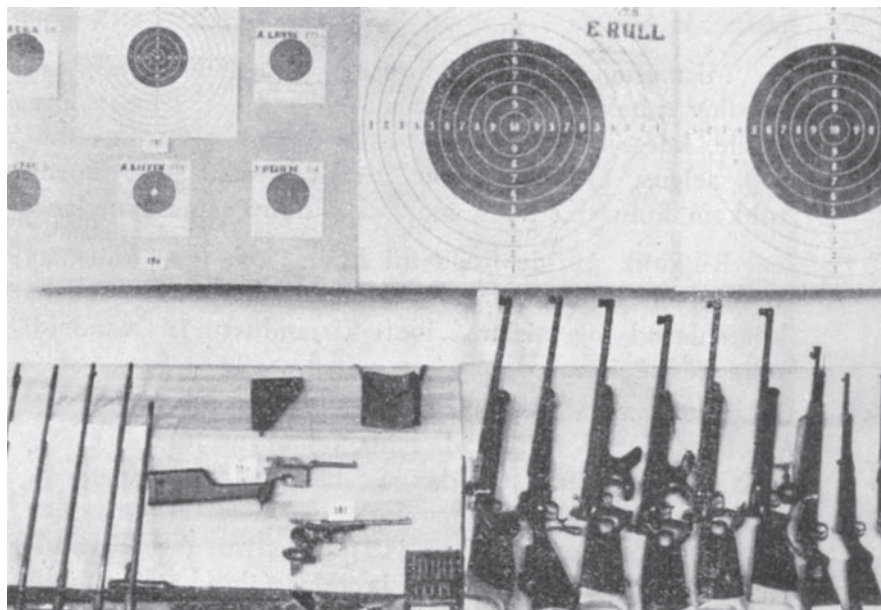

*Purilennunduskursuste üldjuht
Voldemar Rannaleet*

*Järva maleva pealik kolonelleitnant
Karl Eduard Prees*

Näitus Järva maleva hoones 1938. a. mais

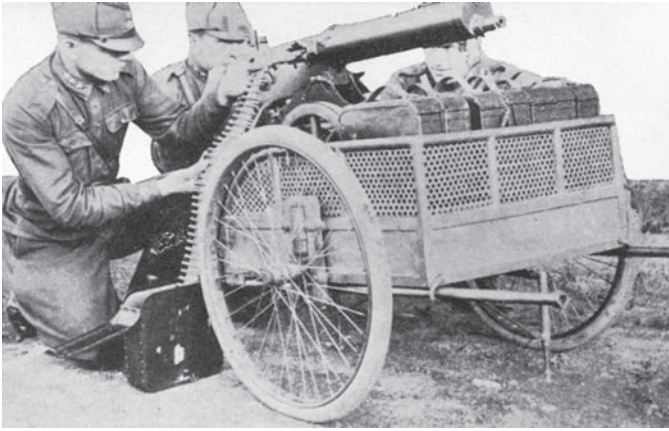
Laskeharjutusel

Kaitseliidu töö purilennuala arendamisel sai ära tehtud peamiselt riikliku toetuseta. Õppuste ja kursuste üldjuhiks oli Kaitseliidu instruktor Valdu Rannaleet.²³

1937. aastal asutatud Kaitseliidu purilenduri rinnamärgil on kujutatud lendavat kotkast, kes hoiab küünte vahel kumerapinnalist ovaalset sinist ketast, mis tähistab taevast. Purilenduri A, B, C klassi tunnusena on ketta sõõris vastavalt üks, kaks või kolm lendavat kajakat. Eriklassi märgil on kolm kajakat ja ketas ise on ümbritsetud kuldse tammepärjaga.

1940. aastaks oli Kaitseliidus sadakond lendurit.

²³ Valdu Rannaleet, kuni 1935 Voldemar Vunn (28. 05. 1902 Nähri talu, Jõgeveste vald, Helme kihelkond – 05. 05. 1974 Uppsala) oli eesti purilendur, Kaitseliidu Tallinna maleva lennusalga instruktor. 1934. a. septembris kirjutas ta end Eesti lennunduse ajalukku sellega, et liugles esimesena purilennukil üle Soome lahe. Ta alustas Prangli saare kohalt 4400 m kõrguselt ja kui purilennuk jõudis poolteist tundi hiljem Helsingi kohale, oli kõrgusest alles veel pool. Tegemist oli tollal purilennukil vee kohal lendamise maailmarekordiga. 1936. aastal sooritas esimesena surmasõlme Eestis ehitatud purilennukil.

Nikolai Mirdi konstrueeritud järelveok

N.-lt. N. Mirt

Tänuväärt leiutis

Igal ajal paistavad silma ettevõtlikud inimesed, kelle peas sünnivad uued ideed ja kes oskavad neid ka edukalt ellu viia. Kui 1933. aastal oleks Eestis korraldatud ettevõtluskonkurss, oleks Kaitseliidu peastabi vanemrelvurohvitser Nikolai Mirt jõudnud kindlasti finalistide hulka.

Vajadusest kergendada lahinguolukorras raskekuulipildujate vedamist konstrueeris Nikolai Mirt jalgrattakaariku. Seni kasutusel olnud hobuveokitel said kuulipildujad transpordil vigastada ja põrutada, ka hobusemoon maksis midagi. Uus järelveok oli kaalult kerge ja kogult väike ning suurte kummiratastega, mis võimaldasid kerge vaevaga liikuda auklikul ja künklikul maastikul. Headel teedel ja ohupiirkonnast väljaspool vedasid haagist aga kaks jalgratturit. Peale kuulipilduja mahtusid kaarikusse veel tagavaraosade ja tööriistakastid, veenõu, kaheksa lindikasti ja 2000 lahingupadrunit. Kuulipildujat kaarikult maha võtmata sai selle kiiresti seada laskeasendisse. Kaitseliidu uut leiutist demonstreeriti esmakordselt 1933. aastal Antsla sügismanöövrite ajal.

Nikolai Mirdi saatuse kohta andmed puuduvad²⁴, ainult nii palju on teada, et 1938. aastal autasustati teda Kotkaristi teenetemärgi V klassiga.

²⁴ Nikolai Mirt (12.01.1889 – 21.08.1961) on maetud Tallinna Rahumäe kalmistule

Kaitseliidu ülema ringkiri nr 73-R, 05. 05. 1936

Härra Riigivanema poolt 21. aprillil k.a. hääks kiidetud alustel teostub käesoleval kevadel ja eeloleval suvel üleriiklikult meie kodukaunistamise hoogtöö, mis kuulutatud üldrahvuslikuks ülesandeks. Kodukaunistamise hoogtöö ülesanneteks on: kodude ja koduümbruse välisilme tõstmine ja arendamine; avalikkude paikade ja hoonete välisilme korrastamine ja kaunistamine; puisteede ja parkide rajamine ning istutamine; mälestusmonumentide ümbruse ning mälestuspaikade kaunistamine, kirikute ümbruse ja kalmistute korrastamine ning kaunistamine; kaasaaitamine Eesti lipu aktsiooni teostamisele.

Kodukaunistamise hoogtöö patrooniks on härra Riigivanem. Hoogtöö juhtimiseks ja teostamiseks on loodud üleriiklik organisatsioon, kelle organiteks on: peakomitee ja tema juhatus; tehnilised komiteed; maakomiteed; vallakomiteed, linnade ja alevite komiteed. Tööle on kaasa kutsutud võimalikult laiemad ja asjaomased isikud, asutused ja seltskondlikud ringid, nende hulgas ka kaitseliit koos oma eriorganisatsioonidega.

Kaitseliit on alati kaasa läinud kõigile üldrahvuslikele ettevõttele ja siin oma tegeliku nõu ja tööga andnud oma parima. Pean tarvilikuks, et meie kõik täie innuga kaasa aitame ka eelolevale kodukaunistamise hoogtööle.

Praegu moodustatakse kohtadel kodukaunistamise hoogtöö läbiviimiseks kohalikke komiteesid. Maakondade komitee juhatajateks on maavalitsuse esimehed, linnades linnapead, alevites alevivanemad ja valdades vallavanemad. Kaitseliidu kohapealsetel üksustel tuleb nendega töötada kõige lähemas kontaktis.

Käsin malevate pealikutel kõige lähemal ajal astuda ühendusse kohalike maa- ja linnakomiteedega ning kindlaks määrata eeloleva hoogtöö jaoks koostöö alused ja ülesanded. See toimunud, töö kanda ka kaitseliidu liini pidi kohtadele. Leian tarvilikuks, et kaitseliit ja tema eriorganisatsioonid täie hoo ja innuga kaasa aitaksid teostada eelnimetatud üleriiklikke ülesandeid kodukaunistamise hoogtöö alal.

Peale üldülesannete tuleb eriline rõhk panna kaitseliidu kodude si-

semuse ja välise ümbruse tõstmisele ja korrastamisele ning nendele ülesannetele, mis kohapealse traditsiooni kohaselt senini juba olnud kaitseliidul.

Meie igapäevane elu näitab, et algatustel on vaid peamiselt siis edu, kui on eeskujud. Küll siis juba leidub mõtte haarajaid ja järeltegijaid algatusele ka laiemates hulkades. Hoogtööl on vaja tõukajaid ja hooandjaid. Näen meeleldi, et meie kaitseliidu pealikud, naiskodukaitse esinaised ja noorte juhid kohtadel oma isiklikkude kodude võimalikult eeskujuliku korrastamisega ja kaunistamisega annaksid meie kaasliikmeile ja kaaskodanikele väärikat eeskuju, ühtlasi näidates üles ka vajalikku algatusvõimet ja töökorraldamise oskust kodukaunistamise hoogtöö üldteostamise alal.

Kodukaunistamise töö on avar ja kaugele ulatav tegevusala, mis muudab meie kodud nägusateks ja endisest kaunimateks ja armastusväärsemateks. Näitame juba eelolevaks võidupühaks, mille üldjuhtijaks organisatsiooniks üleriiklikus ulatuses on kaitseliit, et meie oleme suutnud saavutada juba tunduvaid tagajärgi kodukaunistamise töö alal. Samaks ajaks muretsegu iga kaitseliitlane oma isiklikule kodule rahvuslipp, kui see senini veel puudub.

Oleme senini alati seisnud valvel oma kodu sõltumatuse eest. Ühisel nõul ja jõul näitame ka eeloleva aktsiooni kaudu, et kodu tõesti meile kõigile südamelähedane on. Meie aitame kaasa ja töötame kaasa tema korrastamisele ja kaunistamisele.

J. Orasmaa, kindralmajor

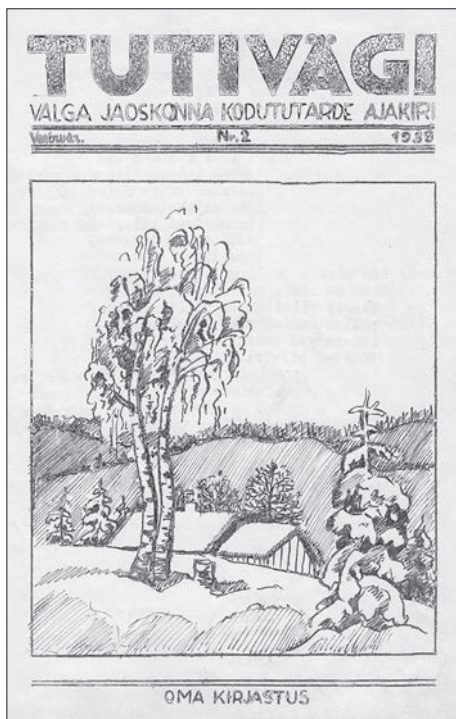
A. Truuvere, kapten, kultuur-informatsioonijaoskonna pealik

Kodutütar viib alustatud töö lõpuni!

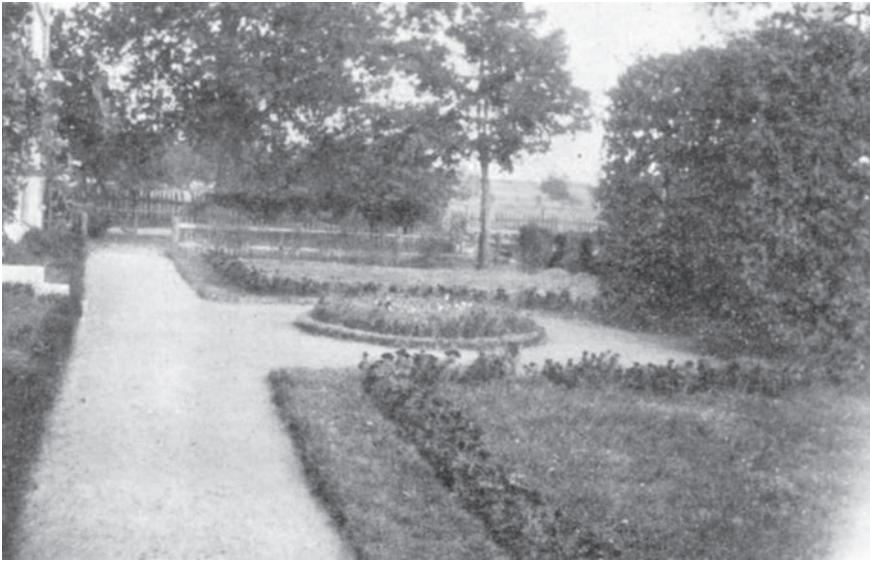
1934. aastast osales Kaitseliit innukalt mitmesugustes aktsioonides, millest tuntumad olid riigilipu soetamine ja väärtustamine, kodukaunistamine, Vabadussõjas langenutele ausammaste püstitamine, nimede eestistamine, kodukandi au sees pidamine ning kohalike tähtpäevade tähistamine.

1939. a. suvi oli kodukaunistamistöde tegemiseks erakordselt ebasoodus; kevad oli külm ja sellele järgnes põuane suvi. Sellele vaatamata järgisid kodutütred kindlalt oma põhimõtet, et kodutütar viib alustatud töö lõpule!

Kolmeaastase võistlusperioodi töötulemuste kohta kirjutas Kodutütarde Saaremaa maleva Kärla rühma vanem Serafima Tuuling: "Selle aja jooksul on rühm koolimaja lilleaias teinud ära kõik kavandatud tööd, lisaks rajati pikad teeäärsed lillepeenrad ja laiendati muruplatsi. Pärnapuud Kärla koolimaja ees lõigati neljakandiliseks ja ühendati

Valga kodutütarde ajakiri "Tutivägi"

Lillepeenar Kärla koolimaja ees

kaarega. Kadunud on inetu kiviaed, mille asemel on nüüd tihe tume-roheline kuusehekk. Kodutütred on töid teinud hoolega ja peaaegu iseseisvalt (koormatäie kompostmulda andis lahkelt naaberperemees). Rahalised kulud ei ole olnud suured ja kui need tekivad, oleme katsunud neist üle saada lilleseemnete ja taimede müügiga. Loodame, et see ilus algatus, mis hoogsalt kaasa tõmbas nii palju noori, niipea ei raage. Ilus aed ja kaunis kodu toovad nii palju päikesepaistet ja rõõmu meie ellu ning juhivad meid paremate sihtide poole."

1938. aastal oli Kodutütarde Valga ringkonnas 34 rühma 973 kodutütret ja 43 juhiga. Ringkonnavanema kohuseid täitis Adele Rõõmus, tema abiks olid Ella Lepp (ringkonnavanem 1940. aastal), juhatusel liikmed Aliide Uus, Marie Näks ja Emilie Uemaa. Erialajuhtidest paistsid silma orkestrijuhk Nikolai Kõiv, rakenduskunstnik Leida Klaus, rahvatantsujuhid Eugenie Laar ja Elise Vesiloo, Valga kodutütarde ajakirja "Tutivägi" toimetaja Linda Lipp ja koduõhtute vanem Roosy Palvadre. Suuremad ettevõtmised olid kevadpäevade ja suvelaagrite korraldamine koos noorkotkastega, kelle juhtideks olid Värdis Velner ja Juhan Uemaa. Kõigile neile üritustele elas kaasa Noorte Kotkaste ja Kodutütarde Sõprade Selts (esimees Jaan Kokk).

Võru kodutütred 28. aprillil 1938. aastal

Naiskodukaitse Laupa suvelaager 1.-2. juunil 1933. aastal

Ringkonnal oli oma raamatukogu ja keelpilliorkester. Kodutütarde tegemistega olid alati kursis Naiskodukaitse Valga ringkonna esinaine Ellinor Aaremäe ja Kaitseliidu Valga maleva staap, kellelt võis alati nõu ja abi saada.

19. septembril 1939 kirjutas Adele Rõõmus: "Kodutütred! Teie päralt on tulevik! Teie mõte, kõne ja töö olgu suunatud parema ja ilusama tuleviku poole, mis meie rahvast tema arenemiskäigul edu poole viivad. Püüdke ainult seda, mis õige ja hea! Olge ikka rõõmsad, töökad ja korralikud ja teie sõnad olgu kooskõlas tegudega!"

Muljetavaldavad teod

1930. aasta mais ühinesid Tallinna noorsepääd ja noorkotkad malevkonnaks. Esimese tegevusaasta lõpuks tegutsesid noorkotkad juba kõigis Kaitseliidu malevates; vanemaid juhte oli 370 ja liikmete koguarv küündis 1667-ni. Tallinna maleva Põhja malevkonnas oli Noorte Kotkaste vanemaks Aleksander Lellep, vanema abiks August-Andreas Pitka (Johan Pitka poeg) ja pealikuks Viktor Neggo. Noorte Kotkaste Tallinna maleva vanem oli aastatel 1930-1940 linnapea Anton Uesson.

1931. aasta alguses kinnitati noorkotka vormikavand ja märgid, kindlaks olid määratud ka malevkondade lippude värvid: Nõmmel roheline, Kopli sai tumesinise, Lõuna oranži, Põhja violeti ja Ida malev-

Noorte Kotkaste Pärnu maleva Lembitu rühma okariinikvartett

*Noorte Kotkaste Tallinna maleva vanem
Anton Uesson*

kond Poola punase värvi. Noorte Kotkaste Tallinna maleva 1932. a. tähtsamaks ettevõtmiseks kujunes maleva laager, millest võttis osa 93 noorkotkast. Muljetavaldav oli juba see, kui kogu see noortepere sammus energiliselt mööda Paldiski maanteed Rannamõisa poole. Järgmisel suvel Viimsis korraldatud õppelaagrit külastas ka Noorte Kotkaste peavanem kindral Laidoner. Sel aastal õnnestus aga Nõmme noorkotkastele lendama panna kirjatuvaid, keda nad olid üles kasvatanud ja hooldanud. Tuvide meeleeelund oli sedavõrd hästi välja arenenud, et nad suutsid eksimatult kümnete kilomeetrite kauguselt ja üle tundmatute paikade koju tagasi tulla. Noorte Kotkaste Nõmme malevkond ühendas 1939. aastal umbes 200 koolipoissi, kes olid koondunud kümnesse rühma. Neil oli oma laskuring ja keelpilliorkester ning Nõmme suusatajad olid malevas konkurentsilt parimad.

Noorte Kotkaste tegutsemise algaastail oli poistel suur huvi mudel-lennukite ehitamise ja vibulaskespordi vastu, aga nad paistsid silma ka oma muusikaarmastusega.

Noorkotkaste ja kodutütarde orkestrit Pärnus juhatas 1930. aastatel muusikaõpetaja Heinrich Meri. Tihti moodustati neljast noorest muusikust ansambleid. Huvi pillimuusika vastu oli nii suur, et Noorte

Noorkotkaste relvaõppus

Kotkaste peastaabi kaudu osteti näiteks 1933/34. a. üle saja pilli. Keelpillidest oli populaarne muidugi meie armas viiul, millega esineti põhiliselt ikkagi üksikult. Orkestriplala harjutamine koos teiste pillidega nõudis noortelt juba suuremat vaeva ja vilumust ja seepärast kujunes poiste seas peamiseks harrastuspilliks väike savipuhkpill okariin,

Petseri noorkotkad

**Kaitseliitlased, naiskodukaitse liikmed,
kodutütarde ja noorkotkaste juhid!**

Noorte tööga tutvumist
võimaldab Teile Noorte
Kotkaste juhtide ajakiri

«KOTKAS»

Ajakiri „Kotkas“
ilmub 12 korda
aastas.

Ajakirja tellimisi võtavad vastu noortemalevate staabid, instruktorid, postiasutused ja ajakirja talitus (Tartus, Võidu 10, tel. 17.44).
Tellimishind: Aastas kr. 1.50, 6 kuud kr. 0.80, ja 3 kuud kr. 0.40.

mille ulatus on poolteist oktaavi nagu klapppillilgi ja mis võimaldab mängida igasugust muusikat. Tuli tunda nooti ja siis paar-kolm tundi harjutada, et pillil õigeid augukesi avada-sulgeda ja paras hulk õhku torusse puhuda. Okariini ei olnud vaja häälestada, küll aga nõudis see hoolikat hoidmist, sest pill oli libe nagu lutsukivi ja võis maha kukkudes kergesti puruneda. Kindlasti pidid ühel orkestril olema löökpillid (ksülofonid ja trummid), mõnel ka vilepillid.

Suuremat orkestrit juhatas kogemustega orkestrijuh, enamasti said aga poisid ka ilma dirigendita hakkama. Kontsertidel esinesid orkest-rid tihti koos lastekooridega.

Naiskodukaitse õblemiskursus

Saaremaa kodutütarde ansambel

Kindralmajor Johannes Orasmaa

VR I/2, II/3

Kindralmajor Orasmaa kuulub Eesti sõjaajalukku Kaitseliidu väljakujundajana, juhina ja ideoloogina viieteistkümnenda aastakestel (1925-1940).

Johannes Roska (Orasmaa) sündis 3. 12. 1890. aastal Viirumaal, Joala vallas Kulgu külas, mis jääb tänapäeval Narva veehoidla alla. Nagu paljudel õpihimulistel, kuid kitsastest oludest pärit noormeestel, tuli ka temal hariduse omandamiseks valida sõjamehe elukutse.

Johannes Roska lõpetas kuldmedaliga Narva poeglaste gümnaasiumi ja astus 1911. aastal Vladimiri sõjakooli.

Rindetegevus I maailmasõjas algas tal jaanuarist 1915 nooremohvitserina raskepatareis. Vene väest lahkus 1917. aasta detsembris, astudes 19. jaanuaril 1918 Eesti Diviisi.

Kui Saksa võimud Eesti sõjaväe laiali saatsid, lahkus kapten Roska kodumaalt ja teenis Vene valgete Põhjakorpuses soomusrongil. Niipea, kui Saksa okupatsioon murdus, ruttas kapten Roska kodumaale. Ta jõudis Valka ja ühines sealse Kaitseliiduga.

1. augustil 1919 edutati kapten Roska 2. diviisi suurtükiväe ülemaks. 10. oktoobril 1919 järgnes määramine Merekindluse ülemaks. Vabadussõja lõpp tõi kaasa kolonelleitnandi auastme ja Vabadusristid nii sõjaliste teenete I/2, kui vapruse II/3 eest.

20. septembril 1920 määrati kolonelleitnant Roska Soomusrongide diviisi suurtükiväe ülemaks. 24. veebruaril 1923 ülendati Johannes Roska koloneliks ja sama aasta 1. augustil määrati 2. soomusrongirügemendi ülemaks, täites ühtlasi ka Valga garnisoniülema kohuseid. Kaitseliidu taastamist Valgas algatas kolonel Johannes Roska juba

*Johannes Orasmaa
mälestusmärk Tabiveres,
püstitati 3. detsembril 2005*

novembris 1924 ja 10. veebruaril 1925 määrati kolonel Roska kogu Kaitseliidu ülemaks.

24. veebruaril 1928 ülendati Roska kindralmajoriks.

18. juunist 1935 oli tema perekonnanimeks Orasmaa.

Esimese punase okupatsiooni ajal arreteeriti Orasmaa 19. juulil 1940 Tabiveres – samal päeval kindral Johan Laidoneriga. Peale ligi kolm aastat vintsutamist ja näljutamist suri kindralmajor Johannes Orasmaa 24. mail 1943 Vjatka vangilaagris Kirovi oblastis Venemaal.

1936.a. algatas Kaitseliidu ülem kindralmajor Johannes Orasmaa muinaspaikade tähistamise liikumise. Selle käigus varustati 1937. aasta võidupühaks linnuseasemed metallplaadiga, mille peal oli kõigi Eesti linnuste kaart ja antud linnust märgistav eritähis. Plaadi juures oli vitriin antud linnuse skeemiga ja lühiajalooaga. Kaitseliidu ja eriti noorte poolt viidi selleks läbi ajalooliste andmete kogumise aktsioon. Teise maailmasõja eel fikseeriti muistse iseseisvuse lõpuni rajatud linnuste arvuks 141, neist 106 kindlat. Meie kaugetel esivanematel

Walmake!

Täna, kolm aastat pärast 1. detsembri.
venepäeva sünnimäe - kaitseliidu poe - teletä-
gem meele ainsa koolu - alla allati
walmel ainsa kogu kaitses.

Täna tähistame ülesti ainsa fada-
me pidada kõrgemaiks käigest meie
eesti. Iseseisva pinna, eesti rahwa
wabadaft ja rippumataft.

Olge meile eeskujuks need, kes
laugufid rahumaad kaitses

eesti pind, eesti rahmas jäagu
wabaks. — Olge walmel!

1. XII. 24

S. Rõnga.

ei olnud linnuse asukoha valikul primaarne mitte loodus, vaid kaitsekaalutlused ja asupaik. Arheoloog Eerik Laid (1904-1961) jagas nad maalinnadeks, mis ehitati enam-vähem tasasele maapinnale, linnamägedeks mäeseljakul, neemiklinnusteks kaldaneemikul ja seljaku keskosas asetsevail Kalevipoja sängi tüüpi linnusteks. Varbola maalinn Harjumaa lääneosas jäi vallutamata ja säilitas oma sõjalise tähtsuse kuni Jüriöö ülestõusuni. Pidev valmisolek välisohu tõrjumisel kasvasid eestlastes sangarlikku meelt, mis jäi pärast iseseisvuse kaotamist sajanditeks püsima. Kaitseliidu eestvõttel, kes kirjalikult ja suuliselt levitas teadmisi muinasajast, said linnuseasemed rahvapide paikadeks. Üheks näiteks muinasaja propageerimisel oli Kaitseliidu Harju Maleva Linnaümbruse malevkonna ümbernimetamine Rävla malevkonnaks ja selle Nehatu kompanii Iru kompaniiks.²⁵

Kaitseliidu ülema ringkiri nr 316-R, 17. 09. 1936

Korduvalt olen tuletanud meelde kaitseliitlasile, et iga üksiku Kaitseliidu liikme, iga pealiku ja malevlase kohusetäitmisest, distsipliini austamisest ja viisakusreegleist kinnipidamisest oleneb kogu Kaitseliidu hea nimi. Erilise auga ja korralikkusega tuleb aga kanda Kaitseliidu mundrit ja esinedes selles, veel suurema tähelepanelikkusega täita viisakusreegleid – kaitseväelisi kombeid. Tervitamine Kaitseliidu teenistuskohuste täitmisel või ka väljaspool seda, kui kaitseliitlane on Kaitseliidu täielises või osalises vormiriietuses, o n k o h u s - t u s l i k ja see põhineb eeskätt ühisel oma liikmete vastastikusel lugupidamisel. Tervitab aga keegi teist, siis tervitus jätta vastu võtmata o n t ä i e s t i l u b a m a t u. Tervitades kaitseväe juhtkonna üksikuid liikmeid, avaldame sellega suurt lugupidamist ja autunnet oma relvakaaslaste, kogu kaitseväe pere vastu. Kõike eeltoodut on üksikasjaliselt käsitletud Kaitseliidu Kodukorras ja seega peab olema ka igale kaitseliitlasele teada.

Viimaste laskemeistrivõistluste ajal viibis Tallinnas suurel arvul kaitseliitlasi, pealikuid ja malevlasi – ligi 1000 kaitseliidupere liiget

KLM f 2, n 10, s 2:3, Algset sõnastust on redigeeritud.

²⁵ 2003. aastal taastas Kaitseliit muinaspaikade tähistamise ja nendel võidutule süütamise traditsiooni. Esimesena tähistati Alulinn endise Aa mõisa maadel Ida-Virumaal

maalt ja teistest linnadest. Pean tähendama, et oma rõhuvas enamuses kaitseliitlased esinesid täiesti korralikult ja kandsid oma mundrit laitmatult. Ei tulnud ette ainustki korrarikkumist. Kohuseid täideti hästi. Kõige selle eest korralikkudele meestele kiitus ja tänu.

Vaatamata eelöeldule leidus siiski ka küllaldaselt ü k s i k u i d kaitseliitlasi, kelle kohusetunne mundri vastu ja esinemine jättis paremat soovida. Nii kandsid mitmed vihapalitud eest lahti, seljal ripneva vööga. Ühel tähelepanduist olid lampassidega pükste juures jalas hallid, põlvede juurest tagasi pööratud äärtega sukad ja mingid viiskude taolised tuhvliid, milline "munder" tõmmanud enesele möödaminejate üldist võõrastavat tähelepanu. Pressimata, kortsus mundreid oli näha siin-seal. Jalutamisel käte püksitaskutes hoidmine oli sagedane nähe. Tuli ette, et malevlased ja pealikud tänavatel ei tervitanud endast vanemaid kaitseliitlasi. Oli isegi näha, et nooremad ei vastanud tervitusele, kui vanem neid varem tervitas, vaid muigasid ja sammusid edasi, mis juba täiesti lubamatu. Kaitseväelaste tervitamist pandi harva tähele, kuigi seda näeb ette Kaitseliidu Kodukorra § 145.

Kaitseliidu Kodukorra § 93 kohaselt kaitseväeliste kommete mitte-täitmine või lohakas täitmine loetakse distsipliini rikkumiseks. Kes on ja tahab olla Kaitseliidu liige, ei tohi aga rikkuda distsipliini ja sellepärast tuletan uuesti meelde, et peale kõigi teiste teenistuskohuste ka mundri kandmise reegleid ja kaitseväelisi kombeid tuleb igal kaitseliitlasel austada ja täita – eriti veel siis, kui viibitakse pealinnas, linnas või üldse keskuses, kus rahvast koos. Pealikud andku eeskuju ja jälgigu nooremaid sellel alal. See pole mitte ainult õiguseks, vaid kohuseks kõigile pealikele ja vanemaile.

Seisab ees meie suurrõõgumise Kaitseliidu Sakala manöövrise. Loodan, et sellel koondumisel, kohapeal tegutsemisel ja tagasisõidul kodukohtadesse vääratusi siin nimetatud nõuete vastu enam ette ei tule.

Käesolev ringkiri avaldada kaitseliitlastele teadmiseks ja täitmiseks.

J. Orasmaa, kindralmajor

J. Maide, kolonel, peastaabi ülem

Teotahtelised inimesed

Kaitseliidu Valga malev oli 1925. aastast jagunenud neljaks malev-konnaks: Valga linna, Helme, Sangaste ja Hargla. Tänapäeval on malevas Helme, Otepää ja Valga üksikkompaniid.

1930. aastate Valga linna malevkonna juhtivkoosseisu kuulusid malevkonna pealik kapten Maurus Vahtrik, vanem instruktor kapten Juhan Peterson, 1. kompanii pealik ja hilisem malevapealiku abi kapten Henrik Leiur, suurtükipatarei pealik ja Valga tuletõrjedisivisjoni pealik Hugo Kruustük, raudteekompanii pealik Richard Mitt, ratsarühma pealik Friedrich Maasik, siderühma pealik Leo Reimann, gaasikaitserühma pealik Otto Arvilo ja propagandapealik Ants Meerits. Väljaõppele (taktikalised õppused, laskeasjandus, õppe- ja kasvatustöö) pandi Valga maleva pealiku kol-ltn Joann Hiobi²⁶ juhtimisel tugev alus.

1938. aasta augustist oli malevapealikuks kol-ltn Hugo Kulbok²⁷. Sporditegevust juhtis Alfred Neuland, kes on esimene eestlasest olümpiavõitja (püstitas üheksa maailmarekordit tõstmises).

²⁶ Kolonelleitnant Joann Hiob (07. 12. 1897 – 17. 02. 1942) sündis Sangaste (Tõlliste) vallas Valgamaal. Lõpetas 1916. aastal Vladimiri sõjakooli ja teenis Vene väes. Eesti rahvusväeosadega liitus Hiob alates 1917. aasta novembrist. Vabadussõjas teenis Laiarõõpmisel soomusrongil nr 2 ja sõja järgselt kitsarõõpmistel soomusrongidel. 1924. aastal teenis Valgas 2. soomusrongirügemendis, mille ülemaks oli Johannes Roska (Orasmaa), kes oli kohaliku Kaitseliidu uuestisünni juhatajaks ja organiseerijaks. Sellesse töösse tõmbas ta kaasa ka Hiobi. 1. veebruarist 1925 määratigi Hiob vastloodud Kaitseliidu Valga maleva pealikuks, olles selle ametikohal 16. oktoobrini 1938. Nõukogude okupatsioonivõimud vangistasid Hiobi 1941. aasta veebruaris ja aasta hiljem mõisteti ta surma.

²⁷ Kolonelleitnant Hugo Kulbok, VR 2/3 (21. 07. 1890 – 13. 04. 1942) sündis Pringi (Kuigatsi) vallas Tartumaal (praegu Valgamaa). Lõpetas 1917. aastal Gatšina sõjakooli. 1. jaanuarist 1918 tuli Kulbok oma viimasest Vene väeosast Eestisse ja asus teenistusse Tartus asunud tagavarapataljoni. Vabadussõjas ja sõja järgselt teenis Laiarõõpmisel soomusrongil nr 3. 1927.-1929 soomusrongi „Kapten Irv“ ülem. 1936.-1938 aastatel täitis Kulbok Kaitseliidu Tartu maleva pealiku kohuseid ja edasi kuni 28. juunini 1940 oli ta Kaitseliidu Valga maleva pealik. Punavõimud arreteerisid Kulboki 14. juunil 1941 Tartus ja Erinõupidamise 28. veebruari 1942. a. otsusega mõisteti ta surma. 12. septembril 2003 avati Elva kalmistul Hugo Kulboki mälestusplaat.

• Nõukogude okupatsioonivõimud kasutasid kohtumõistmisel Vene NSFV 1926. aasta kriminaalkoodeksi sätteid, mille alusel loeti kuritegelikuks Eesti riigi rajamine, tema iseseisvuse kaitsmine, Eesti Vabariigi sise- ja välispoliitika korraldamine. Reeglina seisnes kohtualuse "süü" selles, et ta osales Vabadussõjas, oli valitsuse või Riigikogu liige, kuulus Kaitseliitu, oli Vabadussõjalaste Liidu liige (vaps) või lihtsalt töötava rahva vaenlane.

*Valga maleva pealiku abi kapten
Henrik Leir*

*Kolonelleitnant Joann Hiob
Kaitseliidu Valga maleva pealik 1925-1938*

Kolonelleitnant Hugo Kulbok

Valga linna malevkonnast on võrsunud tuntud Eesti sportlased Arnold Viiding (kuulitõuge) ja Koit Annamaa (kuulitõuge ja kettaheide). Silmapaistvaid tulemusi laskmises saavutas Hugo Kruustük. Valga linna seltskondlikel üritustel esines aga alati malevkonna suurepärase orkester Rudolf Kivimäe juhatamisel.

Võidupüha

*"Ideeliselt kehastab ja kannab Võidupüha
tervet vabadussõda, kogu meie ajaloolist võitlust
Vaba Iseseisva Eesti eest"*
kindralmajor August Traksmaa, 1934. a.

1934. aasta 16. veebruaril võttis Riigikogu vastu otsuse muuta 23. juuni riiklikuks pühaks ja seda päeva taheti hakata tähistama igati suurejooneliselt; ajakirja "Sõdur" 1934. a. juunikuunumbrist võime lugeda: "Kõlaga kaunis laul ja kostku ilusad muusikahelid rongkäikudel ja rahvaaktustel, mis korraldatakse Võidupühal. Tungigu südamesse need sõnad, mis kõneldakse neil aktustel. Kõik, kelle ülesandeks langeb Võidupüha korraldamine, teadku, et selle püha pühitsemine ainult siis täidab oma ülesande, kui see mõjutab hinge organiseerivalt, kui ta kutsub hetkekski esile meeoleolütõusu ja osagi tunnete puhanguist, mis 15 aasta eest vallutasid neid kangelasjuhte ja sõdureid, kes olles haaratud ülevaist tundeist, äärmise ohvrimeelsusega hiilgavalt täitsid neid raskeid ülesandeid, mis meie riik ja rahvas neilt nõudsid."

Pärast Võnnu all saavutatud võitu Saksa Rauddiviisi ja Balti Landeswehri vastu andis 3. diviisi ülem kindralmajor Ernst-Johannes Pödder oma päevakäsuga korralduse, et samal päeval, 23. juunil 1919 "saadud võitude puhul meie põlise ja äraandliku vaenlase üle, linnades ja maakohtades saaks lipud välja pandud ning kohalikes garnisonides sõjaväeparaadid toime pandud." Vabadussõda ei olnud veel kaugeltki lõppenud, kuid just selle võiduga eelkõige olid eestlased ületanud tõsise psüühilise barjääri vaenlase ees ja Pödderil oli igati põhjust anda sel puhul käsk heisata lipud.

Eriti rahvarohkelt ja suure pidulikkusega tähistati aga riiklikku võidupüha esimest korda vast Nõmmel, sest samal ajal peeti seal ka laulupäeva. Rongkäiku tervitas ja õhtust vabaõhuetendust vaatas kindral Johan Laidoner. Lätis käis Eesti delegatsioon, et koos lätlastega pühitseda Võnnu lahingu aastapäeva.

1935. aastal peeti Võidupüha juba laialdasemalt. Narvas kogunesid lippudega kella 3-ks päeval Raekoja platsile kaitseväe- ja tule-

tõrjeüksused, kooliõpilased ja sõjaveteranid, kus linnapea Jaan Luts pidas päevakohase kõne. Edasi mindi rongkäigus Tartu kaitsemaleva orkestri saatel Jaanilinnas asuvasse Vabadustammikusse, kus toimus mälestusjumalateenistus. Sinimägede kõrgematel tippudel süüdati õhtul võidutuled ja endise mõisalossi ees, Lastekodu mäel mängiti A. Kitzbergi "Enne kukke ja koitu." Ka Narva-Jõesuus oli rahvapidu ja ilutulestik, Narva vahet käis kogu öö laev.

Pärnus algas päev kirikukellade helina ja pasunakoori mänguga Eliisabeti kiriku tornis, keskpäeval toimus jumalateenistus Vabadussõja mälestussamba juures.

Koos võidupüha tähistamisega 1935. aastal korraldati Tallinnas 20.-23. juunini ka Kaitseliidu päevad, märkimaks Kaitseliidu taasasutamise kümnendat aastapäeva. Kaitseliidu päevast võttis osa 16 000 kaitseliitlast, naiskodukaitsjat, noorkotkast ja kodutütart. See kujunes suureks Kaitseliidu tegevuse, jõu ja üksmeele väljendusavalduseks. Kavas olid laske-, kergejõustiku-, side- ja sõudevõistlused ning võimlemis- ja rahvatantsupidu. Laskmisest võttis osa ka Poola Küttide Liidu võistkond. Tallinna lähel korraldati Kaitseliidu mereüksuste suurem õppus. Lauluväljakul peeti etenduse korras maha ka lahing.

22. juuni õhtul süüdati tõrvikud, mis läksid kuueteistkümmesse malevasse, fanfaarid kuulutasid võidupüha algust, mäeveerul süttis tulevärk, taevas tiirutasid valgustatud lennukid, merel olid reas täistuledes laevad. 23. juuni hommikul kogunes paraadiks Tallinnas Vabaduse platsil 17 000 kaitseliitlast. Paraadi juhtis Kaitseliidu ülema kohusetäitja kolonel August Balder. Pärast kindral Johan Laidoneri kõnet kõlas kuueteistkümmne orkestri esituses Eesti hümn.

1936. aastal algasid Võidupüha üritused pealinnas juba varakult. Pikas rongkäigus, kus kanti üle 70 lipu suunduti Kadrioru lossi juurde. Peale Kaitseliidu ülema kindralmajor Johannes Orasmaa tervitussõnade riigivanem K. Pätsi, kindral J. Laidoneri, kõrgemate sõjaväelaste, riigitegelaste ja külaliste poole pidas kõne Konstantin Päts. Seejärel palus Orasmaa tal süüdata võidupäeva tõrvik. Ja mootorratturite pealiku suust kostuski õige pea tõotus: "Härra riigivanem, teie poolt süüdatud võidutuli hoitakse kindlalt ja viiakse veel täna kaitseliidu mootorratturite poolt üle riigi laiali igasse linna ja maakonda." Seejärel kõlasid pidulikud pasunahelid, peatõrvikust süüdati ka tei-

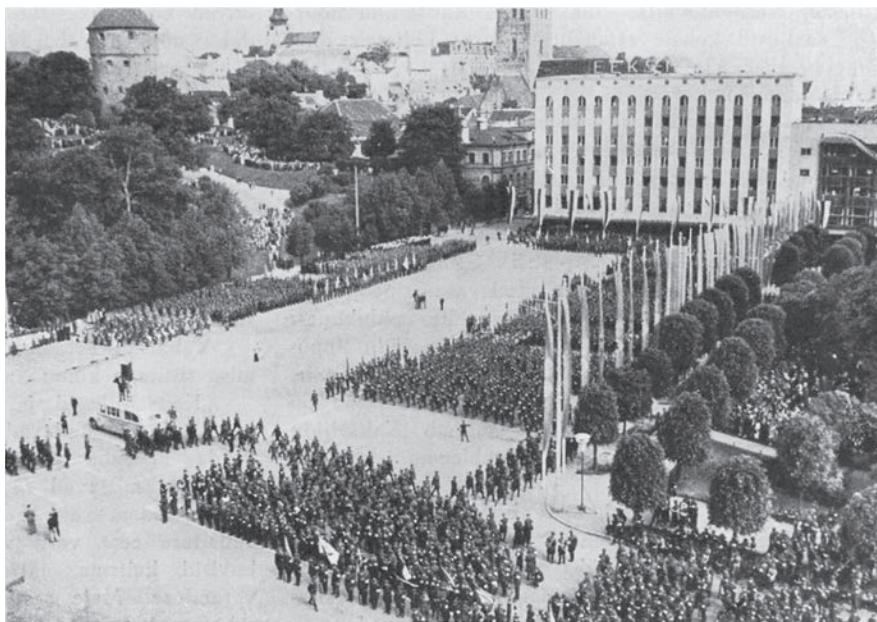

Eesti Vabariigi president Konstantin Päts, sõjavägede ülemjuhataja kindralleitnant Johan Laidoner ja Kaitseliidu ülem kindralmajor Johannes Orasmaa 1938. aasta võidupühal

sed tõrvikud ning jagati välja pakksaadetised riigivanema tervitusega. Pidulikust talitusest tegi raadioreportaaži Feliks Moor ja ülesvõtte

Kultuurfilm. Võidupüha tähistamisega seoti ka tollal erilise hoo saanud nimede eestistamine ja Eesti lipu au sisse viimine.

1937. aastal oli Võidupüha rongkäik Vabaduse väljakult Kadrioru lossi juurde tavapäraselt jälle Kaitseliidu Tallinna maleva organiseerida. Rivi kujunes õige värvirikkaks – kokku 68 lippu, nende hulgas 12 lippu kaitseliidult, 5 lippu noorkotkastelt ja kodutütardelt, 22 tuletõrjelt ja 29 organisatsioonidelt, alates "Estonia" seltsi ja Vigastatud

Pidulik rivistus 1938. aasta võidupühal Vabaduse platsil Tallinnas

Sõjameeste Ühinguga. Õhtul kogunes rahvapeole Vabaduse väljakul ja Harjumäel üle 20 000 inimese. Ilm oli ilus, Majaomanike Panga maja, Jaani kirik ja Kunstihoone olid tuledest valgustatud, ümberringi käis ennenägematult suur ilutulestik.

Tarvastus Viljandimaal avati Vabadussõja mälestussammas.

Erakordselt suurejooneliselt pühitseti Võidupüha ja XI üldlaulu- ja tantsupidu 1938. aastal, vabariigi 20. juubeliaastal. Kaitseliidu peastaabi ülem kolonel Jaan Maide ja Kaitseliidu Peastaabi õppe- ja spordiosakonna ülem kolonel August Balderi juhtimisel alustati rivistumist kell 8 hommikul Vabaduse väljakul. Kell 9 saabus sõjavägede ülemjuhataja kindral Johan Laidoner, kellele raporteeris Kaitseliidu ülem. Rivi eest läbi sammudes tervitas Laidoner kõiki malevaid eraldi. Siis saabus president Konstantin Päts käsunduskindrali Gustav Jonsoni ja kapten Leonhard Tederi saatel. Presidendi tervitusele vastas nagu ühest suust 16 000 kaitseliitlast. Sellele järgnes Pätsi sütitav kõne! Paraad kestis kokku üle tunni. Rivisammul marssisid tribüüni eest mööda Tallinna, Tartumaa, Tartu, Narva, Valga, Petseri,

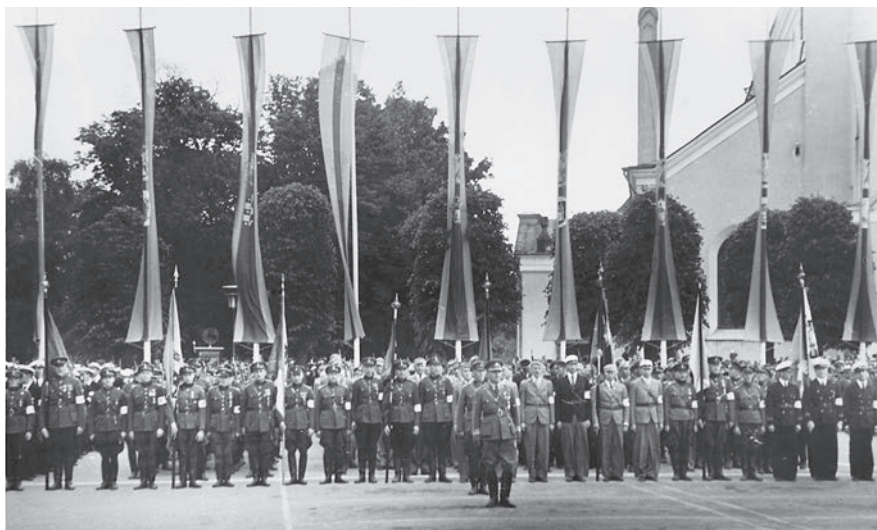

Kaitseliitlased võidupüha paraadil Tallinnas

Harju, Sakalamaa, Järva, Viru, Lääne, Võrumaa, Pärnumaa, Pärnu ja Saaremaa malevad, seejärel noorkotkad oma lippudega, siis kodutütred ja lõpuks Kaitseliidu Tallinna maleva soomusväeüksus. Kui varemalt oli Eesti riigipead eskortinud ratsaväelased, siis nüüd tegi seda motoriseeritud eskadron. Esmakordne oli Kaitseliidu suurparaadil ka see, et kanti täielikku ja ühtlast vormiriietust ning samm oli kiire.

1939. aastal süüdati võidutuli Pärnus. Oli möödunud 20 aastat Võnnu lahingust, 25 aastat Austria-Ungari troonipärija Franz Ferdinandi tapmisest Sarajevos, mis sai I maailmasõja puhkemise ajendiks ja paari kuu pärast algas II maailmasõda.

Tallinnas oli äratusmäng, peeti jumalateenistusi. Alates kella 13-st kogunes Vabaduse väljakule rahvast võidutuld vastu võtma. Oli organisatsioonide esindajaid lippudega, tuletõrjujaid ja Kaitseliidu rühmi orkestriga. Kavakohaselt täpselt kell 14 sõitsid väljakule 8 mootorrattast kokku 12 mehega. Rattureid saatis ees ja taga Kaitseliidu ratsaeskort lipukestega ehitud piikidega. Tuletoojad rivistusid. Orkester mängis. Toimus võidutule üleandmise tseremoonia kolonelleitnant

Pidulik rivistus 23. juunil 1938. aastal Tallinnas

Rudolf Lintsile, talle raporteeris ja andis presidendi läkituse üle patrullipealik. Võidutuli viidi raekotta, kus jäi põlema Kaitseliidu auvalve vahel. Enne väljakult lahkumist oli juba süüdatud rida uusi tõrvikuid ja Harju maleva mehed kihutasid neid viima maale.

Õhtul süüdati Vabaduse väljakul võidutuli. Orkester mängis eesti viise, lauldi isamaalisi laule, loeti luuletusi. Võidutule tõrvik toodi väljakule kell 22.00. Tribüüni ees oli "suurem tulease", kuhu kerkis tõrvik. Hetk hiljem loitis juba suurem tuli. Propagandaminister Ants Oidermaa pidas kõne. Seejärel laulis rahvas, koor ja orkester hümeni. Ettekannete lõppedes oli Harju mäel ilutulestik.

1940. aastaks olid võidupüha traditsioonid juba enam-vähem välja kujunenud.

Üldjoontes oli võidupüha pühitsemise käik järgmine.²⁸

Püha algas ettevalmistustest. Peale kodude seati korda langenute mälestussammaste ümbrus, korrastati lahingukohtade mälestusmärke, ei unustatud langenute haudu ega suurmeeste mälestusmärke.

Hommikupoolsed üritused algasid tavaliselt juba kell 6 orkestrite äratusmänguga tornidest või ajaloolistest kõrgematest kohtadest või

²⁸ Katkend Andres Mikhelsi käsikirjast "Võidupüha taustast ja tähistamisest" – (Koostaja valduses)

kirikukellade helistamisega. Äratusmäng võis kesta tund aega ja orkestrid selle ajal kohta muuta, et muusika jõuaks võimalikult paljudele. Samal ajal (st kell 6) heisati lipud majadel, ajaloolistes kohtades, aga ka kirikutel (see oli alles kujunev tava). Taludes hakkas kujunema komme heisata lipp kell 8, kui pärast hommikusi talitusi sai kogu pere seda teha pidulikult üheskoos.

Umbes kell 8-9 toimus võidutule süütamine ja laialisaatmine. Enne kogunesid Kaitseliidu ja ühiskondlike organisatsioonide esindajad (igast kolm esindajat ja lipp) Tallinnas Vabaduse väljakule, kust liiguti rongkäigus orkestri saatel Kadriorgu. Lossi ette olid rivistatud mootorratturid Tallinna malevast. Tallinna maleva üksus saabus Kaitseliidu lippudega ja ühines ratturitega. Paigale asusid teiste organisatsioonide esindajad. Kaitseliidu ülem vaatas rivi üle. Kohaletulnud võidupüha keskkomitee liikmeid ja ametiisikuid esitleti lossis presidendile. Seejärel ilmus president lossist rivi ette, kus teda võeti vastu presidendile ettenähtud tseremooniaga. Pärast tervitusi ja käsklusi, pöördus Kaitseliidu ülem presidendi poole teatega, et kogu Eesti on end ehtinud järjekordseks võidupühaks. Ta andis edasi rahva tervituse ja palus presidenti süüdata sümboolsed võidutuled. Seejärel pöördus president lühikeses sõnavõtuga koosolijate poole, mille lõppedes lauldi ja mängiti hümn. Järgnes tule süütamine laual olevast urnist (lambist, ühel korral süüdati kohe tõrvik). Peatõrviku süütamise ajal astusid rivist välja fanfaristid ja puhusid nelja ilmakaare poole võidupüha fanfaare (signaali). Seejärel sai mootorratturite juht ka presidendi läkituse (olid laual torbikutes). Igale läkitusele oli president isiklikult alla kirjutanud ja see oli riigivapiga märgitud. Läkitused olid adresseeritud linnade ja maakondade võidupüha komiteedele. Läkituse saanud ratturite juht andis peatõrvikut hoides töötuse, et tuled ja paketid viidaks sihtkohtadesse. Seejärel astus ta mootorratturite rivi ette. Tema käskluse peale astusid patrullide vanemad ette ja patrullide tõrvikud süüdati peatõrvikust. Peatõrvik ise viidi rivi paremale tiivale eriassistentide vahele. Käskluse peale sõitsid ratturid välja. Seda jälgis president lossi rõdult. Seejärel võttis president vastu lipukompanii ja peatõrviku paraadmarsi, mis suundus läbi linna nn tuleruumi, kus tuli oli hoiul õhtuni. Tuleruum oli pidulikult dekoreeritud rahvuslippude ja rohelisega. Ruumis oli vastav altar, kus tuli põleb.

Kaitseliidu Tallinna maleva mootorratturite rühma pealik kapten August Schiller süütab 1936. aastal Kadrioru lossi ees Riigivanema poolt süüdatud tõrvikuga mootorratturite tõvikud, mis viidi maakondlikesse keskustesse

1937. a. võidupüha rongkäik Kadrina lähedal Ristamäel Rakvere-Tapa teel

Tule juures oli auvalve, tavaliselt ratsamehed paljastatud mõõkade-ga. Vähemalt 1936. a. 25. juunil kanti presidendile ette, et tuled ja läkitus on kohale toimetatud. Kell 9 järgnes presidendi raadiokõne. Et mitte igas peres polnud tollal veel raadiovastuvõtjaid, propageeris Kaitseliit kõne ühiskuulamist. Linnades pandi üles ka valjuhäälda-jaid. Hommikupoole (linnades tavaliselt algusega kell 10) peeti kiri-kutes või vabas õhus (nt Tartus Tähtvere pargis) päevale pühendatud jumalateenistusi. Sageli ühendati teenistusega ka lippude õnnistami-si. Mõnel pool olid päevased pidulikud aktused seotud jumalateenis-tusega, teisel peeti teenistus langenute mälestussamba juures.

1940. aastal nenditakse, et varem on võidupühadel ka paraade pee-tud, aga nüüd on need ära jäetud. Küll aga soovitati selleks päevaks selliseid sündmusi nagu nurgakivi asetamist, mälestussammaste ja muude objektide avamist jne. 1937. aastal soovitas võidupüha kesk-komitee: "Et tegelasi kogu päeva kestes mitte üle koormata, on pa-raadid (kui neid soovitakse korraldada), käesoleval aasta Võidupüha puhul ette nähtud päeva õhtupoolses osas enne pidulikke aktusi või pidusid. Paraade on soovitatav korraldada ainult suuremates keskustes juhul, kui on küllaldaselt osavõtjaid. Kipub aga paraad osavõtjate ar-vult jääma väikeseks ja jõuetuks, jätta paraadid ära ja selle asemel korraldada sümboolseid rongkäike, mis läinud aastal paljudes kohta-des on olnud üldise huvi keskuseks ja köitnud suuri hulki. Rongkäigul osalegu oma lippudega kõik organisatsioonid."

Pärast jumalateenistusi korraldati Vabadussõja kangelaste austa-mise aktusi Vabadussõja mälestusmärkide juures või mõnes teises ajaloolises kohas vabas looduses.²⁹ Vihmase ilma korral peeti aktused rahvamajades. Aktustele liiguti rongkäikudes, kaasas rohkesti Eesti lippe. Rohkesti kanti rahvarõivaid.

Võidutuledega mootorratturid alustasid sõitu arvestusega, et ette-nähtud ajaks olla sihtkohas (nt Tallinnast Petserisse kulus selleks 9 tundi). Teel olid ette nähtud peatused kohtades, kus ümbruskonna elanikud said tule otse tulekandjatelt. See pidi toimuma pidulikult, aga kiiresti. Teel olevaid punkte, eriti peatumiskohti, dekoreeriti. Rannarahvas kandis tuld edasi ka paatidega.

²⁹ Sellist VIP-de tasemel ühist pärgadepanekut üleriigilise paraadi toimumise linnas nagu praegu on kombeks, tollal ei tuntud

Iga linn ja maakond oli kindlaks määranud koha, kuhu presidendi süüdatud võitutuli tuuakse. Kohalikud elanikud saabusid kohale eesotsas komiteega ja ametiisikutega. Tavaliselt saatsid nad oma mootorratturid linna või maakonna piirile vastu, kust siis tulekandjad, saadetuna kohalikest kaitseliitlastest, jätkasid teed sihtkohani. Sihtkohas oli võiduvärv. Maakonnalinna-dest omakorda viidi tuli laiali kohale saabunud kaitseliitlaste poolt. Kohtadel oli tule vastuvõtmise samuti pidulik (ka võiduvärvad). Kohtadel toimus peasündmusena võidutule pidulik vastuvõtmine.

Õhtune pidu oli kujunenud rahvapeoks, kuhu olid kutsutud kõik ja tasuta. Pidu ise jagunes kaheks: aktuseks ja tulepeoks kitsamas mõttes. Tulepeo paigaks valiti ajaloolised paigad või kõrgendikud. Mõnel pool oli selleks planeeritud vastavad väljakud ja need korras- tatud (võidupühahiis, võiduväljak jne). Kohtadele on püstitatud võidualtarid, mõnel pool kivist, teisel mullast, mis mätastega kaetud, kolmandad olid kaevanud kõrgendikule vastava süvendi. Kõikjal oli ametis tulevanem, kes viis läbi nõ rituaalse külje. Seejuures oli ot- situd sugemeid vanast ajast (muinassõdalased) ja see seotud uuega (orkestrid, laulu- ja kõnekoorid, vabaõhuetendused jne). Tartumaal oli kombeks, et vana annab tule üle noorele, kes süütab tule. Tartus viidi võidutuli raeko- jast noorkotkaste poolt fanfaaride ja trummide saatel Toomemäel, kus süüdati tuli. Pärnumaal Taalis süüdati Pärnu-Paide maantee ääres tuled. Seda tegi iga krundi omanik. Õhtuni pandi tuli hoiule kas esinduslikku ruumi või tulealtarile koos (au)valvega.

Õhtu kõrgpunktiks oli presidendi läkituse ettelugemine. Kui varem oli see juba enne ajakirjanduses avaldatud, siis 1940. aastal taheti see alles õhtul pidudel avalikustada. Kella 22 paiku algas päevakoha- ne peoõhtu. Võidutule juures olid alati lühikesed kõned, laulu ja muu- sika ettekanded, ühislaulud ja rahvalikud lõbustused rahvatantsude ja ringmängudega. Ei puudunud ka tants. Peole järgnes võidutule süütamine (vahel ka enne seda). Tule süütamisel peeti lühem kõne võidutulede mõttest ja tähendusest. Kui etendus ja võidutuli korral- dati eraldi kohtades, siis liiguti võidutulele tõrvikutega. Võidutuli võis olla sisuliselt suur tõrvik. Tuli võis olla ka tulealusel (tulealtaril), mis ja kuidas seal põles, pole kahjuks selge. Lõpuks võis võidutuleks olla ka suur lõke.

Eriti rõhutati seda, et võidupüha on rahva pidu, kus rahvas ise pidutseb, kus ei ole ettekandjaid ega kava tavalise pidupäeva mõttes, vaid kõik on rahva enda algatus ja looming. Isegi politseinik oli sel peol piduline, sest rahvas ise pidas korda. Pidu pidi olema ilma alkoholita. Täpselt tuli kinni pidada kellaaegadest. Kutsuti üles hoolikusele nii ümbruse, enda kui kaaskodanike suhtes.

Kuigi aastatel 1926-1928 olid Kaitseliidu päevadel ka esinduslikud paraadid, võidupüha tähistamisel Kaitseliidu üldparaadide traditsiooni ei tekkinud. Erandiks olid 1935 ja 1938 (viimane oli tingitud samal ajal riigi 20. aastapäeva tähistamisega ja üldlaulupeoga). Kohtadel toimusid küll kohaliku tähtsusega rivistused, paraadid ja jalutuskäigud. Päev oli rõhutatult seotud Vabadussõjaga ja muinasajaga.

Ettevalmistused võidupüha tähistamiseks algasid juba varakult, siinkohal olgu mainitud näiteks Lääne maleva pealiku major Anders Lindkvisti³⁰ korraldused 27. maist 1940:

"Seitsmenda Võidupüha korraldamine ja teostamine /23. juunil 1940. a./³¹ on eelmiste aastate eeskujul pandud ka käesoleval aastal Kaitseliidule, kes selle üldrahvaliku ettevõtte teostamiseks kutsub pidevale ja organiseeritud koostööle kõiki kohalikke seltskondlikke organisatsioone, asjale kasulikke asutusi ja isikuid. Võidupüha pühitsemine peab toimuma kogu rahva osavõtul. Seepärast selle väärikale pühitsemisele on kaasa kutsutud kogu meie rahvas.

Kuna Võidupüha omab eriti suure riikliku ja rahvusliku tähtsuse, siis see kohustab Kaitseliidu peret, kui relvastatud riigikaitse organisatsiooni seda jõurikkalt ja väärikalt pühitsema.

Loodan, et kõik meie organisatsiooni liikmed igati abistavad ja toetavad Võidupüha väärika pühitsemise läbiviimist.

Kõigil üksuste pealikuil Võidupüha pühitsemise läbi viimiseks:

– kokku kutsuda hiljemalt 2. juuniks s. a. oma üksuse piirkonnas

³⁰ Anders Lindkvist (19. 12. 1894 – 03. 07. 1941) sündis Vormsil, Vabadussõjas teenis soomusrongidel, 1939. aasta novembris viidi üle 10. jalaväepataljonist Kaitseliitu ja määrati Lääne maleva pealikuks. Arreteeriti 1941. a. aprillis ja hukati sama aasta juulis.

³¹ 1940. aastal pärast kommunistlikku juunipööret keelustati VII võidupüha tähistamine, kuna see oleks olnud vastuolus Stalini-Hitleri sobinguga (MRP-ga). Alles pärast 50-aastast vaheaega 1989. aastal võisime taas tähistada oma võidupüha. Eesti Muinsuskaitse Seltsi korraldamisel käis üle 300 inimese 23. – 25. juunil erirongiga endistes lahingupaikades Tartumaal, Valgamaal ja Põhja-Lätis. 3. juulil tähistati Cēsises (Võnnus) 70-ne aasta möödumist Landeswehri sõja lõpust; meie delegatsiooni juht oli Arnold Rüütel.

kõik valla omavalitsuse, koolide, kultuuriliste, seltskondlike, majanduslike ja noorte organisatsioonide, kirikute ja usuühingute esindajate ühine nõupidamine, kus üksikasjadeni läbi kaaluda VII Võidupüha pühitsemise võimalused, pidustuste asukohad ja ulatus. Soovitav on samal koosolekul koostada pidustuste nii hommikpoolne kui ka õhtupoolne üksikasjaline kava.

- samal koosolekul valida komitee juhatus;
- komitee juhatuse koosseis minule teatada hiljemalt 07. Juuniks s. a. ära tähendades komitee esimehe postiaadressi ja telefoninumbri;
- komitee poolt koostatud üksikasjaline Võidupüha pühitsemise kava maleva staapi saata kahes eksemplaris hiljemalt 15. juuniks s. a. Vabariigi Presidendilt süüdatud Võidutule levitamise kava Lääne-maal avaldan juunikuu "Maleva Teatajas".

Tähtsamad eeltööd Võidupühaks:

- läbi lugeda ja süveneda Teile saadetud VII Võidupüha pühitsemist korraldava keskkomitee juhatuse poolt välja töötatud juhenditega (postiga välja saadetud) ja Võidupüha pühitsemist korraldava Lääne-maa Komitee üleskutsega (Maleva Teataja nr 9/10 s. a.)
- koos NKK jaoskonna esinaise ja noorte juhtidega koostada raamkava, esitamiseks kokkukutsutavale komiteele;
- välja vaadata võidutulede asukohad, vajaduse korral varakult maaomanikega kokku leppida maa-ala kasutamiseks;
- läbi mõelda võidutule vastuvõtmise, hoidmise ja õhtul tuleplatsile viimise kava, kusjuures nii tule vastuvõtmine, hoidmine ja äraviimine peab sündima võimalikult pidulikult;
- muretseda tõrvikud tule vastuvõtmiseks, hoidmiseks ja tuleplatsile viimiseks;
- kokkuleppel NKK jaoskonna ja Noorte juhtidega määrata asukoht Võidutule hoidmiseks, auvalve tule juurde ja tule platsile viijad (rahvusriides või KL vormis ratsanikud, noored jalgratturid jne)

Koos komiteega läbi viia:

- muistsete linnuste tähistamine mälestustahvlitega (kus seda tehtud ei ole);
- lipumastide püstitamine linnustele ja rahvuslippude soetamine (vaata Maleva Teataja nr 11, 1937. a.)
- lipumastide püstitamine ja rahvuslippude soetamine kodudele;

- Vabadussõjas langenute mälestussammaste ümbruse kaunistamine;
- nimede eestistamine ja selle propageerimine;
- rahvusriiete soetamine, kandmine ja valmistamisele õhutamine;
- võimsate ühislaulude laulmine ja selle propageerimine laiematele hulkadele;
- kõnelejate selgitamine Võidupühaks, nendega kokkuleppe saavutamine;
- sobiva tulematerjali soetamine;
- kõigi muude koha peal kerkivate küsimuste üksikasjaline läbikaa-lumine.

On soovitav kõigi eeltöödega alata varakult. Võidutulede võrk peab haarama kõiki meie rahvarikkamaid keskusi ja asulaid, et Võidutulele pääseksid nii vanad kui noored – kogu meie rahvas. Põhimõtteks jäägu, et Võidupüha pidustused on tasuta ja alkoholivabad.

Eriti rõhku panna Võidutule väärrikale vastuvõtule (signalistid, orkester, spaleerid jne), Võidutule hoidmisele ja levitamisele. Võidutule süütamine olgu pühalik, võimas, meelihaarav sündmus. Pidustustel ettekantu olgu kõik rahvuspärane, hästi ette valmistatud ja jõuline. Kõigis koha peal lahendamatuks küsimusis pöörata maleva staabi poole.

Maleva pere! Aitame kõik kaasa VII Võidupüha – meie rahva kõikide võitluste ja võitude tähtpäeva – heaks kordaminekuks!"

Muutused Kaitseliidu liikmeskonnas

Ajavahemikus 1925–1939 kujuneb välja selge tendents, kus Kaitseliidu liikmeskond kasvab 20 000 liikmelt 42 000 liikmeni ehk kahekordistub. Suureks erandiks kogu vaadeldava perioodi jooksul on 1934. aasta andmed, mil ainsana on kaitseliitlaste arv ning osakaal kokkuvõttes pisut kahanenud.³²

Kui ajavahemikus 1927–1938 kasvas põlluharijate arv kaitseliitlaste seas umbes 1000 mehe võrra, kahanes samal ajal nende osakaal Kaitseliidus 49%lt 34%ni. Tendentsi võib seletada sellega, et need põllumehed, kes olid huvitatud Kaitseliidu tegevuses osalemist, liitusid juba 1920ndatel. Hiljem osa mehi lahkus ja osa tuli juurde, kuid üldine põlluharijatest kaitseliitlaste arv jäi enamvähem samaks. Tähelepanu vääriv on 1934. aasta, mil põlluharijate hulk Kaitseliidus olulisel määral kahanes, kukkudes 1933. aasta 15 692 liikme pealt 14 124 peale, kuid moodustades jätkuvalt umbes 45% kaitseliitlastest. Nimelt leidis 1934. aastal võimule pääsenud Pätsi-Laidoneri režiim kõige enam pooldajaid põllumeeste seas, kuid kahtlemata oli

Peatükk bakalaureusetööst „1934. aasta riigipöörde mõju Eesti Kaitseliidule“, mille on kirjutanud Tanel Pedaru, Tartu: 2011. Käesolevas väljaandes lühendatud.

³² 1930. aastal jõudis Eestisse ülemaailmne majanduskriis. Kuna Eesti krooni kattevara oli naelsterlingites, siis Suurbritannia naelsterlingi devalveerimise tagajärjel kaotas Eesti 1/3 krooni tagavarast. Pankrotistusid mitmed pangad ja ettevõtted. Ilmnesid ekspordiraskused, kuna enim langesid tooraine ja põllumajandussaaduste hinnad. Tööstuses kahanes tööliste arv, vähenesid tööaeg ja palgad. Kehtestati uusi makse, järsult suurenes tööpuudus. Majanduses sai kriisi ajal hoo sisse uus, proteksionistlik ja riigikeskne majanduspoliitika. Uusi ettevõtteid sai luua ainult riigi loal. Konkurents oli viidud miinimumini. Hinnad olid riiklikult reguleeritud. 27. juunil 1933 otsustas Jaan Tõnissoni valitsus devalveerida krooni 35% võrra. Tänu sellele algas 1933. aasta teisest poolest majanduse üldine elavnemine. Seoses majanduskriisiga tekkisid sisepoliitikas pinged. Tõusis esile Eesti Vabadussõjalaste Liit (EVL), kes nõudis "karmi käe" poliitikat. 24. jaanuaril 1934. aastal jõustus rahvahääletusel heaks kiidetud vabadussõjalaste põhiseadus (rahvas ei hääletanud referendumil mitte niivõrd vapside poolt, kuivõrd kehtiva võimu vastu), mis sai aluseks 28. juulil 1937. aastal Rahvuskogu poolt vastu võetud Konstantin Pätsi projekti järgi väljatöötatud põhiseadusele. Seega Pätsi autoritaarne režiim oli ellu viinud põhimõtteliselt samu asju, mida nõudsid vabadussõjajalad. „Vaikiv hoiak“ rahva enamikku ei häirinud. Rahvas oli tüdinenud erakondade kisklemisest ja nn lehmakauplemisest. Ehkki majanduskriisi ületamises oli suur osa Jaan Tõnissonil, kes valitsusjuhina 1933. aastal devalveeris krooni, meeldis rahvale Pätsi valitsuse energiline ja plaanipärane tegevus majanduses, samuti propagandistlikud kultuuriüritused. Rahvale oli tähtis majanduse elavnemine ja elatustaseme paranemine. Riigivolikogu, Riiginõukogu ja omavalitsuste esindajate kogu ühiskoosolekul valiti Konstantin Päts 24. aprillil 1938. aastal Eesti Vabariigi presidendiks.

nende seas ka vabadussõjalaste (vapside) toetajaid.³³ Kaitseliidus oli kogu tegevusperioodi ajal kahtlemata põllumeeste osakaal kõige suurem, kuid vastav näitaja oli pideva langustendentsiga ja seda ei suutnud isegi režiimimuutus mõjutada.

Ametnike kategoorias peeti silmas nelja erinevat gruppi: riigitöötajad (väikese-, keskmise- ja kõrgepalgalised), omavalitsuste töötajad (väikese-, keskmise- ja kõrgepalgalised), eraettevõtete töötajaid (väikese- ja kõrgepalgalised) ning kooliõpetajaid (alg-, kesk- ja ülikooli).³⁴ 1927–1938 kasvas ametnike arv Kaitseliidus umbes 2000 pealt 11 000ni. Veelgi märkimisväärssem on ametnike osakaalu tõus 8%lt ligi 27%ni. Murranguliseks võib pidada aga 1934. aasta asemel 1931. aastat, mil ametnike hulk Kaitseliidus kahekordistus. Sellele faktile on keeruline seletust leida, kuid selge on see, et vapside liikumisest jäid Kaitseliidu ridades olevad ametnikud puutumata. Pärast 1934. aasta riigipööret oli aga riigiteenistujate seas vähemasti soovituslik Kaitseliidu liige olla või selleks astuda. Kahtlemata oli 1930ndate teisel poolel ametnikest liitunute seas ka pelgalt omakasupüüdlike ja karjeristlike eesmärkidega inimesi.³⁵

Töölised moodustasid 1927. aastal Kaitseliidu liikmeskonnast umbes 14% 3800 liikmega. Nende osakaal kasvas 1938. aastaks umbes 22% ja 9000 liikmeni. Samal ajal pole üldiselt näha suuremat tööliste arvu kasvu – seega oli tööliste osakaal Kaitseliidus suurem kui ühiskonnas tervikuna. Tendentsi selgitab asjaolu, et peale põllumeeste oli 1934. aastal võimule tulnud režiimi pooldajate seas ka rohkesti tööstus-, kaubandus- ja rahandusringkondades tegutsevaid inimesi.³⁶ See asjaolu läheb kõige enam vastuollu nõukogude ajalookirjutuse Kaitseliitu puudutava põhipostulaadiga, et „kodanlik diktatuur“ vajab Kaitseliitu tööliste vaoshoidmiseks. Tegelikult kasvas vaadeldaval perioodil tööliste hulk Kaitseliidu liikmeskonnas pidevalt, välja arvatud 1933. aastal, mida võib osalt selgitada majanduskriisi hilinenud mõjudega Kaitseliidu tööliskonnast liikmetele, sest tõenäoliselt olid just nemad kõige enam mõjutatud tööpuudusest, mis ei võimaldanud oma kulu ja kirjadega Kaitseliidu tegevusest enam osa võtta.

³³ A. Pajur, Autoritaarne Eesti, lk 105. – Eesti ajalugu VI, Tartu: 2005

³⁴ Kaitseliit, Kaitseliidu 1934/35. aasta aruanne. – Kaitse Kodu! 1936, nr 15, lk 529

³⁵ A. Pajur, Autoritaarne Eesti, lk 105

³⁶ Samas

Õpilaste grupi moodustasid kooliõpilased (vähemasti 17aastased³⁷) ning üliõpilased.³⁸ Kui Vabadussõjas oli just õppiv noorsugu see, kes esimeste seas oli valmis relvaga oma kodumaa eest seisma, siis 1927–1938 vähenes õpilastest kaitseliitlaste arv 3000lt 2600ni. Ka protsentuaalselt oli kahanemine silmatorkav – 11% pealt 6%ni Kaitseliidu liikmetest. Sellel muutusel on ilmselt erinevad põhjused. Üheks põhjuseks on üldine üliõpilaste arvu vähenemine 1930ndatel³⁹, kuid sinna lisanduvad veel selle ühiskonnagrupi üldine liikuvus (ajateenistus, tööle asumine) ning teatud määral ka Eesti Vabadussõjalaste Keskliidu toetamine. Just 1934. aastal toimus õpilaste osas kõige järsem muutus – kahanemine 500 võrra.

Jõukama elanikkonna moodustasid linnade ja alevite majaomanikud, kaupmehed ja töösturid.⁴⁰ Võrreldes muude elualade esindatusega Kaitseliidus, oli nende osakaal algusest peale küllaltki väike, nagu ilmselt ka Eesti ühiskonnas tervikuna. Võib väita, et sel ajavahemikul toimunud muutused ei olnud kuidagi ebaharilikud, jäädes 1300 ja 1750 liikme vahele. Ka jõukama elanikkonna osakaal muutus 1927–1938 vaid 5,5%lt 4%ni.

Kõige keerulisem on kommenteerida muude kategoorias toimunud muutusi. Kaitseliidu tegevuse aruandes peetakse selle all silmas ülikooli haridusega isikuid, kes teistesse liikidesse ei kuulu, ning kõiki teisi, kes eelmistesse gruppidesse ei kuulu.⁴¹ Kui 1931. aastani püsis selle kategooria arvukus alla 1000 mehe, siis järgnevatel aastatel nende kaitseliitlaste hulk kolmekordistus, jõudes 3100ni. Ka osakaalu mõttes oli muutus siiski tähelepanev, sest 1927. aastal oli muude alla kuuluvaid kaitseliitlasi 3,3% ja 1938. aastal 7,5%.

³⁷ Kaitseliidu Peastaap, Kaitseliidu kodukord, lk 14., Tallinn: 1934

³⁸ Kaitseliit, Kaitseliidu 1934/35. aasta aruanne, lk 529

³⁹ Riigi Statistika Keskbüroo, Eesti Statistika, lk 251

⁴⁰ Kaitseliit, Kaitseliidu 1934/35. aasta aruanne, lk 529

⁴¹ Samas

Võru maleva pealiku käskkiri nr 27, 08. 09. 1937

12. septembril s.a. pühitseb Kaitseliidu Võrumaa Malev oma XX aastapäeva. Kaksikümmend aastat pole küll pikk aeg, kuid siiski küllalt pikk selleks, et unustada seda, mis sündis siis, kui Võrumaa Malev ellu kutsuti vabatahtliku omakaitse nimetuse all ja missugused asjaolud sundisid omakaitset ellu kutsuma. Neist asjaoludest räägivad küll tummad arhiividokumendid, kuid need isikud, kes olid ametis omakaitse ellukutsumisega ei mäleta neist aegadest erilist midagi. Üldiselt teatakse küll, kuid pisasju ei ole meeles. Ei ole ju tähtis meeles pidada kõike, kuid tähtis on see, mis tehti kaksikümmend aastat tagasi ja mis oli tarvilik siis, pärastpoole, ja mis on kasulik käesoleval ajal. Omakaitset ja just vabatahtlikku oli tarvis kaksikümmend aastat tagasi, ta oli väga tarvilik, pääle selle on vajalik käesoleval ajal ja on purustamatult vajalik ka tulevikus sellele rahvale, kes tahab rahu oma elu edasi elada.

Kahekümne aasta jooksul on kaitseliidul olnud võitlusi palju. Ta on ellu kutsutud ja pärast võitlust tegevuse katkestanud. On jällegi ellu kutsustud, kuid pääle raskeid heitlusi jällegi tegevuse lõpetanud. 1924. aastal tõestas, et kaitseliit peab alati elujõuline ja eluvõimas olema.

Omakaitse nime all ellu kutsutud 1917. aastal ja Kaitseliidu nime all 1918. a. sügisel Vabadussõtta vabadust ja rahvast võõraste rahvaste ikkest päästma tõtates ja raskeis heitluis kuulsusrikkalt võitjana välja tulles, kõik see õigustab Kaitseliidu edaspidist elu. Ma ei olnud küll tegelikult Kaitseliidu sünni ajal 1917. a. selle organisatsiooni ellukutsumise raskuste keerises, kuid olin uuestisünni juures 1924. a. ja tean, mis on avalikult mittelubatud organisatsiooni ellukutsumise raskused.⁴²

Kõigist raskustest on üle saadud, kõik ahelad on purustatud ja kaitseliit elab. Ta on õigustatud elama. Kaitseliit on eesti rahva oma loodud iseenese ja vabaduse kaitseks.

Omakaitse mõnekümne liikmelisest salgast on kahekümne võitlus-

KLM f 3, n 2, s 36:10

⁴² Kolonelleitnant Jaan Heljuste, VR II/3 sündis 1893. aastal Kurgatsi vallas Valgamaal. Teenis 3. jalaväepolgus 1919-1921. 1925. aastal määrati teenistusse Kaitseliidu Võru malevasse, kus oli maleva pealik aastatel 1927-1940. Suri 1956. aastal Tartus.

aasta järele kasvanud suur ja võimas Kaitseliidu Võrumaa Malev, kelle liikmeteks on tuhanded mehed, naised ja noored. Püsiv tahe ja järjekindlus on maleva võimsaks ja üksmeelseks teinud. Ei ole tarvis olnud karmi käske ega keelde, vaid kõik vajalik on häätahtlikult, armastavalt ja mõistusega tehtud. Olgugi et kaitseliidu töö ja tegevus ta liikmetelt palju aja- ja materiaalseid kulusid nõuab, on kõik siiski nurisemata sündinud.

Võrumaa Maleva kaitseliitlased! Mehed, naised, noored ja vanad! Ma olen koos teiega lihtkaitseliitlasena, rühma ja malevkonna päälükuna ja üle kümne aasta maleva päälükuna – teie vanema juhina seda tööd teinud. Olen teie kõikide muredele ja rõõmudele kaasa elanud. Ma tean, et töö on raske, kuna olete selle töö vabatahtlikult enese päälle võtnud, siis on ta märksa kergem. Mõnigi teist on õhanud vahe-tevahel, et mis ma selle eest saan ja milleks kõik see töö, kuid väga vähe on neid olnud, kes Kaitseliidu töö raskuse kartusel on Kaitseliidust lahkunud, vaid põhjused on siiski olnud kas vanadus, elukoha muutmine või surm. Olen kuulnud ka seda mõnelt, et mispärast mina ja sina peame olema selle raske koorma kandjad ja mispärast pole see kõigile kodanikele sunduslikuks tehtud. Kui see nii oleks, siis poleks kaitseliit mitte see, mis ta praegu on.

Kaitseliitlased! Igaühel pole õnn õnnelik olla, vaid õnne peab tõsiselt, püsiva tahtega otsima. Ja kui teie kätte on usaldatud riigi, rahva ja vabaduse kaitse- ja julgeoleku ülesanded, kui teile on usaldatud kätte anda relv, siis usun mina, et igaüks teist peab sellest rõõmu tundma ja Kaitseliidu liikmekaarti taskus kandes õnnelik olema. Teie tööd kaitseliidus hindab ajalugu, hindab Eesti tulevik. Teie olete need tõsised eestlased, kes võitlete Eesti tuleviku pärast. Ma pole näinud ei ka kuulnud, et kaitseliitlase põld Kaitseliidu töö pärast oleks kündmata jäänud. Ei ole.

Kaitseliit pole rikka ega vaese, ei haritud ega harimatu päralt. Kaitseliit on kõikide nende päralt, kes armastavad vabadust, oma rahvast ja Eesti riiki.

Kaitseliit on ka see koht, kus poliitilistel mõjudel ei tohi pinda olla. Kaitseliit ei võta osa poliitilisest võitlusest, vaid taotleb ainult Eesti riigi ja rahva häaolu ja õigeid sihte. Kaitseliit on see koht, kuhu tuleme kokku kui eestlased ja Eestit armastavad kodanikud, unustades

Võru maleva pealik kapten Jaan Hermann (Heljuste) 1929. aastal

Võru malevkonna pealik kapten Paul Laamann 1933. aastal

oma poliitilise vaate, unustades oma varandusliku või haridusliku eesõiguse. Kaitseliidus on kõik ühe õiguslikud. Üle kümne aasta teie juhina malevas tegutsedes võin rõõmuga ja hää meelega öelda, et ei ole selle aja jooksul ühtegi nimetamisväärt arusaamatust ette tulnud, vaid kõik on rahulikult teel sündinud. Üksteisest on aru saadud, üksteist on usaldatud, üksteist on mõistetud. Võtke vastu teie kõik, Võrumaa Maleva kaitseliitlased, noored, vanad, naised ja mehed Maleva XX aastapäeval soojem käepigistus ja südamlikum tervitus. Võtke vastu minu tänu teile tehtud töö eest! Tervist, jõudu ja Kõigevägevama õnnistust teile kõigile nii isiklikuks eluks kui ka Kaitseliidu töös. Tagasi vaadates tehtud tööle– võime julgelt rinnale lüües öelda, et tööd sai palju tehtud, mille tulemusena on meie armas kodu-Eesti

* Kapten Paul Laamann, VR I/3 (11. 01. 1893 – 25. 01. 1946) sündis Tartus. 1917. aasta juunist teenis 1. Eesti polgu staabiõhvitserina. Vabadussõjas teenis soomusrongidel. Aastatel 1932-33 Kaitseliidu Võru linna malevkonna pealik. Vangistati kahel korral süüdistatuna vabadussõjalaste liikumises. 1943. aastal oli ta määratud eriülesannetega sideõhvitseriks Eesti Leegioni juures. 21. augustil 1944. a. määras kontradmiral Johan Pitka omanimelise löögiüksuse staabiülemaks. NKVD arreteeris Laamanni ja mõistis ta surma. 4. oktoobril 2008 annetati postuumselt kapten Paul Laamannile Kaitseliidu Võrumaa maleva teeneterist ja Pitka memoriaalil avati mälestusmärk.

Kaitseliidu Võru maleva kaitseväeline jalutuskäik Võrus 1. mail 1930. aastal

Võru malevkonna liikmed 1933. aastal, vasakult kolmas kapten Paul Laamann

vaba ja malev on kõigutamata võimas. Uude aastakümnesse astudes soovin teile, armsad kaitseliitlased, sama indu ja armastust Kaitseliidu töös. Valitsegu üksteisest arusaamine ja üksteise usaldus. Üks kõigi eest ja kõik ühe eest olgu meie lipukirjaks, sest siis võidame kõik raskused ja meie võime õigustatult öelda, et kõik, mis meil, on meie oma. Meie oma oled Sa Eesti! Meie omad on Sinu niit ja nurm ja meie oma õhk Su kohal.

J. Heljuste major, Maleva päalik

Esimesed laskevõistlused

1920. aastate keskel tehti algust organiseeritud laskespordiga: 1926. aasta Kaitseliidu päeval viidi esimest korda läbi ka laskevõistlused. 30. ja 31. mail 1931 pidas Eesti Laskurliit oma esimesed avalikud võistlused, millede eesmärgiks oli selgitada meie parimate laskurite võistlustaset üldse ning leida kandidaadid sama aasta maailmameistrivõistlusteks Lvovis. Sõjakooli ajakohases lasketiirus Ton-dil lasti 300 m kauguselt kümneringilise märklehe pihta 120 lasku: 40 lasku lamades, 40 põlvelt ja 40 püsti. Nendel aladel oli võidukas kolonel Johannes Siir, kes laskis lamades asendis tulemuseks 384 silma. 1930. aasta maailmameistrivõistlustel oli soomlase Kullervo Leskineni võidusummaks olnud 389 silma.

Tallinna maleva esimesel laskevõistlusel 16. mail 1926 on laskejoonel IV ja V jaoskond (Lõuna malevkond)

Eesti Laskurliidu juhatus 1937. a. Vasakult: kolonel August Balder, kolonel Johannes Siir, kindralmajor Otto Sternbeck, kolonel J. Raud, kolonelleitnant A. Reio. Seisavad: V. Raid, H. Tamsalu, major M. Haber, J. Sooman, kolonelleitnant J. Lippus, J. Jakobson

Võru maleva adjutant Richard Samarütel, kes Lõuna-Eesti malevatevahelisel laskevõistlusel 1930. aastal püstitas Kaitseliidu rekordi sportpüssi standardharjutuses

Kolonel Johannes Siir

1931. aastal Soomes võistlemas käinud võidukad Tallinna maleva Lõuna malevkonna laskurkütid

Sõjaväe täpsuslaskmise püssi (vabapüssi) ja muutmatu sõjaväepüssi (standardpüssi) võistlejad lasksid aga Mustamäe tiirus 300 m kauguselt kolmest asendist 60 lasku. Vaatamata tuulisele ilmale olid võidukad kaitseliitlased Julius Trumm, Aleksander Matsina ja Johannes Vilberg. Erilist huvi pakkus püstoli duell-laskmine 50 m kauguselt. Kolmeks sekundiks ilmuva püstkuju pihta tuli anda 7-sekundiliste vaheaegade järel 6 viielasulist seeriat. Häid tagajärgi näitasid Nikolai Viru, Rudolf Passup ja Johannes Lippus.

Lvovis 1931. aasta augustis võitis Johannes Siir vabapüssiharjutuses 40 lasku lamades 388 silmaga pronksmedali. See oli Eesti laskurite esimene MM-medal.

Narva maleva pealiku käskkiri nr 14

Narvas, 13. mail 1935. a.⁴³

§ 9.

5. mail s. a. korraldatud maleva allüksuste vahelistest laskevõistlustest Kalevivabriku rändauhinna peale võtsid osa 10 üksust á 4 mehelise meeskonnaga ja nimelt: Narva malevkonna 1, 2 ja 3. Kompaniid, Kreenholmi, Vabriku ja Narva-Jõesuu üksikkompaniid, Vaivara malevkonna 1, 4, 6. kompaniid ja patarei.

Parimaks üksuseks osutus Narva 1. kompanii meeskond koosseisus ja tagajärgedega: Lellep Olev – 135 silma, Joosep Juhan – 121 silma ja Jõesaar Theodor – 99 silma, kokku 355 silma ja omas seega esimest korda Kalevivabriku väärtusliku rändauhinna "Hõbe kapa". II kohale tuli Narva 3. Kompanii – 333 silmaga ja III kohale – Vabriku üksikkompanii – 324 silmaga.

Üksikvõistluses tulid kohtadele ja omasid maleva poolt väljapanud individuaalauhinnad: I kohale – Lellep Olev Narva 1. kompaniist, 135 s., II – Siik Richard Narva 3. Kompaniist, 128 s. ja III – Lebedev Feofan Vabriku üksikkompaniist, 122 silmaga.

P. Lilienblatt, major

Maleva pealiku aj. k t⁴⁴

⁴³ Väljavõte käskkirjast. Narva Maleva Teataja 1935, nr 14

⁴⁴ Vt. lk. 162

Klassilaskurite arv Kaitseliidus

Aasta	Laskurid			Kütid			Kokku
	II	I	Esi	II	I	Esi	
1928	529	122	274	31	–	–	956
1930	1724	468	362	154	51	1	2760
1933	3915	1347	1070	379	174	41	6926
1935	9510	2220	1729	711	300	90	14560
1939	15 700	4700	3650	1300	520	134	26004

Klassilaskurite märke võib julgelt pidada massitiraaži märkideks, mis esinevad tuhandetes, II klass isegi kümnetes tuhandetes eksemplarides. Haruldasemaks on kütimärgid ja haruldaseks võib pida-da esiküti märki, mille tiraaž ei ületa ilmselt 150 eksemplari.

Noored laskerajal

Käskkiri Kaitseliidu Tallinna Malevale

14. septembril 1938. a. nr 27

§ 1.

Avaldan väljavõtte Kaitseliidu ülema käskkirjast nr 42, 31. augustist 1938. a.⁴⁵

§ 1. Noorte laskuringid kutsuti ellu 1937. a. Varemalt olid üksikute üksuste juures moodustatud noorte laskuringid, kes tegutsesid üksuste pealikute poolt antud juhtnööride ja kavade kohaselt. 1937. a. töötati Kaitseliidu Peastaabi poolt välja ja pandi maksma Noorte Kotkaste laskuringide kodukord ja laskeprogramm. Sellest peale on lasketegevus noorte laskuringides saanud kindla aluse ja noorte laskuringid näitavad innukat tegevust.

Et anda hoogu noorte lasketegevusele, võeti käesoleva aasta tegevuskavasse noorte meistrivõistlused väikekaliibripüssist laskmises. Kaitseliidu noorte laskemeistrivõistlus peeti 21. augustil s. a. Tallinas, Sõjaväe Õppeasutiste laskerajal.

Laskevõistlusest võtsid osa Kaitseliidu noored (kaitseliitlased ja noored kotkad), kes võistluspäevaks, s. o. 21. augustiks s. a., ei ol-

⁴⁵ KLM f 3, n 2, s 36:21

nud 20 aastat vanad ja kellel sundaeg sõjaväes on veel teenimata.

Lasti kauguselt 50 m kümneringilise märgi pihta kolmes asendis á 10 lasku. Proovilaske oli lubatud lasta iga asendi ees kuni 5. Relv – väikekaliibripüss KLM § 12 p 5 ja 6 kohaselt.

Noorte laskemeistrivõistlusest võtsid osa kõik malevad kümnemehe-
heliste gruppidega.

§ 2. Noorte laskemeistrivõistlusest osavõtnud meeskondade koosseisu iseloomustab all-järgnev tabel:

Võistlejaid		Noori kaitseliitl.	Noori kotkaid	Kokku
	Malev			
1	Tartu	8	2	10
2	Järva	3	7	10
3	Tallinna	10	–	10
4	Narva	10	–	10
5	Pärnumaa	–	10	10
6	Saaremaa	–	10	10
7	Harju	7	3	10
8	Valga	2	8	10
9	Võru	–	10	10
10	Lääne	5	5	10
11	Pärnu	2	8	10
12	Sakalamaa	5	5	10
13	Viru	4	6	10
14	Tartumaa	7	3	10
15	Petseri	2	8	10
K o k k u:		65	85	150

Ülaltoodust näeme, et võistlusest osavõtjad olid suures enamuses noored kotkad, 56,7% võistlejate üldarvust, kuna noori kaitseliitlasi oli 43,3%.

Tallinna ja Narva maleva meeskonnad koosnesid ainult noortest kaitseliitlastest, kuna Pärnumaa, Saaremaa ja Võru maleva meeskonnad olid moodustatud ainult noortest kotkastest.

§ 3. Meeskonnad saavutasid tulemusi:

1. kohale tuli Tartu Maleva meeskond – 2506 silmaga;

2. kohale tuli Järva Maleva meeskond – 2472 silmaga;

3. kohale tuli Tallinna Maleva meeskond 2075 silmaga:

Kõigi võistlusest osavõtnute poolt lasti välja 34 509 silma, mis iga võistleja kohta annab keskmiselt 230 silma (lamades 86,6 silma, püsti 66,4 silma ja põlvelt 77 silma).

Noorte võistluse tulemustega võime rahul olla. Suurim osa noori võistles esmakordselt ja võistluspinge andis end tunda. Esimesel võistlusel saadud kogemused on noortele kasulikuks pagasiks tulevasil võistlusil.

Kui võrrelda noorte meistrivõistluste tulemusi sama relva alal 1937. a. malevates peetud laskemeistrivõistluste tulemustega, siis võime näha, et noored oma esimesel meistrivõistlusel võõral laskerajal isegi ületasid vanu, kes on võistelnud kodustel laskeradadel. Malevate meistrivõistlusil 1937. a. lasti igas asendis á 5 lasku ja keskmiseks tulemuseks üle Kaitseliidu saavutati 113,6 silma (lamades 42,9 silma, püsti 32 silma ja põlvelt 38,7 silma). Kahega korrutades saaksime 227,6 silma (lamades 85,8 silma, püsti 64 silma ja põlvelt 77,4 silma).

Malevate meeskondade poolt saavutatud võistlustulemused näitavad, et suurem osa malevaid on oma võistlusmeeskonna ettevalmistamises suure töö ära teinud, kuna vaid üksikud esinesid nõrgalt, mis näitab, et neis malevais noorte laskealale pööratakse vähe tähelepanu.

Loodan, et malevad oma noori tagaplaanile ei jäta ja noorte lasketase järgmisiks noorte võistlusiks tõstavad meie aja kõrgusele, sest töö noortega on töö maleva reserviga, kuna mõne aasta möödudes samad noored astuvad Kaitseliidu ridadesse täieõiguseliste liikmetena.

§4. Kaitseliidu noorte meistriks tuli kaitseliitlane Juhan Tõnso Tartu Malevast, 269 silmaga (lamades 97 silma, püsti 80 silma ja põlvelt 92 silma).

Meistrigrupiks tuli Tartu Maleva meeskond 2506 silmaga.

Meeskond omandas 1938. aastaks R. Tavasti poolt väljapandud rändauhinna – märklaud tammepuust alusel. Auhinna lõplikuks omandamiseks tules seda võita 3 korda. Auhinda on seni võitnud: 1928. a. Tartu-maa Malev; 1932. a. ja 1933. a. Järva malev; 1934. a. Pärnumaa Malev; 1935. a. Tallinna malev; 1936. a. Tartu Malev ja 1937. a. Lääne Malev.

Individuaalauhinnad – raamat "Kalevipoeg" iluköites – omandasid järgmised esikohtadele tulnud noored:

Juhan Tõnso – Tartu malevast – 269 silma

Lembit Pobul Tallinna Malevast – 255 silma

§5. Kaitseliidu noorte esimesed laskemeistrivõistlused näitavad, et paljud meie noored lühikese ajaga on jõudnud kõrgele lasketasemele. Neid andekaid noori laskureid tuleb õpetada ja edasi arendada, et nad mõne aasta pärast suudaksid väärikalt astuda meie parimate ridadesse ja tarbe korral suudaksid vanemaid asendada, sest peame teadma, et meie praegused "laskematadoorid" on aastates inimesed, kes mõne aja möödudes ei suuda saavutada seda, mida võivad noored. Iga üksus, iga juht, kes tõsiselt võtab meie noorte väljaõpet, teeb kasulikku tööd, mille tulemusi näeme mõne aasta pärast. Selleks jõudu!

§6. Noored laskurid rõhuvas enamuses viibisid Tallinnas kaks päeva. Võistluse eelpäeval, s. o. 20. augustil s. a., kihas laskerada noortest, kellele oli võimaldatud laskerajaga tutvumine ja püsside siselaskmine. Seda võimalust kasutati täiel määral. Need kaks päeva olid noortele tõsised tööpäevad. Elades ühiskorteris hulgakesi koos ei tulnud ette sisekorra ja distsipliini vastu eksimist.

Täna kõiki noori võistlejaid ja nende juhte ilusate saavutuste eest, noori abitööjõude ladusa ja eeskujuliku töö eest tagajärgede näitamisel ja märkimisel ja kõiki – hea sisekorra ja distsipliini eest.

Täna Naiskodukaitse tallinna Ringkonda eesotsas proua Simonlatser'iga laskurite ja abitööjõudude eeskujuliku toitlustamise eest, mis suuresti kaasa aitas noorte meistrivõistluse heaks kordaminekuks.

J. Lepp

kolonelleitnant/ Tallinna Maleva pealiku aj. kt

Laskevõistlused Haapsalus

K. SOO, major

Lääne Maleva pealik

Pühapäeval 16. ja esmaspäeval 17. septembril s. a. /1934/ leidsid aset Haapsalus, Troi ja Uuemõisa lasketiirudel organisatsioonide vahelised laskevõistlused, millest võtsid osa Scoutspataljoni, lääne maleva, Piirivalve Lääne jaoskonna ja Lääne-Saare politsei prefektuuri laskevõistlusmeeskonnad. Võisteldi vintpüssidest, sõjaväepüstoleist ja väikesekaliibrilistest püssidest, igal alal kümne mehega. Üldkok-

KLM f 3, n 2, s 36:87

kuvõttes tuli esikohale Scoutspataljon 6157,22 silmaga, teisele kohale piirivalve 5689,30 silmaga, kolmandale kohale malev 5678,08 silmaga ja neljandale kohale politsei meeskond 4842,56 silmaga.

Võistlused kujunesid väga pinevaiks ning Lääne maleva võistlejad olid täie tõsidusega asja juures ja püüdsid innukalt maleva au kaitsta.

Mis puutub üksikuisse laskealadesse, siis tuleks märkida, et Scoutspataljoni võistlusmeeskond sõjaväe vintpüsside alal seisab meist praegu nii ütelda klass kõrgemal, on eriklassi meeskond. Teistel laskealadel näib võistluste tulemuste järgi otsustades tase enamvähem ühetasane olevat, eriti kolme meeskonna, see on Scoutspataljoni, maleva ja piirivalve vahel.

Püstolist ja väikesekaliibrilisest püssist laskmises tulime teisele kohale, kusjuures meil oli kindlad väljavaated tulla püstolist laskmises esimesele kohale, kuna viimase vahetuseni olime 33 silmaga Scoutspataljonist ette jõudnud. Siis aga tabas meid ebaõnnestumine, kuna üks maleva püstollaskureist ei olnud kohale ilmunud, nii et olime sunnitud varumehe välja panema, kes esines aga väga nõrgalt. Selle tõttu kaotasime esikoha püstolist Scoutspataljonile 17 silmaga ning tulime kõigil aladel üldkokkuvõttes teiselt kohalt kolmandale kohale.

See ebaõnnestumine langeb peamiselt mitte kohaleilmunud püstollaskuri /August/ Lasseni süüks, kes andis kindla nõusoleku võistelda ja seda ei täitnud. Sellest on näha, kuidas võib mõjuda ühe kaasvõitleja kohusetundepuudus ja äärmine hoolimatus.

Rühmapealik Lasseni teguviis kutsus esile maleva kogu laskurite peres õigustatud meelekibeduse ja hukkamõistmise.⁴⁶

Maleva meeskonna võistlejate vaheline tase laskmises täiskaliibrilisest vintpüssist osutus ebatasaseks. Tugevamateks meesteks osutasid August Mikkov ja Nikolai Sikka – mõlemal 241 silma.

Väikesekaliibrilisest püssist laskmises oli võistlejate tulemuste tasand kaunis ühtlane – kõik saavutasid üle kahe saja silma. Paremad mehed olid August Mikkov 265 silmaga, Julius Rull 262 s., Ottomar Allmann 262 s., Aleksander Rannaberg 259 s. ja Nikolai Sikka 252 s. Püstolist olid paremad A. Karlson 126 silmaga, N. Sikka 126 silmaga ja Ilmar Leithal 121 s.

Võistlustest võttis osa 17 meest. Nendest võistles kolmel võistlus-

⁴⁶ Malevapealiku käskkirjaga nr 51, 19. 09. 1934 August Lassen võeti rühmapealiku kohalt maha ja heideti Kaitseliidust välja

alal neli meest, kahel võistlusalal kuus meest, ühel võistlusalal seitse meest. Tugevamateks meesteks kolmel võistlusalal (täiskaliibr. vintpüss ja väikesekaliibr. vintpüss) A. Mikkov ja O. Allmann.

/---/ Üldkokkuvõttes oli maleva silmade summa 5678,08. Seega on maleval teisele kohale tulnud piirivalve meeskonnast ainult 11 silma vähem, mis tingitud ülalnimetatud ebaõnnestumisest püstolivõistluse alal. Üldiselt on aga maleva tulemustes siiski, võrreldes mineva-aastasega, silmnähtavat edu märgata. Arvan, et ebaõnnestumine maleva laskureid ei heiduta vaid neid just ergutab veel suurematele pingutustele laskeharjutustel ja võistlustel teadmises, et senine tõsine töö laskeosavuse arendamisel on maleva laskurpere tulemusi aastast aastasse kõrgemale tasapinnale viinud ning töötab ka edasi viia. Selleks soovin vankumatut tahet ja indu. Suurim ja südamlikum tänu võistlustel üles näidatud tubli ja mehise esinemise eest.

Narva maleva uus õppeaasta

Tagasi vaadates möödunud 1936/37. a. õppetegevusele võib sellega täiesti rahule jääda. Tööd on tehtud ja see töö on andnud ka tagajärgi. Ehkki arvulised andmed praegu kokkuvõetult puuduvad, siiski võib konstateerida edu kõikidel aladel. Peale järjekorraliste õppuste on maleva suurema hulga kaitseliitlastega osa võtnud paljudest paraadidest mitmesugustel tähtpäevadel. Maleva aastapäeva paraad ühes lipu anetamisega NKK Narva jaoskonna poolt Narva malevkonnale ja aastapäevaga seoses korraldatud pidustustega õnnestusid nii korralduselt kui aineliselt hästi. Malev on korraldanud terve rea mitmesuguseid võistlusi, suusatamise, sõjalise iseloomuga ja laskmise aladel, millede tulemused väärivad tähelepanu, erilist alla kriipsutamist vajab aga laskevõistlus Viru-Harju-Narva Malevate vahel. Siin tulid maleva laskurmeeskonnad ülekaalukalt võitjaks kõikidel võistlusaladel, lahingilmesises ja punktilaskmises samuti väikekaliibrilisest püssist. 1. detsembril algab maleva uus õppetegevuse aasta. Kaitseliidu Peastaap ja malev on eeloleval õppeaastal ülesandeks võtnud hoogtööna läbi viia:

Naiskodukaitse Narva ringkonna juhatuse 1937. a. Vasakult: Charlotte Elli (laekur), Helene Avasalu (abiesinaine), Stana Kapper (esinaine), Selma Pervi (sekretär), Mari Laaneväli (abisekretär)

Erakorralise tegevuse alal. Tuleval aastal pühitsetakse Vabariigi 20. aastapäeva. Erilist pidulikust juubeli-aastapäeval tahetakse anda Võidupühal Tallinnas, kus leiab aset suur paraad, millest on kohustatud ka malevad rohkearvuliselt osa võtma, kusjuures kõik osavõtjad peavad olema vormiriietuses. Seoses sellega tuleb ära teha kõik, et igal kaitseliitlasel oleks vorm.

Järjekorralise tegevuse alal. Pealikute väljaõppe panna erilist rõhku jao ja rühma päalikute taktikaliste teadmiste ja oskuste täiendamisele, eriti tegutsemiseks öösel, korraldades selleks pealikutele õppepäevi, taktikalisi õppusi ja lahinguväljaõppe ning patrullvõistluste korraldamise kursusi.

Laskesajanduse alal. Omada kõigil püssi materjaalosa, puhastamise ja käsitamise – kasutada selleks taliperioodi. Erilist rõhku panna noorte laskurite hankimisele ja nende organiseerimisele, kutsuda ellu maleva laskurklubi juures noortering. Viia üksustes läbi õppelaskmised ja tõsta need ausse.

Taktikalise väljaõppe alal jääb endiselt tähtsaks eesmärgiks jao ja rühma ettevalmistus. Jao taktikaliste õppuste raskuspunktiks on jao lahinguväljaõppe võistlused malevkondades, ü-kompaniides ja malevas.

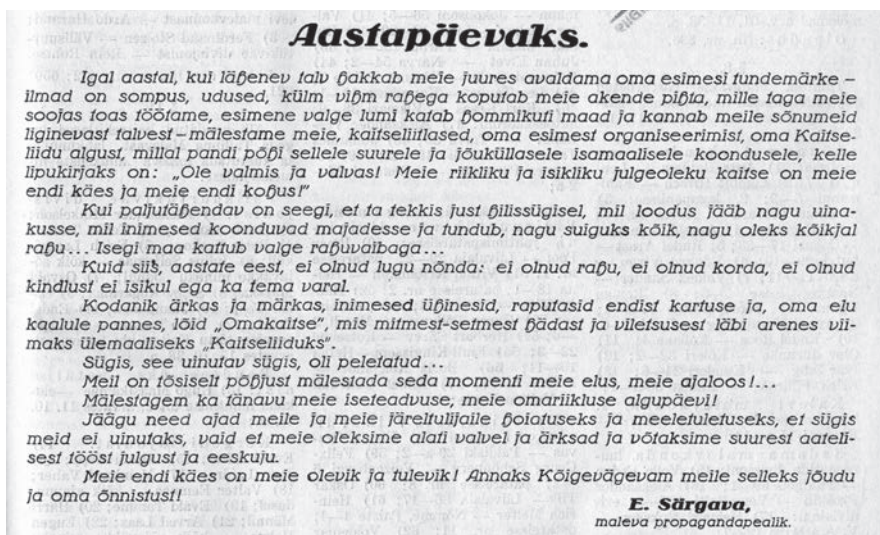
Kehalise kasvatuse alal panna erilist rõhku suusatamisele ja suuskade propageerimisele, seades eesmärgiks, et üksustes oleks võimalikult rohkem kaitseliitlasi suuskadel. Samuti jääb endiselt tähtsamaks eesmärgiks sõjalise iseloomuga võistluste korraldamine ja selle kaudu üksikute võistlejate kui ka meeskondade väljaõpetamine.

Kõike kokku võttes loodab malev oma ettevõtetele tulemusrikkaid tagajärgi ja head kordaminekut, toetades oma lootused kõigi maleva pere liikmeile, et kõik selles suures ja kasulikus töös kaasa aitavad. Selleks tahet ja jõudu!

26. novembril 1937. a.

E. Soomuste /korraldus/ Nr. 423 Major Maleva pealiku aj. kt⁴⁷

Kaitseliidu 20. aastapäevaks 11. novembril 1938

Kaitseliit. Tallinna Maleva Teated nr 34, 1938, lk 239

Karl Ernst Särkava, kuni 1935 Peterson (29. 04. 1868 – 12. 04. 1958), kirjanik ja pedagoog, ms. 1919-38 Tallinna II Gümnaasiumi (nüüd Tallinna Reaalkool) eesti keele õpetaja ja inspektor, VI Riigikogu liige. 1927. aastast Kaitseliidu Tallinna maleva juhatuse liige ja propagandapealik. Kolmel aastal järjest oli parim laskur karikavõistlustel staabi koosseisus. Tema kirjandusloomingu mõjukaimad teosed on „Paised“ I-III ja „Rahva-valgustaja“. Avaldas emakeeleõpikuid ja rahvajutumotiividel põhinevaid lasteraamatuid. Mälestussammas Tallinna Reaalkooli vastas (1985).

⁴⁷ Major Ernst Soomuste sündis 16. 08. 1896 Narvas. Vabadussõjas teenis soomusrongidel. 1934. aastal viidi 3. jalaväepataljonist üle Kaitseliidu Tartu malevasse. 1936. aastast Narva maleva pealik. 1941. a. juunis arreteeriti. Suri 23. 02. 1965 Jõhvis.

Kaitseliidu Peastaabi koosseis 31. jaanuaril 1940

Kaitseliit ja seltskondlik tegevus

Saaremaa maleva juubeli puhul kirjutanud /02. 11. 1938/

JOH. PERENS, Kuressaare linnapea⁴⁸

Kui kodukaitse organisatsioonid kohapealsete malevate näol nüüd juba aastakümnete pikkusele tööminevikule tagasi vaatavad, siis nende tegevuse tähtsust ja ulatust eriti mõnedel aladel saab õiglasemalt ja paremini hinnata, kui seada küsimus sellelt vaatepunktilt: mis oleks saanud ja missuguseks oleksid olukorrad kujunenud siis, kui kaitseliit oleks puudunud?

On muuhulgas põhjust küsimust nii seada ka Kaitseliidu seltskondliku tegevuse tähtsuse hindamisel. Eriti meie väiksemais provintsiilinnades.

On üldiselt teada, missugune mentaliteet ja missugused vaated rahvuslikes küsimusis valitsesid seal suure osa kodanikkonna, ka ha-

KLM f 3, n 2, s 36:66

⁴⁸ Johannes Perens (26. 09. 1906 Kaavi, Torgu vald – 25. 12. 1941 Ussollag, Permi oblast) oli V Riigikogu, Rahvuskogu ja I Riigivolikogu liige, Kuressaare linnapea aastail 1934–1940. Oli Kaitseliidu Saaremaa maleva juhatuse liige.

ritlaskonna mõtlemisviisis enne iseseisvusaega. See oli kõike muud kui rahvuslikult häälestatud ja eestiline.

Iseseisvusaegne rahvusluse tõus on toonud selles mõttes seltskonna mõtteilma ja seltskondlikesse eluavaldustesse üldse määratu ulatusega pöörded: pajuvenelus ja kadakasakslus on kas kidunenud ja kuivanud uue eluõhkkonna sobimatuse tõttu neile – või on seltskondliku elu näitelavalt tagasi tõmbunud tagakambrite hämarusse, kus selle eneseavaldused on võrdsed surnu omadega. Meie seltskondliku elu avaldused on saanud teadliku ja uhke eestilise ilme.

Kelle teeneks seda lugeda?

Ei ole liialdus, kui rõhutada, et suuremaid teeneid selles on ka Kaitseliidul oma seltskondliku tegevuse kaudu. Just selle organisatsiooni tegevuses see osa on kannud tõsirahvusluse märki enamal määral, kui üheski teises. Olgu klubiõhtud, aktused, pidustused või muud taolised – ikka on neil eestlust selle paremas mõttes äratatud, arenatud ja süvendatud.

Kaitseliit on sel teel vorminud ja loonud meie seltskonna uut ja paremat seesmist palet. Ja see on suur teene – eriti meie vähemate provintsilinnade selles mõttes nii erilises olustikus.

Jatkugu Kaitseliidul ka edaspidisteks aastakümneteks jõudu oma otseste ülesannete kõrval kaasa töötada seltskondlikus töös - et ei unustataks, kes ja mida väärt meie oleme!

Edasi, selgete sihtide poole!

H. OTSTAVEL, Saaremaa maavanem⁴⁹

Oma iseseisvuse rajamisel eesti rahval tuli teha otsinguid ja üles seada sihte, milliste kaudu oleks kindlustatud iseolemine ja vaba arenemine. Nii mõnigi asi on tulnud võtta revideerimisele ja teha parandusi, et oleks vastav eesti omapärale, oma eesti hingeelule ja sobiks antud olukorras. Teame, et oleme suure murrangu teostanud poliitilistes mõtlemistes. Oleme leidnud, et võõrsilt laenatud poliitili-

⁴⁹ Hendrik Otstavel (02. 10. 1888 Laiksaare vald, Pärnumaa – 07. 05. 1942 Ussollag, Permi oblast) oli Riiginõukogu liige põllutöökoja esindajana, Saaremaa maavanem aastail 1930–1940. Oli Kaitseliidu Saaremaa maleva pealiku abi 1. septembrist 1936.

*Johannes Perens Saaremaa maleva
juhatuse liige*

*Hendrik Otstavel Saaremaa maleva
pealiku abi*

sed mõtlemised, mis olid rajatud ühe rahvakihi ülesässitamisele teise vastu, ei sobi eesti õhkkonda ja oleme üles säädnud uue tõekspidamise – ühisele kokkuhoidmisele püüdmise. Oleme vastavalt sellele ka oma asutused loonud,

kus seadusandlik kogu täies üksmeeles töötab täidesaatva võimuga ja mõlemad koos rahvaga, säades ülesse juhtmõtteks *Maa, Riik ja Rahvas*. Oleme kindlustanud end erapooletuse suhtes välissündmuste vastu. Meie ei taha võõrsilt midagi, kuid meie ei anna ära omast ka midagi võõrastele. Need on meie sihid, mille taotlemisel on lootust jõudsalt edasi areneda ja tõusta õitsvale järjele.

Kõigi nende sihtide taotlemisel ei piisa ainult meie häädest soovidest, vaid peame olema ka suutelised oma sihtide läbiviimist kaitsma ja mitte üksikute poolt, vaid kogu rahvaga.

Ei ole küllalt, kui meie diplomaadid deklareerivad, et rahvuste ja riikide tülides on Eesti erapooletu. On vaja, kui seda erapooletust tahetakse rikkuda, et Eestil oleks mõjuv abinõu selle takistamiseks, ja see on relvade keel. Ükski diplomaatlik ilukõne ei pea paika, kui

sedu ei kaitse tarbe korral relvastatud jõud. Meie väikerahva juures on küsimus veel tähtsam. Meie saame kindlat keelt kõneleda ainult siis, kui seda kaitseb kogu rahvas. Eesti on õnnelik, et ta seda võib. Kaitseliit on rahva esitus, kes 20 aasta vältel on selle eest valvel olnud, et valitseks kord meie sisemistes püüetes, et oleksime suutelised avaldama rahva tahet ja jõudu ka väliste raskuste puhul. 11. novembril s.a. /1938/, kui Eesti Kaitseliit oma 20. aastapäeva pühitseb, on kõigil kodanikel tõsine põhjus tervitada Kaitseliitu kui rahva tahte kaitset, millele tuges võime julgesti astuda edasi selgete sihtide poole. Võime olla julged, et Kaitseliidu valmisolekut eesti rahva teenimiseks arvestatakse kõikjal ja selle tõttu võime kindlad olla, et ettevõetud seisukohad teostatakse.

Parimad tervitused ja õnnitlused Kaitseliidu perele eesotsas tema lugupeetud juhtidega 20. aastapäeva puhul.

Legendaarne mees

Kaitseliitlastele vajalikku varustust hankis 1930. aastatel Kaitseliidu Tarvete Ladu. Sealt oli võimalik näiteks soodsa hinnaga osta ka suusaspordi varustust; neil aastail korraldas Kaitseliit igal talvel suuri suusavõistlusi ja suusatamine muutus Eestis ülipopulaarseks. Kaitseliidu Tarvete Laos oli ametis seitse inimest. Laol oli loodud ärisidemed mitmete välismaa relva- ja laskemoona müügikeskustega, eriti aga Soome "Skohaga". Tarvetelao kaudu müüdi ka meie sõjaväe Arsenalis valmistatud väikekalibrilisi püsse, mis võitsid maailmameistrivõistlustel suuri auhindasid.

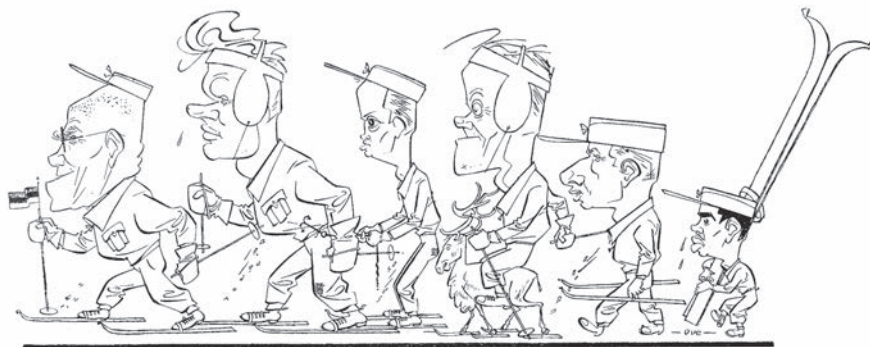
Tarvete Lao juhiks oli Kaitseliidu peastaabi spordijaoskonna juhataja kapten Elmar Lepp, legendaarne mees Eesti suusaspordi ajaloos; teda on nimetatud koguni Eesti suusatajate isaks – oli Eesti Talvespordi Liidu esimees 1933-1937. Lepp oli üks neist, kelle algatusel korraldati 1921. aastal Tartus esimesed Eesti

Kapten E. Lepp

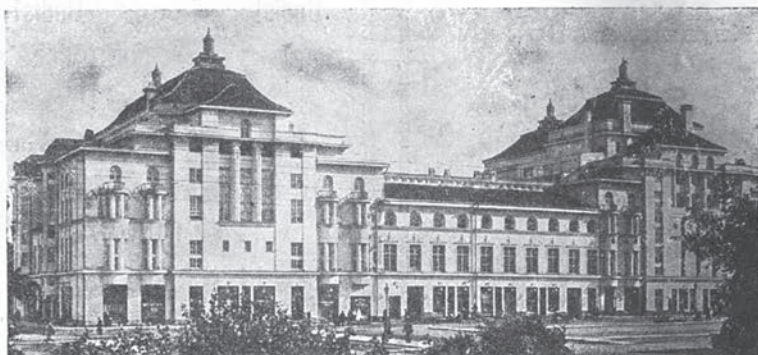

Kaitseliidu Tarvete Ladu 1938. aastal

Eesti suusatajad Lahtis 1934. a. märtsis.

Vasakult: KLPS spordijaoskonna pealik leitnant Elmar Lepp, Jakob Tartu (Harju malev), Edgar Siitan (Harju malev), Vassili Krassikov (Narva malev), Arnold Ambach (Järva malev). "Ebaharilikud mehed Salpausseläs olid veel Eesti suusatajad. Nii Tartu kui ka Krassikov suusatasid sisukalt viiskümmend kilomeetrit lõpuni ega olnud kaugeltki viimased. See võistlusmatk õppematkana andis neile kindlasti palju." Suomen Kuvalehti nr 12, 1934

Iga Eesti kaitseliitlane ostku oma kaubad ainult
„ESTONIA“ teatrimaja järgmistest kauplustest:

N° 1 K. Altosaar
Manufaktuuri- ja pudukauplus.
Kõnetraat 6-97.

S. Mihkra
Pudukaup ja pesu.
N° 2

J. Saar
Valmiskleidid.

N° 3 A. Naap & J. Horm
Riide- ja pudukauplus.
Suures valikus daamide ja laste valmisriideid.
Kõnetraat 11-54.

N° 5 J. Pürn
Pesuriie.
Odavam ja parem ostukoht kõigile.
Kõnetraat 21-29.

N° 6 Riidekauba ladu
Kõige soodsam ostukoht.
Engros ja en detail.

N° 8 J. Soonsein & Co.
Kõnetraat 24-39.
Kivinõud, priimused, klaaspurgid.

N° 9 B. Besprosvanny
Riidekaubad.
Kõnetraat 30-95.

Kõige odavam ja täielikum
N° 10 riidekauba ladu
Kõnetraat 9-27.

N° 12 P. Ers
Unioni jalanõud.

N° 13 G. Pisarev
Soome riidekauplus.
Kõnetraat 9-87.

N° 15 A. Kiisa
Suures valikus sukki, sokke,
kindaid ja pudukaupa.
Kõnetraat 26-91.

Nüüd on võimalik

kõigil muretseda endale isiklikku relva,
sest Francisco Arizmendi relvatehas
arvestab malevlastele erihinnad:

SINGER püstol cal. 6.35

Kr. 18.50

harilik hind **Kr. 23.50.**

SINGER püstol cal. 7.65

Kr. 21.—

harilik hind **Kr. 26.—.**

BOLTUN püstol cal. 7.65

Kr. 29.75

harilik hind **Kr. 34.75.**

KÄÄBUS püstol „Ideal“
cal. 6.35

Kr. 19.—

harilik hind **Kr. 24.—.**

Peaesindaja

Vidrik Särg, Tartus

Promenadi 2, tel. 78.

Raha ja ostuloo ettesaatjale saadan relva lähemasse tellija postiasutusse.

Nõudke tutvumemisbroshüüre

Narvas müügil Sv. Majandusühisuses.

Kaitseliidu Tallinna Maleva Põhja malevkonna ja Kadrina malevkonna liikmed 25. juunil 1937 Kadrinas. Vasakult esimene Kadrina malevkonna pealik Paul Pedisson ja kolmas Põhja malevkonna pealik kolonel August Balder

meistrivõistlused suusutamises 25 km distansil, ta juhtis 1931. aastal kaitseliitlaste suusamatka üle Soome lahe Aserist Kotkasse (115 km). Elmar Lepp huvitus veel ka raskejõustikust ja valdas suurepäraselt soome keelt.

Sporditegevustest Viru malevas

1939/40 aasta talispordi hooajast kirjutas Viru Maleva Teatajas malevapealik Georg Vaher⁵⁰: "Veel mõningaid hooaja lõppvõistlusi ja meil seisab ees üleminek suvisele tegevusele. Kriipsutan alla, et olete talispordi alal innukalt tegutsenud. Küll on olnud rassimist kohtadel ja Teie esinemist on nähtud ka väljaspool Maleva piire. Suurematest tegevustest tuletan meelde: Tallinn-Valkla-Tallinn teatesuusatamine 13. ja 14. jaanuaril, Maleva suusutamise võistlused Rakveres 28. jaanuaril. Üleriigilised Kaitseliidu suusutamise võistlused Viljandis 16., 17. ja 18. veebruaril, Malevate vahelised Tartu – Tallinn teatesuu-

⁵⁰ Kolonelleitnant Georg Vaher, VR II/3 (04. 01. 1888 – 01. 09. 1947) sündis Tartumaal, võttis osa Eesti Vabadussõjast. Aastatel 1925-1940 Kaitseliidu Viru maleva pealik.

satamine 9. Ja 10. Märtsil, Maleva suusahüppemäe ehitustööd, harjutused ja hüppemäe avamine 14. jaanuaril. Raskejõustiku võistlused 14. jaanuaril ja raskejõustiku kursused ja võistlused 2. Ja 3. märtsil. Suusapäevad Lüganusel 10. ja Jõhvis 17. märtsil jne.

Peale loetletud tegevuste on sportlased huviga tegevuses olnud tõstekangiga, maadlusmatil, võrk- ja korvpalli harjutustel.

Ka Naiskodukaitse liikmed ja Noored Kotkad ei ole spordialast eemale jäänud. /---/

Mitmetel võistlustel olete Maleva värve väärilikalt kaitsnud ja esikohti võitnud. Kõigil võistlustel olete ja esinemistel ei ole minuni jõudnud kaebamisi, et Viru Maleva sportlased oleksid toimunud põhimõtete vastu, mis sportlastele võistlustel lubamata. Aus võistlus on jäänud Teie lipukirjaks, sellest pidage kinni.

Loodan, et kogu Viru Maleva sportlaste pere koondub, kasvab, edasi harjutab ja suureks jõuks kujuneb. Meie ei ole senini tunnistanud hooplemist ja selle paberile panemist, mida meie ei ole saavutanud ega korda saatnud. Meie tahame ka tulevikus tegutseda ausalt ja sporti arendada õiges vaimus."

Kolonelleitnant Georg Vaher

Kaitseliidu ülema käskkiri nr 27, 27. 03. 1940

§ 1. Avaldan teadmiseks 08.– 10. märtsini s. a. korraldatud Tartu-Tallinna teatesuusatamise tagajärjed.

Teatesuusatamisel arvestati Malevate paremusi vahemaadel Tartu-Vägevani, Vägevast-Jänedani, Jänedast-Tallinnani ja üldmaa Tartu-Tallinnani.

Teatesuusatamise tagajärjed olid järgmised:

Tartu – Vägeva

1	Narva	Malev	aeg	5:06,42
2	Viru	"	"	5:14,27
3	Harju	"	"	5:15,22
4	Tartumaa	"	"	5:29,37
5	Lääne	"	"	5:26,47
6	Järva	"	"	5:28,17
7	Sakalamaa	"	"	5:29,37
8	Tartu	"	"	5:37,37
9	Tallinna	"	"	5:45,52
10	Pärnu	"	"	6:28,43

Vägeva – Jäned

1	Viru	Malev	aeg	4:53,28
2	Sakalamaa	"	"	4:55,42
3	Järva	"	"	5:02,34
4	Tartumaa	"	"	5:04,56
5	Tartu	"	"	5:21,28
6	Tallinna	"	"	5:23,07
7	Pärnu	"	"	6:06,00

Jäned – Tallinn

1	Tallinna	Malev	aeg	4:54,09
2	Järva	"	"	4:56,00

3	Viru	"	"	4:56,07
4	Sakalamaa	"	"	5:04,18
5	Tartumaa	"	"	5:18,18
6	Tartu	"	"	5:27,16
7	Pärnu	"	"	5:36,05

Üldkokkuvõttes olid ajad Tartust – Tallinna järgmised:

1	Viru	Malev	aeg	15:04,02
2	Järva	"	"	15:26,51
3	Sakalamaa	"	"	15:29,37
4	Tartumaa	"	"	15:45,14
5	Tallinna	"	"	16.03,08
6	Tartu	"	"	16:26,21
7	Pärnu	"	"	18:10,48

Teatesuusatamise Tartust – Tallinna võitis Viru maleva meeskond ajaga 15:04,02.

§ 2. Teatesuusatamise võistlusi peeti esmakordselt ja nad saavutasid oma tähtsama eesmärgi – suusaspordi propageerimise üleriigiliselt. Mitmes kohas, eriti aga Tartumaal, võis näha elanikke, eriti noori, vahetuspunktis jälgimas võistlusi. Mõnes kohas oli toodud kohale ka koolid, et võimaldada neil näha meie paremaid suusatajaid.

Selline nähe on eriti rõõmustav ja Malevatel tuleks silmas pidada, et alati igasugustel võistlustel noortel oleks võimalik pealtvaatajatena sellest osa võtta.

Võistluste ajal ilmnas, et mõned võitlejad tahtsid suusatamiseks kasutada raudteed ja kui peakohtunik nende tähelepanu sellele juhtis ja neil keelas raudteel suusatamise, siis lahkusid nad seekord küll raudteelt, kuid tulid hiljem uuesti sinna tagasi.

Raudtee ei ole suusatamisrada ja liiklemine seal on üldiselt keelatud, seda enam on seal keelatud suusatamine võistlejatel.

Juhtumid, kus võistleja ignoreerib peakohtuniku korraldusi, on täiesti lubamatud ja need nähted peavad kaduma Kaitseliidu perest, kus iga võistlus peab olema esmajärjekorras aus võistlus.

Peakohtuniku korralduse mittetäitmise ja raudteel suusatamise pä-

rast tühistati Harju, Narva ja Lääne Malevate võistluse tagajärjed.

Üldkokkuvõttes võib Tartu-Tallinna teatesuusatamise võistlusi lugeda kordaläinuks. Korraldajad malevad ja Naiskodukaitse pere majutamise, toitlustamise ja võistluse läbiviimise alal oli teinud kõik, et kõigiti kaasa aidata võistluste heaks kordaminekuks.

Täna võistluste korraldajaid ja võistlejaid tehtud töö eest.

J. Orasmaa / kindralmajor

Kaitseliidu ülem

Määramised

Käskkiri Tartumaa malevale nr 74, 06. 12. 1939

§ 1. Avaldan väljavõtte Vabariigi Presidendi käskkirjast 8. 11. 39. a. nr. 67.: "Viin üle ja määran teenistushuvides arvates 15. novembrist s. a. Kaitseliidu Tartumaa maleva pealiku kolonel Peeter Asmus'e VR II/3 ja 3 Tartu Sõjaväeringkonna ülemaks."

§ 2. Olles määratud Tartu Sõjaväeringkonna ülemaks ja lahkudes maleva pääliku kohalt on minul tõsine heameel ära märkida seda suurt püüdlikkust, hoolt ja armastust, mis on ilmutanud kodukaitsetöös Tartumaa Malevasse koondunud mehed, naised ja noored. Selle aja kestel, mil minul on tulnud maleva päälikuna tegutseda, s. o. 1. jaanuarist 1932. a. ja mis teatavasti algas võrdlemisi rasketes tingimustes, on maleva töö ja tegevus arenenud, vaatamata mitmetele ajanähetele, nii arvult kui ka sisult, ikka tõusu suunas.

Meie oleme ühisel arusaamisel ja jõul saavutanud silmapaistvaid töötulemusi ja seda kõikidel aladel, mis on viinud meid oma ülesannetes vajalikule kõrgusele ja see teadmine tohiks valmistada meile kõikidele tõsist töörõõmu. Eriti rõhutaksin eriorganisatsioonide tõhusat tööd ja kaasabi. Jääb vaid soovida, et see töö veel suurema püüdlikkuse ja armastusega jätkuks – on ju meie kõikide kõrgemaks ja ainsamaks sihiks ja püüdeks VABA EESTI JA TEMA PAREM TULEVIK.

Lahkumine põhjatähelaste arvukast perest, kus olen töötanud ligi kaheksa aastat ja teiega jaganud ühistes arusaamistes, üksteise mõistmises mure ja rõõmu hetki, ei ole mitte kerge ja sel puhul palun

Kolonel Peeter Asmus

Kolonelleitnant Karl Soo

kõiki kaastöölisi – mehi, naisi ja noori vastu võtta minu kõige südamlikum tänu selle suure ja kõrgesti hinnatava töö eest, eriti tahaksin aga tänada juhtkonda ja oma lähemaid kaastöölisi.

Ühtlasi soovin teile kõigile õnne ja edu jätkuvaks tööks ja loodan, et see sõbralik suhtumine ühiste sihtide taotlemisel ei katke.

P. ASMUS, kolonel, Maleva päalik⁵¹

Käskkiri Tartumaa malevale nr 75, 06. 12. 1939

§1. Avaldan väljavõtte Vabariigi Presidendi käskkirjast 20. 11. 1939. a. nr. 71.: "Viin üle ja teenistushuvides arvates 1. s. a. Lääne maleva pealiku kolonelleitnant Karl Soo VR I/3 Tartumaa Maleva pealikuks."

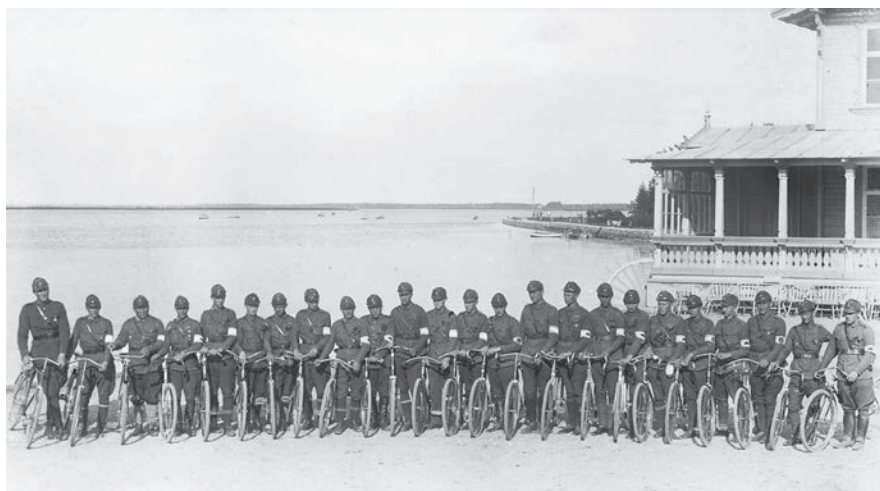
§2. Asudes Tartumaa Maleva juhtimisele, tervitan südamlikult kõiki pealikuid, malevlasi, Naiskodukaitse juhte ja liikmeid, Noorte Kotkaste ja Kodutütarde juhte ning noori. Ühtlasi palun kõiki jätkata

⁵¹ Kolonel Peeter Asmus, VR II/3 (26. 05. 1893 – 25. 02. 1942) sündis Elvas, Vabadussõjas teenis Laiarööpmelisel soomusrongil nr 3. Aastatel 1927-28 Kaitseliidu Petseri maleva pealik, 1928-29 Kuperjanovi jalaväepataljoni ülem, 1929-31 õppis Kõrgemas Sõjakoolis, 1932 kuni 1939 Kaitseliidu Tartumaa maleva-pealik ja 1940. aastani Tartu Sõjaväeringkonna ülem. Arreteeriti 1940. a. detsembris, suri Unžlag's, Kirovi oblastis Venemaal 1942

Vabariigi President asetab nurgakivi Tartu ja Tartumaa malevate uuele hoonele 3. septembril 1939.

meie ühist kodukaitse tööd senise püsivuse, innu ja järjekindlusega meelestades, et praegusel erakorralisel ja raskel ajal on kerkinud uusi nõudeid, on tekkinud uusi olukordi, mis mitmeti kohustavad ja nõudlikumad on kui veel mõni aeg tagasi. Vajame endisest veelgi tõsisemal ja nõudlikumal määral teadlikku tööd oma olemasolu, iseseisvuse ja arenguvõimaluste eest.

Tartu maleva kaitseliitlased jalgratastel Haapsalus

Kandku meie ühist suurt kodukaitsjate peret ka tulevikus vaid üks eesmärk – Eesti riigi ja rahva – meie armsa kodumaa parim tulevik ja seniste saavutuste kõikumata kindlustamistah.

Palun kõiki võtta vastu mu soojem käepigistus ja parimad soovid edaspidiseks tööks kui ka isiklikuks eluks.

K. SOO, kolonelleitnant,

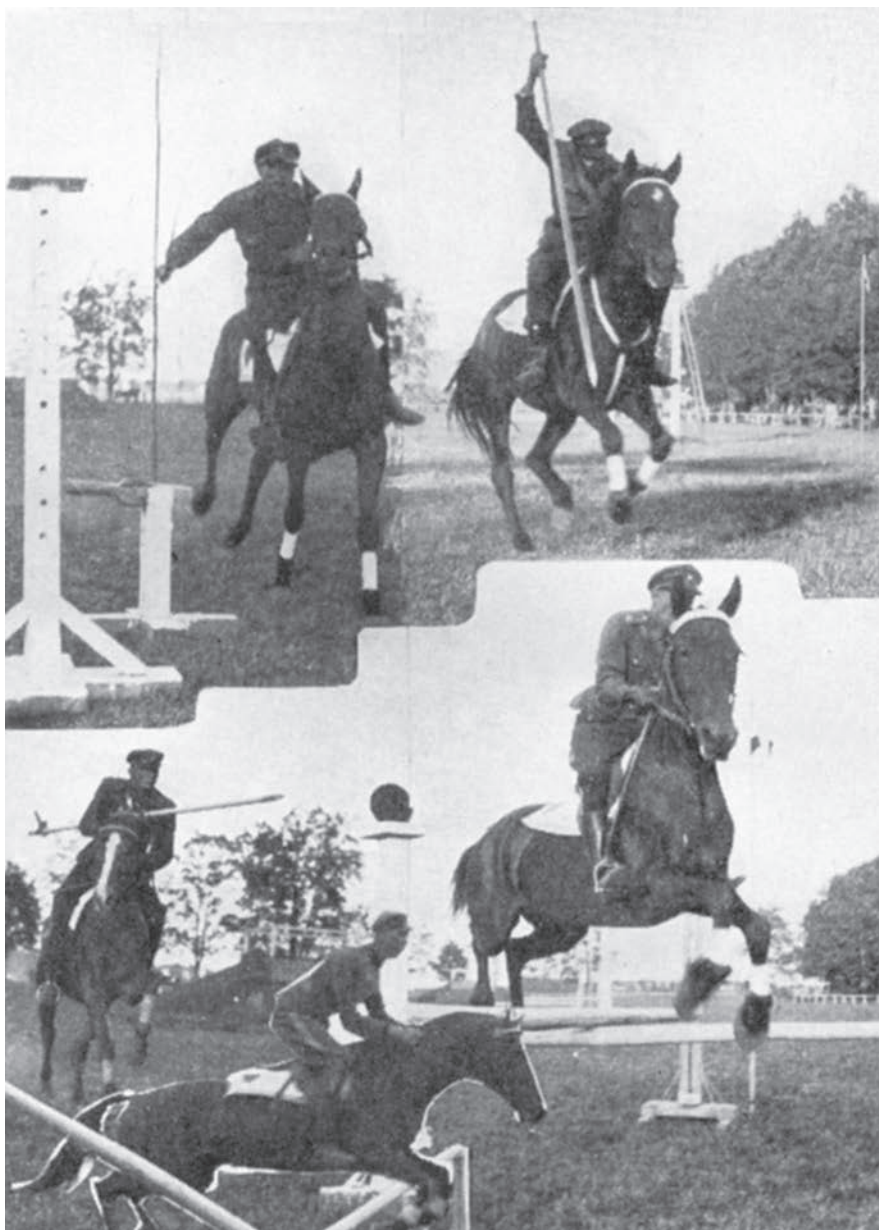
Maleva päalik⁵²

Kaitseliidu tegevusest Tartumaal

1930. aastatel korraldasid Kaitseliidu Tallinna ja Tartu malevad pikki jalgrattaretki.

Tartu kaitseliitlased võtsid näiteks 1931. aasta suvel ette viieteistkümnepäevase teekonna Viru rannikule ja Peipsi äärde. Retkest võttis osa ligi 30 meest, rühmajuhiks oli kogenud instruktor. Välja sõideti täies varustuses (munder, vintpüss, padrunitasku jne), sest mõnel

⁵² Kolonelleitnant Karl Mihkel Soo, VR I/3 (01. 12. 1895 – 02. 02. 1941) sündis Urvastes Võrumaal, Vabadussõja lõpus teenis 6. jalaväepolgus. Pärast 12. märtsi 1934. a. Pätsi ja Laidoneri riigipööret määrati Kaitseliidu Lääne maleva pealikuks. 1939. aasta lõpus viidi üle Tartu maleva pealikuks. Represseeriti Nõukogude Liidu võimude poolt. Mõisteti surma ja lasti maha 2. veebruaril 1941 kinnipidamiskohas Leningradis.

Kaitseliidu ratsavõistlused Tartus 2. – 3. septembril 1939

Kaitseliidu Tartu maleva orkestri pealik Adalbert Virkhaus

Kaitseliidu Jõgeva malevkonna pealik Karl Roomet

pool nähti ette tegutseda nagu lahinguolukorras, kus pandi proovile teadmised, oskused ja vahendid. Seal, kus peatuti kauem, oli kavas pidada laskevõistlusi kohapealsete Kaitseliidu üksustega. Kahepäevase puhkuse ajal Narva-Jõesuus tutvuti Vabadussõja mälestusmärkide ja Viru rinde lahinguväljadega. Jalgratturite sõidukiiruseks oli 8-10 km/h, päevaseks teekonnaks 50-60 km.

Kaitseliidu Tartumaa maleva Jõgeva malevkond, mis asutati 20. juulil 1918 hõlmas enne II maailmasõda Jõgeva ja Palamuse valda ning Jõgeva linna.⁵³

Jõgeva malevkonna 20. aastapäeval 1938. aastal kirjutab malevkonna pealik, Isamaaliidu Jõgeva osakonna esimees, pangategelane Karl Roomet: "Meie vaim ja ühine meeleolu on muutunud üldiseks rahvuslikuks jõuks ja üldiseks ohvrimeelsuseks, kaitseliitlaste vastutustundeks, kes on valmis ohverdama kõike, mis neil on, oma väikeste, kuid suurte ohvritega kättevõidetud isamaa altarile".

Omakaitse organiseerimisega tehti algust juba 1917. aasta sügisel Laiusel sealse kirikuõpetaja Johan Kõpu ja Jõgeval kapten Karl Tii-

⁵³ Iseseisva Kaitseliidu Jõgeva maleva asutamisaastaks on 1990

Noorim ja vanim kaitseliitlane
1925. aastal Laiusel

Jõgeva malevkonna NKK esinaine
Salme Mägiste

Kaitseliidu liuväli Elvas

manni eestvõtmisel. Vabadussõja ajal oli Jõgeva raudteejaam kaitse-liitlaste ööpäevaringse valve all. 30. augustil 1925 võttis malevlaste pidulikust vandetöötuse andmisest Laiuse kirikus osa ka 2. diviisi ülem kindralmajor Ernst Pödder.

Malevkonnas pandi suurt rõhku laskeasjandusele; Siimusti linna-mäe jalamil oli selleks sobiv laskerada. 1932. aasta karikavõistlustel oli edukaim laskja Elmar Ant.

10. juulil 1932 sai Jõgeva malevkond endale lipu, mis oli valmis-tatud kahekordsest siidist, mille ühel poolel oli Tartu maleva emb-leem ja teisel pool süsimustal tagapõhjal tammeokstest ümbritsetud muinaseesti relvad – puukilp mõõgaga. Sellest allpool malevkonna sünniaeg ja ülal virmaliste valgus – Tartumaa maleva põhjapoolseima malevkonna Jõgeva eritunnus.

1937. aasta suvel moodustatud malevkonna orkestrisse koondati Jõgeva ja Vaimastvere kompaniide orkestrid, mille pealikuks sai Fer-dinand Sööt. Aasta hiljem asutati ka keelpilliorkester, mida juhatas kooliõpetaja Herbert Kommusaar.

Jõgeva malevkonna üksuste juhtideks 1938. aastal olid Jõgeva kompaniil leitnant Jaan Kurik, Kaarepere kompaniil Eino Linnomäe, Kuremaa kompaniil Aleksander Priks, Laiuse kompaniil lipnik Elmar Aru, Laius-Tähkvere kompaniil Osvald Ambo, Vaimastvere kompaniil Jüri Tamm, Härjanurme ü/rühmal Johannes Rätsepp ja ratsakoman-dol Karl Tiimann.

Jõgeva malevkonna Naiskodukaitse viimane esinaine ja ühtlasi ka NKK Tartumaa Ringkonna toitlustusjuht oli Salme Mägiste.

Kaitseliidu majanduselu

Kaitseliidu majanduselu sai kindlad sihtjooned ja kindla aluse pä-rast Kaitseliidu põhikirja vastuvõtmist 2. veebruaril 1925.

Ülemaailmse majanduskriisi ajal 1930. aastate algul tuli küll pin-gutada ja kulusid koomale tõmmata. Võrreldes riikliku toetusega oli malevatel 1935/36 aastal oma kulude katteks võimalik kasutada seltskondlikke (sponsorite) summasid 77,07%, 1936/37. aastal ise-gi 82,52%. Seltskonna toetus oli märkimisväärne; kolmeteistküm-

ne aasta jooksul kuni 1. aprillini 1938 laekus Kaitseliidule kokku ca 3 400 000 krooni, lisaks materiaalsed annetused (asjad loteriide jaoks, toiduained, autode laenutus jm)⁵⁴

Lõviosa vallasasjadest koosnevast vara väärtusest moodustasid relvad, laskemoon ja tehniline varustus, siis õppe-spordiabinõud, inventar ja kantsleitarbed. Omaette peatüki moodustasid kinnisvarad. Neist esikohal oli malevate ja malevkondade majad (kodud). Vaja oli vabane-da seni kasutamist leidnud kallitest üüripindadest ja luua võimalused end sobivamalt sisse seada. Osa kinnisvarast oli Kaitseliidu jäädavasse omandisse antud riigi poolt tasuta; maa-alad (sh nendel asuvad päral-dised) laskeradade, õppe-, spordiväljakute ja Kaitseliidu kodude raja-miseks. Vabariigi Valitsuse otsusega hakati Kaitseliidu maaga varus-tamise seadust ellu viima 1935. aastast ja 1938. aastal oli Kaitseliidul kasutada 537,62 ha maad. Siinjuures olgu mainitud, et lasketiirude ja spordiplatside valmisenhitamine tehti suurel määral ära kaitseliitlaste endi kasinast vabast ajast, kulutades selleks veel ka oma raha.

Kui staabihoonete saamine malevatele oli riigi mure (1938. aastaks oli kümnel maleval oma maja), siis allüksuste hooned, mida õnnestus siiski vähestel endale soetada, ehitati suures osas omavahenditest. Kaitseliidu malevkondade ja üksikrühmade kodudest kujunesid välja kohaliku kultuurielu keskused. Nii oli see Viru maleva Haljala ja Rak-vere II malevkondadel, Võru maleva Antsla malevkonnal, Lääne male-va Märjamaa malevkonnal, Lihula, Emmaste, Paatsalu, Piirsalu-Risti kompaniidel ja Pühalepa üksikrühmal, Järva maleva Türi malevkon-nal, Sakalamaa maleva Lustivere üksikrühmal ja Saaremaa maleva Leisi malevkonnal.

Tartumaa maleval olid oma kodud Elva, Voldi, Võnnu, Röpina ma-levkondadel, Meeri, Meeksi, Vana-Kuuste, Haaslava kompaniidel ja Mäksa patareil. 1939. aasta sügiseks valmis ka Äksi kompanii maja Lähtes, mille ehitamisel aitasid kaasa oma töö ja annetustega malev-lased ise, toetasid Kaitseliidu Tartumaa maleva pealik kolonel Peeter Asmus, Tartu Eesti Majandusühisus, Sootaga mõisa omanik Aleksan-der Undrits, Äksi vallavalitsus, Johan Lattik ja Ervin Jakobson. Ehi-tustöid juhatas August Hoffmann.

Suurt abi Kaitseliidu majandusala korraldamisel osutas Naiskodu-

⁵⁴ KLM f 3, n 2, s 36:20

Restoran-hotell Kuld Lõvi 1930. aastate lõpus
Eesti Ajaloomuuseum

Isade ja poegade õhtu Tallinna maleva võimlas 1938. aastal. Isadepäeva tähistamise algatasid pealinna noorkotkad 1937. aastal

Kolonel August Balder

kaitse, kes sissetulekute hankimise eesmärgil viis läbi loterii-allegriisid, maksulisi teeõhtuid, pidusid, korjandusi jm. See kergendas eriti Kaitseliidu allüksustel ots otsaga välja tulla.

Lubatud külastuskohad

Kaitseliidu ülema 30. oktoobri 1936. a. käskkiri nr. 88 määras kindlaks maleva piirides asuvad restoranid, einelauad ja muud söögikohad, kus müüdi alkohoolseid jooke koha peal tarvitamiseks ja kus kaitseliitlastel oli peale maleva kodu ja Tallinna garnisoni väeosade kasiinode

lubatud vormiriietuses viibida. Need kohad olid restoran-öölokaal Estonia seltsi einelaud Estonia pst 6, restoran-hotellid Kuld Lõvi (Harju 40), Bristol (Rataskaevu 7), Palace (Vabadusväljak 3), Belgia (Soo 4-a) ning Nõmmel asuvad Palais-Royal ja Maxim, restoran-öölokaalid Du Nord (Rataskaevu 3), Astoria (Harju 19), kus alumise korruse baariruumis viibimine oli siiski keelatud, Dancing-Paris (Müürivahe 2), Gloria Dancing-Palace (Vabadusväljak 5), OK (Suur-Karja 18), restoranid Ku-Ku-klubi (Vabadusväljak 8), Mustpeade klubi (Pikk 26), Room (Narva mnt 20) ja Veinibaar (Kuninga 2). Hipodroomi restorani Paldiski mnt 50 võis külastada ainult võistluspäevadel, Pelguranna restoran, Pirita Rannasalong ja sadama Merejahtklubi einelaud olid avatud vaid suvehooajal.

Nimetatud käskkiri lõpeb sõnadega: "Loeteldud avalikes joogikohades keelan vormiriietuses kaitseliitlasil baaripukkidel istumise ja baarilettide ees jookide tarvitamise".

Kindralleitnant Johan Laidoner Naiskodukaitse kogunemisel 1935. aastal

Tähtsaim ülesanne

A. BALDER, kolonelleitnant,
Kaitseliidu õppe- ja spordipealik⁵⁵

Naiskodukaitse tähtsam tegevusala on kaitseliidu-üksuste toitlustamine õppustel, manöövritel, võistlustel, pidustustel ja muudel kogunemistel. See Naiskodukaitse töö on põhjapaneva tähtsusega kogu kaitseliidu tegevuses, sest korraldamata toitlustamisolude juures on kaitseliidu edukas tegevus küsitav. Meil on aastate jooksul olnud võimalus korraldada õppetegevust, võistlusi ja pidustusi, kus ühistoitlustusega seotud mured ja raskused on olnud Naiskodukaitse kanda. Nendel aastatel, kui Naiskodukaitset veel ei olnud pidid kaitseliitlased õppustelt lahkuma tühja kõhuga. Nii võis nii mõnelgi tulla pähe kurbi mõtteid ja tekkida küsimus, kas maksabki edaspidi minna. Õnneks on need mõtted vajunud unustuse hõlma. Õppustel kogetud raskusi on pärast ühise einevõtu ajal hea meenutada ning siis ka hea tundege juba koduteele asuda. Korraldamata toitlustamise puhul ei ole mõeldavad paaripäevaste õppuste või võistluste läbiviimine, kui siis ainult juhul, kui võime maksta selle eest suuri summasid.

KLM f 2, n 10, s 2:1

⁵⁵ Vt. lk.14

Missuguste raskustega on Naiskodukaitsel tulnud võidelda oma te-
gutsemise esimestel aastatel ja kuidas neist on üle saadud?

Algul ei olnud kogemusi ja oskusi suurema rahvahulga toitlustami-
sel ja toidu valmistamisel. Puudus oli ka toidunõudest. Nii mõneski
kohas ei leitud õiget suunda ja korraldati õppuste lõpul pidu- või pul-
malaudasid, kus olid rikkalikud eelroad, puljongid, praed, magusroad
ja kus lauas istus kaks-kolmsada inimest. See oli liig. Õnneks ei tule
seda enam ette ja osatakse ikka vahet teha, mis on pidulik sünd-
mus ja mis on harilik õppetegevus ning vastavalt sellele korraldatakse
nüüd ka toitlustamine. Kuidas on neist raskustest üle saadud? Tehtud
töö, selle kriitika, asjalikud tähelepanekud, õpitu kasutamine ja puu-
duste ületamine on andnud kõige paremaid tulemusi.

Esimeseks tähtsamaks sammuks oli vaja õppida, kuidas masse toita
ja neile toitu valmistada. Selleks oli vaja korraldada keedukursusi.
Andmete põhjal kümnest ringkonnast korraldati 153 harilikku keedu-
ja 14 massilise toitlustamise kursust. Tehtud tööst annab parima tun-
nistuse töö hulk. Nende kümne ringkonna jaoskondades on ühistoit-
lustuse välikursusi olnud 683, kokku ligi neljakümne viie tuhandele
inimesele. Pidulikest üritustest (aastapäevad, võistlused jms) võttis
osa ligi nelikümmend tuhat inimest. Nii on Naiskodukaitse oma kol-
mel esimesel tegutsemisaastal üle 2000 korra (siin on arvestatud kõi-
ki viieteistkümmet ringkonda) valmistanud sooja toitu või võileibasid,
teed ja ise ka toiduained muretsenud 126 450-le inimesele.

Suuri jõupingutusi tegi Naiskodukaitse kaitseliitlaste toitlustami-
sel Rootsi kuninga ja Poola presidendi külaskäikude ajal, Voldi ma-
nöövritel ja suurematel kaitseliidu õppustel. Raskem oli korraldada
toitlustust rännakutel manöövrite ajal, "sõjaolukorras". Manöövritele
minnes võis nii mõnegi näol näha kartusevarjundit, mis aga hajus
juba esimese päeva õhtuks.

Liikudes Viru ja Järva malevlaste seas ei olnud kuulda ühtegi kae-
bust toitlusolude või köökide hilinemise pärast. Mis selle siis tingis?
Esiteks töö õige organiseerimine ja tööjaotus ning tõsidus, suur ind,
mis iseloomustasid Viru ja Järva naiskodukaitsjad.

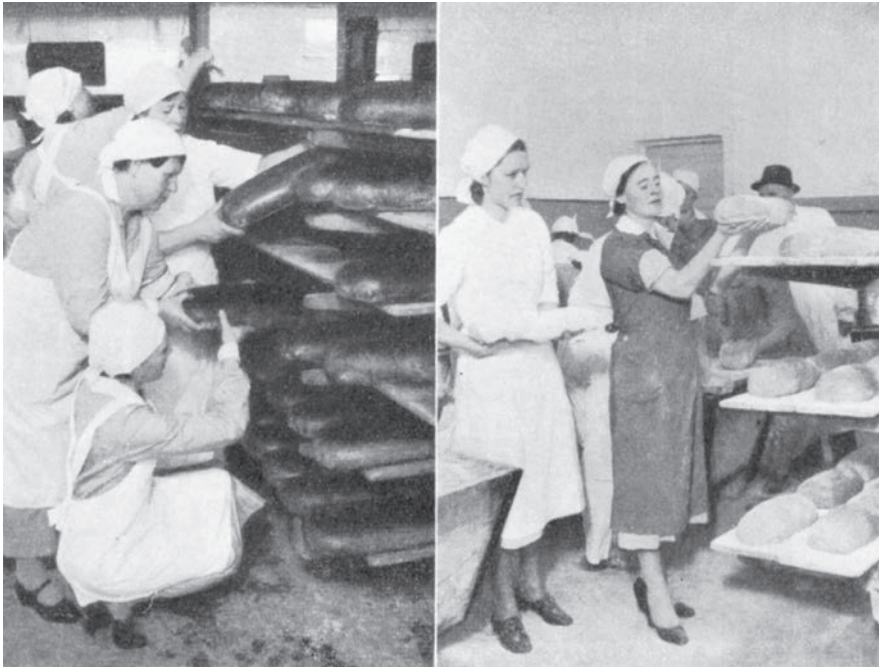
Millised on Naiskodukaitse tegevuse väljavaated toitlustamise alal
tulevikus?⁵⁶

⁵⁶ Artikkel on kirjutatud 1930. aastal

Tegevusele on antud õige suund, vaja jätkata senist tegevust ja kohandada seda veel rohkem tegevuse nõuete kohaselt. Esimesena siin oleks vabastada üksuste pealikud veel rohkem toitlustamise muredest ja tegutseda veel rohkem iseseisvalt nii produktide muretsemise kui ka toidu valmistamise alal.

Teiseks – harilike keedukursuste kõrval korraldada jaoskondade esinistele ja toitlusosakondade juhatajatele toitlusala organiseerimise kursusi. Ühe- ja kahepäealise vältusega kursustel oleks siin küllalt. Meil võiks käsitada: massilist toitmist, kuidas korraldada toitlustamist manöövritel, lühematel õppustel, võistlustel, aasta- ja pidupäevadel, missuguseid toite ühel või teisel juhul valmistada jne.

Kolmas raskem küsimus on keedu- ja toidunõude puudus. Ei ole vist raskemat tööd, kui mingi ülesande täitmisele asudes peab kõik toidunõud ja materjalid siit ja sealt korjama. Esimene, mis malevates puudub, on väliköök. Kas ei saaks seda kaitsevält alaliseks tarvitamiseks, kui see ei ole võimalik, siis osta, sest pole vist veel likvidee-

Naiskodukaitse toitlusosakond leivaküpsetamiskursusel

*Viljandi linna Naiskodukaitse esinaine
Rosalie Moks*

Kaitseliidu ülem Johannes Orasmaa Harju maleva Linnaümbruse malevkonna uut välikööki üle vaatamas 1936. aastal

ritud maailmasõja tagavarad ja hinnalt ei tohiks nad nüüd olla kallid.

Toidunõude muretsemisele on asunud jaoskonnad iseseisvalt oma võimete ning ressursside kohaselt, kellel on kausid, taldrikud (plekk-, emailitud või savi), noad ning kahvlid, lusikad ja paljud jaoskonnad

Kaitseliidu ülem kindralmajor Johannes Orasmaa kõneleb Naiskodukaitse koosolekul 29. mail 1940. Vasakult: KLPS ülem kolonel August Balder ja NKK esinaine Erika Männik

on endile muretsenud vajalise komplekti. Siin aga valitseb ebaühtlus. Tänuulik töö oleks, kui see ühtlustataks.

Naiskodukaitse jaoskonnad, harjudes rahu ajal suuremate hulkade toitlustamisega ja soetades vajalised komplektid keedu- ja sööginõusid, omandavad kogemusi mobilisatsiooni ja sõja ajal toitluspunktide avamiseks ja toitlustamise organiseerimiseks haigetele, haavatuile ja sisekaitse osadele, kui selleks vajadus peaks tulema.

Mitte lihtsalt huvist, vaid vajadusest

Naiskodukaitse esimesed ülemaalsed suvepäevad toimusid 1939. aastal Viljandis. Sellel üritusel osales ligikaudu poolteist tuhat naist, kes kahe päeva jooksul nautisid Naiskodukaitse laulukooride, rahvataitsu- ja võimlemisrühmade esinemist ning ühiseid istumisi lõkke ääres. Koidu seltsimajas oli üleval Naiskodukaitse näitus, mis esmakordselt andis väga põhjaliku ülevaate erialaosakondade tegevusest. Varustusala tähtsus näiteks oli aja jooksul aina kasvanud; naised valmistasid riideesemeid malevlastele, hankisid Kaitseliidu üksuste-

le käesidemeid ning spordirõivaid, orkestriliikmeile mundreid ja ratsaüksustele sadulatekke. Ka enamiku Kaitseliidu üksuste lippudest valmistasid naiskodukaitsjad.

Viljandi suvepäevi valmistas ette Sakalamaa ringkond (esinaine Ali-de Tassa, 1939. aastast Minni Koik), eelkõige Viljandi linna jaoskond, mille eesotsas oli Rosalie Moks.

Kui Mari Raamot (Naiskodukaitse esinaine 1927-36) 1911. aastal rajas Sähkapuu suurtalus Tartu lähistel kodumajanduskooli tütarlastele, oli Rosalie Moks üks esimesi, kes sinna õppima läks. Erialase koolituse kõrval oli tähtis koht isamaalisel kasvatusel; rahvuslikku meelelaadi kujundati rahvalaulude, -tantsude ja -rõivaste ausse tõstmise kaudu. Mari Raamoti käe all omandatud tarkusi rakendas Rosalie Moks edukalt oma töös Naiskodukaitses.

Naiskodukaitse toitlusosakond viis aga 1940. aasta aprilli alguses läbi esimese leivaküpsetamiskursuse. See polnud lihtsalt huvist, vaid vajadusest. Käis Teine maailmasõda ja Naiskodukaitse oli oma paljudes tegevusvaldkondades aktiivne ja edukas. Mõistagi pidi ka leivaküpsetamine selgeks saama.

Kursuste läbiviimiseks sobivaim koht oli Tallinnas asuv sõjaväe leivavatehas, kus 119 naiskodukaitsjale andsid õpetust kogenud lektorid ja meistrid. Esimesel päeval kuulati loenguid, teisel päeval aga käis juba praktiline töö leivaküpsetamise algusest kuni ahjust väljavõtmise ja riiulitele panekuni. 100 kg leiva saamiseks tuli võtta 70-72 kg jahu, 47-48 kg vett, 0,7 kg soola ja 5-6 kg juuretist. Pärast taigna segamist pandi see 6-10 tunniks sooja ruumi hapnema. Paaritunnise kerkimise järel võis pätsid ahju panna.

Kursuslasi käisid tervitamas Kaitseliidu ülem kindralmajor Johannes Orasmaa ja Naiskodukaitse esinaine Erika Männik.

Noorkotkaste hoiutegevuskava

KINNITAN

12. märts 1940.

(A. Balder) kolonel,

N. K. ajut. vanem.

NOORTE KOTKASTE ORGANISATSIOONI HOIUTEGEVUSELE RAKENDAMISE KAVA⁵⁷

Riigihoiukassa, tahtes noori hoiuste kogumisele ergutada ja innukamale hoiutegevusele rakendada, on kuulutanud välja esimese hoiutegevuse võistluse üleriigiliste noorsoo-organisatsioonide vahel.

Noorte Kotkaste organisatsiooni ülesandeks on kõigiti kaasa aidata hoiutegevuse mõtte levikule, sest *n o o r k o t k a s o n k o k k u - h o i d l i k , t ö ö k a s j a v i s a*. Hoiutegevus, süvendades poisis noore kotka seaduse täitmist, ei arenda üksnes poisi vaimseid väärtusi, vaid võimaldab noortel töötada kaasa ka rahvamajanduse eduks.

Nendel kaalutlustel Noorte Kotkaste Peastaap rakendab Riigihoiukassa poolt väljakuulutatud hoiutegevuse võistluse Noorte Kotkaste organisatsiooni liikmetele järgmise kava kohaselt.

I Üldised alused

1. Hoiutegevuse võistlus Noorte Kotkaste organisatsioonis on kaheosaline:
 - a) Malevate ulatuses – üksustevaheline
 - b) üleriigilises ulatuses – Malevatevaheline
2. Üksustevahelisest hoiutegevuse võistlusest võivad osa võtta kõik Noorte Kotkaste üksused, mis Peastaabis registreeritud vaatamata sellele, kas üksus koosneb ainult ühest allüksuse liigist (haukapere, rühm, vanemate poiste ring), või on nende osaline või tervikkoostis (koosnedes kahest või kolmest allüksusest).
3. Üksuste juhtkonda kuuluvad isikud võistlevad alluva üksuse koosseisus kaasa.
4. Malevate ja malevkondade staapide liikmed, samuti ka Sõprade Seltside (resp. Vanemate pere) ja nende liikmeskond võistlusest osa ei võta.
5. Võistlus kestab kuni 1. novembrini 1940. a.

⁵⁷ KLM f 3, n 2, s 36:18

Pesapall – kaitseliitlaste lemmikspordiala

II Võistluse juhtimine

6. Võistlust korraldavaks keskuseks on Riigihoiukassa.
7. Võistluse ühtlustamiseks ja tegelikuks juhtimiseks on moodustatud Riigihoiukassa juurde Noorsoo-organisatsioonide Hoiutegevust Korraldav Toimkond. Toimkonda kuuluvad võistlusest osavõtvatest noorsoo-organisatsioonidest igast üks esindaja ja Riigihoiukassa inspektor, kes on ühtlasi toimkonna juhataja.
8. Võistluse edukaks läbiviimiseks Noorte Kotkaste organisatsioonis rakendatakse igas malevas maleva vanema määramisel üks hoiutegevuse juht. Nende nimed tuleb teatada Peastaabile võimalikult kohe, hiljemalt aga 30. märtsiks s. a.
9. Maleva hoiutegevuse juhtidel on õigus maleva pealiku nõusolekul organiseerida maleva piirides toimkondi tõhusamate tulemuste saavutamiseks, kui nad seda tööd üksinda täies ulatuses enda kanda ei saa võtta.
10. Maleva hoiutegevuse juhtide ja toimkondade ülesandeks on Maleva piirides vastava selgitustöö korraldamine ning igakülgne hoiutegevuse propageerimine. Selleks:
 - a) avaldades vastavasisulisi artikleid kõikides kohalikes ajalehtedes ja ajakirjades,

Lahinglaskmine

*Noorkotkad Pirital
1940. a. suve hakul.
Suureks välitegevuse
alaks 1940. a. suvel
pidi kujunema matka-
mine, eriti piiriäärsetes-
se kohtadesse. Kevadi-
se hooaja tööna oli käsil
koduümbruse korras-
tamine ja kaunistamine
põhimõttel: noorkotkas
armastab oma kodu!*

- b) korraldada lastevanematele vastavasisulisi selgituskoosolekuid,
- c) organiseerides üksuste juhtide kaudu lühiajalisi sisemisi (sal-kade, pesade jne) võistlusi hoiuste kogumiseks,
- d) organiseerides ja õhutades üksustes sihtkogumisi (varustuse, lipu hankimiseks jne),
- e) õhutades üksusi korraldada kokkuhoiu nädalat,
- f) organiseerides laagrites ja muudel avalikkudel esinemistel kokkuhoiu mõtet ning selle tähtsust selgitavaid ettekandeid,
- g) organiseerides üksustes "Hoiuste kogumise koonduste" korraldamist ühes ettekannete ning vastavate selgitustega noorte eneste poolt.

III Tagajärgede kokkuvõtmine

11. üksustevahelises võistluses teevad esialgsed kokkuvõtted üksuste lippurid. Selleks lippurid kohe peale võistluse lõppu:
1) registreerivad kõik üksuste liikmete Riigihoiukassa hoiuraamatud, märkides ära hoiuraamatu numbri, hoiuse suuruse ja Riigihoiukassa asutuse, kes hoiuraamatu välja andnud, 2) teevad kindlaks liikmete üldarvu üksuses 1. novembril 1940. a., 3) arvutavad, mitu protsenti liikmete üldarvust on Riigihoiukassa hoiuraamatu omanikud, 4) arvutavad, kui suure summa üksuse liikmed kokku on viinud hoiule ja 5) kannavad kõik nõutud andmed aruandelehtedele, millised võistlevatele üksustele selleks ajaks kätte saadetakse Riigihoiukassa poolt. Lippurid saadavad nimetatud aruandelehed üksuse vanema poolt kinnitatult hiljemalt 10. novembriks 1940. a. maleva staapi hoiutegevuse võistlust juhtivale noortejuhile, kes koostab Maleva üldaruande hoiutegevuse võistluse kohta.
12. Maleva aruanne koostatakse analoogiliselt punkt 11 all antud korrale, kusjuures võistlusest mitte osavõtnud üksuste suuruseks arvestatakse tegevusaasta algul registreerimisteatisele märgitud liikmete arv (koos selle üksuse vanemate juhtidega). Aruanne esitatakse, koos kõikide materjalidega, maleva vanema poolt nimetatud kolmeliikmelisele vahekohtule kontrollimiseks ja peale vahekohtu poolt läbivaatamist, saadetakse koos vahekohtu otsuse protokolliga, milline kinnitatud Maleva vanema poolt, Noorte Kotkaste Peastaabile hiljemalt 20. novembril 1940. a.

13. Malevad ja üksused, kes käesolevas kavas ettenähtud tähtaegadeks oma aruandeid ei ole esitanud, langevad võistlusest välja.
- IV Preemiad ja nende väljaandmise kord

14.-16. /---/

17. Malevatevaheliseks võistluseks on Noorte Kotkaste Vanema poolt annetatud rändauhind. Rändauhinna statuut avaldatakse eraldi Noorte Kotkaste Vanema käskkirjas.

18. Preemia-summad makstakse Noorte Kotkaste Peastaabi poolt võitjatele välja hiljemalt 31. detsembril 1940. a.

19. Malevatel on õigus võistluse ergutamiseks panna välja eriauhindu.

J. T e d e r s o o

Peastaabi ülem

J. L a a r

Instruktor

Lääne maleva pealiku käskkiri nr 9, 18. 02. 1940

§ 1. Avaldan teadmiseks väljavõtted Kaitseliidu Ülema käskkirjast nr 4, 23. jaanuarist s. a.:

„§ 1. Viimastel aastatel on Eestis hoogu võtmas ühislaul kui vahend, mis aitab kaasa ühismeeleolu loomisel ja rahvustervikluse arendamisel. Laul on ka Kaitseliidus alati olnud meie ühistunnete väljendajaks ja sellena esinenud enamikel meie organisatsiooni kokkutulekutel.

Lähtudes vajadusest seda ala kaitseliidus veel enam rõhutada, arendada ja ajakohastada, toon Kaitseliidu Peastaabi juurde Kaitseliidu muusikapealiku ametikoha.

Kaitseliidu muusikapealiku ülesanneteks on:

1. Laulu, eriti ühislaulu mõtte, vajaduse ja võimaluste propageerimine Kaitseliidus ja tema organisatsioonides.
2. Laulu, eriti ühislaulu ala juhtimine Kaitseliidus ja süstemaatiline nõuanne muusika alal.
3. Oma erialal Kaitseliidu Peastaabile ettepanekutega esinemine ja kõigi ülesannete täitmine, mis temale muusika alal

*Kaitseliidu suusavõistlused Aegviidus 27.-28. jaanuaril 1940.
18 km ja 50 km suusatamises võitis Vello Karristo Narva malevast, Noorte Kotkaste 5
km suusatamise A klassis võitis Aksel Rikkermäe Lääne malevast, ja B klassis Hillar
Pent Järva malevast*

1939. aasta jõulud Tallinna maleva võimlas

Kaitseliidu Peastaabi poolt peale pannakse. Kaitseliidu muusikapealiku ametikoht lugeda vastavaks Kaitseliidu pealikute ametikohtade vastavuse tabeli ametikoht II (vt Kaitseliidu Kodukord lisa 4)

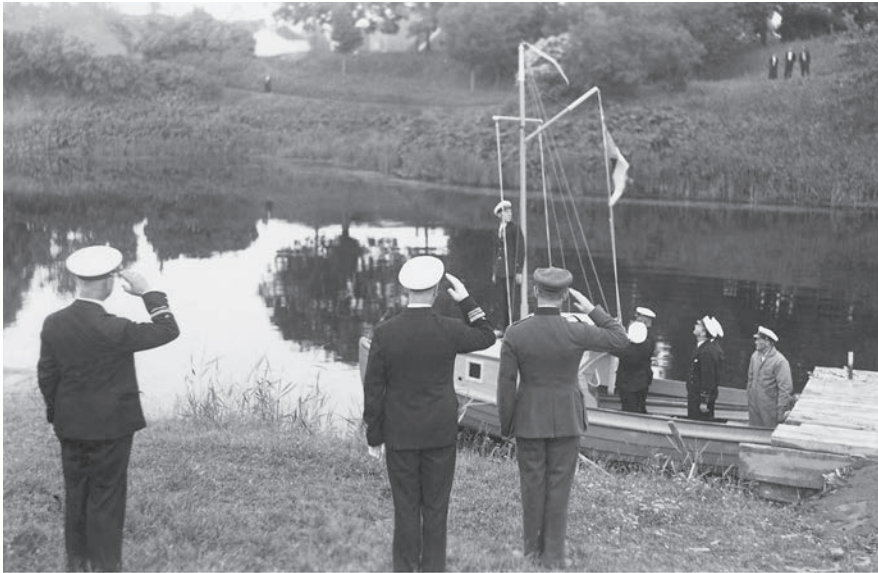
2. Kaitseliidu muusikapealikuks määran professor August Topman⁵⁸ arvates 1. veebruarist s. a.“

§ 2. Avaldan teadmiseks väljavõtted Kaitseliidu Ülema käskkirjast nr 7, 01. veebruarist s. a.:

"§ 1. Vabariigi Presidendi käskkirjaga relvastatud jõududele nr 4, 26. 01. s. a. on viidud üle ja määratud teenistushuvides arvates 01. 02. s. a. Kaitseliidu Peastaabi Ülem kolonel J. Maide VR II/3 4. Diviisi ülemaks ja 1. Diviisi Staabi ülem kolonel August Balder VR II/3 Kaitseliidu Peastaabi ülemaks."

"§ 2. Kolonel Jaan Maide VR II/3 läks oma uude teenistuskohta 01. 02. s. a."

⁵⁸ August Topman (10. 07. 1882 – 08. 09. 1968), töötas a-st 1919 Tallinna Riikliku Konservatooriumi orel-, muusikateoreetiliste ainete ja koolimuusikaõppejõuna. Tagandati 1950 ebaseaduslikult õppejõu ametist.

Merekaitseliitlaste vimpel-lipp tõuseb masti!

§ 3. Kapten Julius Kannelaud VR I/3 kandis ette, et 05. 02. s. a., et tema on minu käsutusse ilmunud.

§ 4. Ööl vastu 01. jaanuari s. a. paugutas põhjuseta vintpüssist Kärkla kompanii jaopealik Evald Toht.

Korduvalt on juhitud kaitseliitlaste tähelepanu sarnastele väärnähetele, kuid tuleb jällegi üksikuid juhuseid, kus need korraldused jäetakse täitmata. Kaitseliitlasele välja antud vintpüss ei ole asjatuks paugutamiseks, rahu rikkumisteks vaid õppelaskeharjutusteks ja kasutamiseks siis, kui riigi ja rahva julgeolek seda nõuab.

Arvesse võttes, et pealik E. Toht on senini olnud korralik ja kohusetruu kaitseliitlane – pean võimalikuks teda süüteo eest karistada kergemalt.

Avaldan jaopealik E. Toht'ile noomituse eeltoodud süüteo eest.

A. Lindkvist

major

Maleva pealik

Kõigile kaitseliitlastele!

Korduvalt on ette tulnud juhtumeid, et meie kodanikud kas teadmatuses, uudishimust või vajadusest on läinud N. Vene sõjaväeosadele kasutada antud maa-alale.⁵⁹ See võib põhjustada väga tõsiseid järeltulemusi, mis on ebasoovitavad meie kodanikele isiklikult, samuti ka ametasutistele ja siinolevatele N. Vene vägedele.

Edaspidiste arusaamatuste ja vahejuhtumite vältimiseks, palun ilma tungiva vajaduseta N-Vene sõjaväeosadele kasutamiseks antud maa-aladele ja rajoonidesse mitte minna, kuna see on kategooriliselt keelatud.

Meie kodanike hoiatamiseks ja eksimiste vältimiseks on N. Vene väeosi palutud neile antud rajoone vastavate märkidega tähistada, mida silmas pidada.

19. 02. 1940. a.

A. Lindkvist, major

Maleva pealik⁶⁰

Püstitatud eesmärk

Eesti Vabariigi valitsus registreeris 31. mail 1933 Allveelaevastiku Sihtkapitali põhikirja. Sihtkapitali juhatuse esimeheks oli Kaitseliidu looja, Vabadussõja-aegne merejõudude juhataja erukontradmiraal Johan Pitka, teine abiesimees aga Kaitseliidu ülem kindralmajor Johannes Orasmaa.

Eesti mereväele allveelaeva ostmiseks korraldatud kampaania käigus koguti kokku 200 000 krooni. 1. detsembril 1936. a. võttis sihtkapitali tegevusest üldse osa 2677 isikut, neist naisi 197 ja mehi 2480. Korjanduse teostamiseks saadeti välja 4615 korjanduslehte.

KLM f 3, n 2, s 36:17

⁵⁹ Vastavalt 28. septembril 1939 Moskvast allkirjastatud baasidelepingule (vastastikuse abistamise pakt) kohustus Eesti rentima Nõukogude Liidule Saaremaal, Hiiumaal ja Paldiski ümbruses maa-alasid mereväebaaside ja lennuväljade rajamiseks.

⁶⁰ Major Anders Lindkvist (19. 12. 1894 – 03. 07. 1941) sündis Vormsil, Vabadussõjas teenis soomusrongidel. 1939. a. novembris viidi üle Kaitseliitu ja määrati Lääne maleva pealikuks. Arreteeriti 1941. a. aprillis ja hukati sama aasta juulis.

Omakaitse Sihtkapitali komitee esimesest koosolekust osavõtjad 7. mail 1940

Teise võistluskorjandusega püstitatud eesmärk kaheksa kuuga muretseda laevale relvad sai samuti täidetud. Sihtkapitali kolmas aktsioon – vanametalli kogumine – sai teoks aastatel 1937-1939. Võistluskorjandustega seoses annetati parimatele toimkondadele, abitoimkondadele ja kogujatele mälestuseks laeva kujutisega teenemärgid ja vanametalli kogumise eest asjakohased rinnamärgid.

1940. aastal andis Allveelaevastiku Sihtkapitali komitee teatepulgale 15. aprillil loodud Omakaitse Sihtkapitalile, et meie rahva omaalgatuslikku tahet saaks riigikaitse tugevdamisel tulemusrikkamalt rakendada. Uue sihtkapitali juhatuses olid jällegi Johan Pitka ja Johannes Orasmaa.

Kaitseliidu ülema käskkiri Nr 41

Tallinnas, 18. mail 1940. a.

Kaitseliidu pere on alati südikalt kaasa töötanud ja kaasa aidanud kõigile algatustele, mis on otseselt või kaudselt suunatud meie rahva ja kodumaa hüvanguks ja julgeoleku kaitseks. Järjekordselt tõestus see südidus viimaste aastate kestel toimunud Allveelaevastiku Sihtkapitali korjanduse ja ettevõtete edukal teostamisel. Nüüd on Allveelaevastiku Sihtkapitali tööd jätkama asunud Omakaitse Sihtkapital, kes on, nagu tema eelkäijagi, seadnud endale ülesandeks rakendada kogu meie rahvast omaalgatuslikul teel riigikaitse vajaduste tugevdamisele.

Praegustel pinevatel aegadel on see õilis eesmärk väga ligidane

kogu meie rahvale, esijärjekorras aga Kaitseliidu ja tema eriorganisatsioonide liikmeskonnale. Kaitseliidule veel eriti seepärast, et Omakaitse Sihtkapitali kaudu laekuvad rahalised annetused ja rahvamajanduses kasutatavate jäätmete kogumisest saadavad tulud kasutatakse relvade, eeskätt tankitõrjerelvade soetamiseks Kaitseliidule.

Praegu toimub üle maa Omakaitse Sihtkapitali toimkondade, abitoimkondade ja kogumispunktide moodustamine ja nende tegevusse rakendamine. Siin on igal Kaitseliidu pere liikmel õige koht ja aeg oma jõukohast abi pakkuda ja kaasatõotavaid käsi külge panna. Loodan, et meie organisatsiooni juhtkond ja ka kõik juhitavad teevad kõik, et uue algatuse mõte ja eesmärk oleks algusest peale kõigile arusaadav, laiades massides populaarne ja igale kodanikule, eriti aga Kaitseliidu pere liikmeile, niisama südamelähedane, nagu kogu Kaitseliidu vabatahtlik töögi. Seepärast näidaku iga meie organisatsiooni liige, mehed, naised ja noored, kas valituna Omakaitse Sihtkapitali kohalikesse organitesse või siis kaasaabistajatena ning annetajatena, üles innukat enesealgatust, ohvrimeelsust, korraldus-õimet ja eeskuju Omakaitse Sihtkapitali mõtte propageerimisel ja tema ettevõtete teostamisel. Praegu, mil käivad kohtadel Kaitseliidu Seitsmenda Võidupüha pühitsemise korraldamise eeltööd, on selleks eriti kohane aeg ja soodne võimalus, kus meie aitame anda sellele algatusele õige aluse, mille kaudu see mõte istutatakse meie kaaskodanike südameisse püsivalt ning kestvalt ka edaspidiseks.

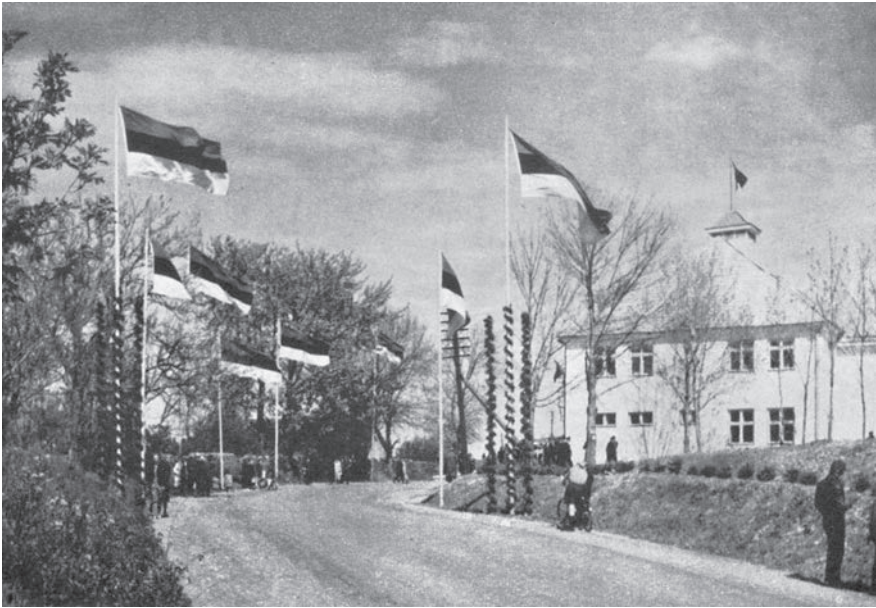
Loodan, et nende eesmärkide teostamisel Kaitseliidu pere liikmed, nagu kogu Kaitseliidu töös alati, näitavad üles oma täit arusaamist, kohusetundlikkust ning annavad ka sel alal oma parima.

Käskkiri välja antud 18. mail 1940. a. kell 14 00.

J. O r a s m a a

kindralmajor

Kaitseliidu ülem

Iru rahvamaja 9. juunil 1940

Harju maleva panus

1940. aasta kenal pühapäeval päeval 9. juunil toimus Tallinna külje all muistse Iru linnuse lähedal uue Iru rahvamaja avamine, mille ehitamisel oli suuri teeneid Kaitseliidu Harju maleval.

Avamistseremooniast võttis osa ligi 1000 inimest, teiste hulgas Sõjavägede Ülemjuhataja kindral Johan Laidoner ja haridusminister Paul Kogerman. Vaimuliku talituse pidasid Jõelähtme koguduse õpetaja Elmar Petersoo ja ülempreester Nikolai Päts. Harju maleva pealik 1928. aastast kolonelleitnant Kristjan Saar⁶¹ andis ülevaate Iru rahvamaja ehitamise tööst, mis vältas tervelt 11 aastat. 1929. aastast oli vastav maa-ala Harju maleva omandis. Sama aasta kevadel moodustatud ehitamisühingu liikmed olid Kaitseliidu Nehatu kompanii, Nehatu põllumeeste ja tuletõrje seltsid. Suurima rahalise toetuse

⁶¹ Kolonelleitnant Kristjan Saar (29. 08. 1894 – 17. 07. 1972). Teenis Vabadussõjas 9. jalaväepolgus, 1921. aastast Tallinna Vahipataljonis, 1924. aastast 10. jalaväerügemendis, 1928-1940 Kaitseliidu Harju maleva pealik

Harju kodutütred

Iru linnusel

*Kodutütarde Harju ringkonna suvepäevad 1. -3. juunil 1940. aastal Iru linnusel.
Kokku oli tulnud üle 360 kodutütre ja 36 juhti.*

Noorte Kotkaste instruktorite õppepäev 21. mail 1940 Tallinnas. Nii üleriigilises ulatuses kui ka malevates olid valminud kavad 1940. aasta suviseks tegevuseks – laagrid, matkad, rännakud, välitegevuse päevad, pidustused, mitmesugused võistlused. Laagriskäiate arvu suurendamiseks otsustati sel aastal pöörata tähelepanu eriti rühmalaagrite korraldamisele

Kaitseliidu kompaniipealikute päevad "Kotkakodus" Võru Kubijal 27. maist 1. juunini 1940. "Kompaniipealikud on Kaitseliidu juhtivamad pealikud, kes kõige rohkem puutuvad malevlastega kokku", ütles kuruste juhataja KL PS õppe- ja spordiosakonna ülem kolonelleitnant Gustav Arnold Kasemets. "Suurem osa neist on reservohvitserid, osal neist on väga head teadmised, osa keskmiste teadmistega ja ainult mõned üksikud on maha jäänud. Üldiselt võib aga seda koosseisu juhtidena väga hästi kasutada. Enamus on kõik noored mehed, üle 40-aastasi mõni üksik."

(5 000.-) ehituse alusvaraks pani välja Kaitseliidu peastaap, eelarve oli 71 000 krooni.

1936. a. sügiseks oli rahvamaja ehitamisega jõutud poole peale. Otsustati ehitusplaani muuta nii, et rahvamajas leiaksid ulualuse valdamaja (sel ajal olid Nehatu ja Viimsi vallad ühendatud üheks vallaks), seltsimaja ja kohalik Kaitseliidu üksus. Kuna ehitataval rahvamajal oli tekkinud suur võlakoores ja makseraskused, läks pooleolev ehitus Maapanga nõudmisel oksjonile, kust see siis 14. märtsil 1938 Kaitseliidu Harju maleva kätte läks, kes rahvamaja lõplikult ka välja ehitas. Suurim toetussumma tuli selleks Vabariigi Presidendilt. Uus rahvamaja läks maksma 65 000.-

Valmis rahvamaja müüs Kaitseliit 21. aprillil 1939 soodsalt Iru valavalitsusele. Hoonesse sai ruumid ka Rävala malevkond.

Laidoner ütles, et ühest küljest on Iru vallale hea, et rahvamaja asub linnale nii lähedal, "kuid ei saa ka silmi kinni pigistada selle ees, kuidas vahel linnaümbruse kodanik linna sattudes haaratakse just linna halbadest mõjudest. Neid mõjusid saame kõrvaldada sellega, kui linnalähedased vallad ise hakkavad teadlikult oma kultuurielu korraldama. Selles mõttes on rahvamaja tähtsus linnalähedases vallas palju suurem kui mujal. Niisugune rahvamaja linna külje all peab ühendama kogu valla rahva kultuurielu nii et inimesel ei tekiks tarvidust hakata otsima linna negatiivseid lõbusid. Esineb nähe, et eriti linna ümbruskonnas kipub suurenema alkoholi tarvitamine. Rahvamaja oma sisult peab kujunema niisuguseks, mis kogu valla rahvast võib ja peab mõjutama positiivselt ja et rahvas peaks mõõtu ka alkoholi pruukimises. Soovin veel kord, et see rahvamaja kujuneks kultuuri levitajaks kogu vallale, siis on tema ehitajate vaev tasutud."

Iru rahvamaja saatus oli paraku kurb: see hävitati 1941. aasta augustis Punaarmee taganedes.

Järellugu

Kaitseliidu Pärnumaa maleva Vändra malevkonna 2. kompanii pealik leitnant Adolf Lind⁶² meenutab Suvesõja⁶³ eelseid päevi: *Püha-päeval, 15. juunil /1941/ toodi minule teade, et palju autosid on liikvel Sindi, Tori ja Vändra kandis. Avaldati arvamust, et vist tuleb uus küüditamine. Kuna endise kaitseliidu tegelasena ja ohvitserina olin üks kindlamaid kandidaate, siis polnud valikut – kadusin metsa. Mul oli peidupaigana sobivaks kohaks Valma ringkond, kus metsade läheduses asus minu naisevanemate talu. Ka naine ühes lapsega tuli sinna kaasa, kuna kogemuste põhjal ka perekonnaliikmed ei võinud olla kindlad (kol T. Avingol⁶⁴ viidi ära just perekond, kuna ta ise oli saanud küüditamise eest kõrvale hoida). Talu majapidamise eest hoolitsema jäi mul koju ainult vana ema ühes teenijaga.*

Olin ühe nädala juba olnud redus. Välismaailmaga oli kontakt nõrk, ent niipalju sain siiski kuulda oma abikaasalt, kes vahepeal käis kord kodus, et mind pole otsimas käidud. Arvestades sellega, sõitsin püha-päeval, 22. juunil korra koju. Samal päeval tegin ka retke alevisse, kus sel päeval pidid toimuma suuremad spordipidustused – kodanliku korra kukutamise aastapäeva tähistamiseks⁶⁵. Siin valitses juba kommunistide peres närviline meeleolu. Oli juba teatavaks saanud sõja puhkemine Saksa-Nõukogude Liidu vahel ja need, kes olid kuulnud Saksa jaamade saadet, teadsid juba ka seda, et Saksa väed on võidukalt tunginud üle Vene piiri. Tehti juba omavahel arvestusi, et

Vändra metsas, Pärnumaal – Uus Elu nr-d 11 ja 14, 1942

⁶² Vändra valla Linnu talu perepoeg Adolf Lind lõpetas Vändra progümnaasiumi ning seejärel Tondi Sõjakooli aspirantide kursused. Ta tegutses Kaitseliidu Vändra malevkonna spordipealikuna, 1935. aastast oli ta maleva õppepealik ja samal ajal Uue-Vändra valla piirkonna (keskus – Suurejõe alevik) Vändra malevkonna kompanii pealik. Saksa okupatsiooni ajal tegutses Omakaitstes. Ta võttis 1943. aastal osa lahingutest vene langevarjuritega ja sai haavata. Värske haavade tõttu leitnant Adolf Lindu ei mobiliseeritud, vaid ta määrati Vändra Omakaitse ülemaks kohale. 1944. aastal evakueerus Saksamaale.

⁶³ Relvastatud vastupanuliikumine Eestis 1941. aasta suvel algas nagu partisanisõda, mille käigus desorganiseeriti nõukogude tagalat, et ära hoida mobilisatsiooni jm. inimeste elu ohustavaid nõukogude režiimi aktsiooni ning samuti materiaalsete väärtuste rekvireerimist ja hävitamist. Omakaitseüksused loodi enne Saksa vägede saabumist tõelise rahvaalgatusena, ilma mingi keskse juhtimise ja planeerimiseta.

⁶⁴ Vt. lk. 35

⁶⁵ Kommunistlikust riigipöördest Eestis oli möödunud aasta.

paari nädala pärast peaks saksa väed saabuma siia ja kommunistlik võim juba olema siit pühitud. Nüüd oli vaja kiiresti tegutseda. Sõitsin Valmasse. Kui ma oma teekonda jätkasin, tulid mulle vastu kaks ägedamat bolševismivastast – G. Heimann ja A. Jürimäe, kes olid juba väljas selleks, et minna Vändra alevikku bolševikest puhastama. Nende plaan oli, koguda teeäärast veel jõude juurde ja siis kommunistlik võim Vändras kukutada, täitevkomitee arreteerida ja kord vallamajas jalule seada. Selgitasin, et selline ettevõte on praegu veel varajane, kuna meie maal asuvad veel suured punaarmee üksused, kes võivad oma hävitustööga enne täielikku vabanemise saabumist palju kurja teha. On vaja veel oodata soodsamat juhust. Seniks tuleb aga usaldusväärsemaid mehi organiseerida ja relvi koguda. Selle sihiga veetsin selle öö metsas koos Valma metsavendade grupiga. Kogu rühma peale oli meil relvadeks kaks vintpüssi ja üks nagaan.⁶⁶ Üks meestest pidas püssiga valvet, kuna teised puhkasid. Oli ilus suveöö. Pidasime metsas ka tasapisi Võidupüha ning jaanipäeva. Oli ka metsas mõnel grupil raadioaparaat, millega sai kuulata värskeid päevauudiseid. Vahel sai tehtud ka käike koju või mõnesse tuttavasse tallu.

Saabuv esimene juuli tõi inimestesse ja ka metsavendade perre rohkem ärevust. Raadiod olid ära korjatud ja levisid kuuldused, et hakatakse varandusi hävitama ja põletama⁶⁷. Sellest olid kohalikud kommunistid rääkinud suurustades ka ise. Ühtlasi tuli ka teateid, et valla täitevkomitees olla valmimas käsud rukki ja suvivilja mahaniitmiseks. Taludes käisid juba käskjalad, et niidumasinad tulevad selleks korda seada. Inimesed taludes hakkasid taluhoonetest väärtuslikumat kraami välja kandma ja metsa peitma. /---/ Sellest ajast peale muutus Vändra aleviku kommunistide pere metsavendade suhtes palju tähelepanelikumaks. Kuigi ei julgetud metsast otsima tulla, moodustati alevikus mingi sõjatribunal, kes tagaselja mõistis surma rea metsavendi. Ent vaatamata sellele surmaotsusele jäid kõik need

⁶⁶ Relvade vähesus oli üldiselt kogu Eestis partisanijõude iseloomustav joon, mis määras otseselt nende tegevuse iseloomu.

⁶⁷ Punaarmee sunnitud lahkumisel tuli jätta sakslastele, seega ka eestlaste jaoks tühi maa. See Stalini poolt väljakuulutatud põletatud maa taktika tähendas ka põllul kasvava vilja hävitamist ja inimeste nälga jätmist. Algas halastamatu võitlus tagala puhastamiseks nõukogudevaenulikust elemendist; igat eestimeelset inimest võidi nüüd arvata paanikatekitajaks, kuulujuttude levitajaks, spiooniks, diversandiks või kelleks tahes, ja teda halastamatult tappa.

"surmamõistetud" tabamata.

3. juulil toodi küladesse käsk – kõik meesisikud ühes hobustega mullatöödele Tori-Virksaarde. Külas aga levisid samal ajal jutud, et mehed aetakse kodust ära selleks, et siis hea oleks talusid põletada, röövida ja hävitada. Sellised kuuldused ei tiivustanud kedagi minekule ja enamikus kõik mehed otsustasid jääda koduümbrusse, et tarbe korral astuda vastu hävitusmeestele. Ent kõigest sellest hoolimata leidus siiski mehi, kes kartuses võimu ees hakkasid tööle minema. Sõitsin jalgrattal teele, et tööleminejatele olukorda selgitada ja neid võimalikult tagasi kutsuda. Osa neist pöörduski koju tagasi.⁶⁸

Pühapäeval, 6. juulil saabus teade, et Vändra alevik on kommunistidest puhastatud ja võim enamlastelt üle võetud. See oli mulle ootamatu, kuna Vändra aleviku vallutamise kavatsus oli meil küll varemalt kõne all, kuid seda pidime sooritama alles siis, kui saksa sõjavägi on jõudnud juba Pärnuni. Nüüd aga polnud nad veel ületanud Eesti piiri. Kuid, et asi oli kord juba selleni jõudnud, siis tuli edasi tegutseda. Saatsin seepärast teate edasi kõigile minu ringkonna metsavendade gruppidele, kes ka peagi koondusid. Sidusime valged linnid ümber käe ja sõitsime ratastega Vändra aleviku poole. Teel alevisse liitusid meiega ka Haljaste grupi mehed, kes olid Vändra tribunali poolt surma mõistetud ja nüüd ilmusid metsast välja. /---/

Saime teada, et Lelle poolt tulevat Viluvere kaudu 2-3 vagunitäit vene sõduritega. Nendele oli Vändra jaamast tellitud vastu kolm kaubavagunit ühes veduriga. Otsustasime, hoolimata oma nõrgast relvastusest, need "väärikalt" vastu võtta. Kiiresti moodustati grupp – 26 püssi ja asusin nendega "sõpradele" teele vastu minema. Läksime rühmaga jalgsi, kuna ette luurele asusid A. Rõõmussaar ja J. Nurk mootorrattal.

Jõudnud Luuri jaama, olid siin ees juba meie luuremehed, kes umbes 1½ km teinepool jaama kangutasid lahti raudteerööpaid. Asusime nende tööd jätkama, /---/ kallutasime raudkangiga rööpad ühele poole kõveraks, teise rööpa tõstsime veel ülespoole, et anda sellega vedurile

⁶⁸ 3. juulil 1941. aastal toimus kutsealuste mobilisatsioon. See hõlmas 1919-1922. aastakäigu sõjaväekohustuslikke noormehi. Samuti mobiliseeriti reservohvitseri. Pärnumaalt viidi ära 779 kutsealust. Tallinnas aeti nad laevale, mis hakkas suure karavani koosseisus seilama ida poole. Leningradis käsutati kutsealused kaubavagunitesse ja algas pikk sõit NSV Liidu tagalasse – tööpatljonidesse ja sunnitööle.

ja vagunitele tõuget ojasse langemiseks. Kõik ettevalmistused tehtud, maskeerisime asja nii, et see ei paistaks eemalt silma. Selle järgi võtsime tee äärde positsiooni, et neile, kes raudteeõnnetusest veel eluga pääsevad, püssidega teha lõpp. Jäime ootama. Ootasime, kuid rong ei tulnud. Umbes kell ½8 õhtul tõi Vändra põllumajanduskonsulent⁶⁹ meile mootorrattal teate, et rong jääb tulemata, kuid venelased tulevad autodega Pärnu maanteed kaudu ja on praegu Massu oja silla juures. Saime ka Viluverest teate, et seal polevat ainustki venelast.

Olukord oli selge. Polnud mõtet siin oodata. Istusime kiiresti ratas-tele ja sõitsime Kadaka teed kaudu Pärnu maanteele. Rattamehi oli vaid kuus, kuna teised asusid tulema jalgsi. Jõudnud Kadaka teeristile, võtsime kohe kohad sisse, positsiooni ja jäime ootama jalamehi. Samaaegselt kuuldus aga eespoolt automürinat. Venelased tulid juba.

Olukord oli kriitiline. Olime teadlikud, et meie järelvägi – jalamehed niipea kohale ei jõua, kuna neil tuli käia ligi viis kilomeetrit. Samuti oli meil selge, et meie kuue mehega vene puna-armee rühmast jagu ei saa. Kuid viha ja võitlusiha sundisid meid siiski võitluseks.

Saabus esimene auto sõduritega. Kuna seal istus vaid üksikuid, siis lasime selle mööda. Tuli teine, mis oli sõdureid täis kiilutud. Nägime, kuis punaarmealased istusid kobaras koos. Ja siis raksatasid meie püssid. Auto kaotas kiiruse ja vajus maanteekraavi. Nähtavasti said tabamuse autojuht ja ka teisi autosolijaid.

Ent järgmised vene autod said veel enne pidurdada. Kuulsime, kui sealt jagati käsklusi ahelikku asumiseks. Kuulipildujad hakkasid töötama. Tat-tat-taat... Ka kraavivajunud autost toibusid mõned mehed ja panid omagi kuulipiduja tööle. Rabinal sadas meil lepalehti kaela. Kuulipildujad lasid meist üle lepaokstesse. Mõtlesin, et küll oleks neid hea rünnata käsigranaatidega, kuid neid meil ei olnud.

Meie oma kuue mehega tulistasime südilt vastu, kuigi vastaseid oli mitmekordselt rohkem. Mehed võitlesid haruldase julguse ja võitlusinnuga. Nägin, kui Pärna Aadu⁷⁰ seisis püsti kruusaaugus ja tulistas.

Kuna vastase ülekaal oli masendav, tuli taanduda sügavamale metsa. Tõmbusime Luuri jaama suunas, et niiviisi saada tuge ka maha-
jäänud jalameestelt. Ainult Pärna Aadu, kes oli Vabadusristi kavaler

⁶⁹ põllumajandusnõuandja

⁷⁰ Ado Pärn, VR II/3 arreteeriti 1944. aasta novembris ja mõisteti 10 aastaks sunnitööle.

ja tuntud ülijulge mehena, ei tahtnud taandumisest kuuldagi, vaid tulistas edasi. Ta jäigi meist maha.

Kui hilisõhtul laskmine vaibus, siis usaldasime uuesti läheneda lahingukohale, et vaadata, kuidas on lood meie mahajäänud jalgratas-tega. Kartsime, et venelased need ära viisid ja ka Pärna Aadu kinni võtsid, kes üksi jäi nendega lahingut pidama. Ent meie kõigi rõõmsaks üllatuseks oli Pärna Aadu elus ja terve ning ka rattad olid alles. Venelased olid sõitnud edasi, enne seda korjates oma haavatud ja surnud autosse. Maa oli täis räbalaid ja vereplekke, kus vene autod peatusid. Nähtavasti oli neil siiski olnud tunduvald kaotusi. Seega lõppes esimene suurem Vändra lahing meile küllalt õnnelikult.

Ent alevikus olid nad siiski kättemaksuks lasknud maha ühe meie kaaslast, Villem Laosi, kelle nad olid võtnud kinni vallamaja juures ja maha lasknud Suurejõe viival teeristil. Vallamaja arestikambrist olid nad vabastanud ka kõik arreteeritud kohalikud punased.

Ent karistussalk oli möödunud siiski pikemalt peatumata, mispärast meie tegevus jätkus edasi ja katkestati alles hiljem, kui juba alevikku jõudis suuremal arvul taanduvaid vene regulaarvägesid.

Vändra alevik käis käest kätte. Taevas kumas tulekahjudest. Vändra aleviku vallutasid sakslased ja omakaitse⁷¹ 16. juulil 1941.

1941. aasta suvesõja üks ägedamaid lahinguid Pärnumaal toimus Kilingi-Nõmme külje all Liivamäel 4. juulil, kui 150mehelise hästirelvastatud hävituspataljoniüksuse vastu astus 70 mehest koosnev võitlusgrupp major Paul Lillelehe⁷² juhtimisel, kes vaenlase üksuse puruks lõi.

⁷¹ Sügiseks 1941 oli Eestis partisanisalkadest loodud elanike massilise relvastumise ja sõjaväelise organiseerumise teel Omakaitse 40 000 meest ehk sama palju kui sõjaeelses Kaitseliidus.

⁷² Kolonelleitnant Paul August Lilleleht (enne 1935 Lilienblatt), VR II/3 (1893 – 1955) oli aastatel 1926 kuni 1936 Kaitseliidu Pärnumaa Vändra malevkonna pealik. Vabadussõjas teenis 2. Eesti Polgus, seejärel Pärnu kaitsepataljonis ja 9. jalaväepolgus. 1938-1940 töötas Kaitseliidu Peastaabi laskeosakonna pealikuna. 1941. aasta sügisest oli Omakaitse Pärnumaa maleva ülem.

Kaitseliit (Home Guard) 1917-2011

With the breakout of Russian revolution in 1917 the state-governed law protection machinery in Estonia broke apart. This compelled citizens to organize a voluntary union Omakaitse (Self-defence), to protect their lives and property. It was formed on 18th September 1917 by the initiative of Johan Pitka; the present Home Guard is its successor. Members of Omakaitse fought a victorious battle with retreating Bolsheviks on 23rd February 1918, just before the sovereign Estonian state was officially proclaimed. During German occupation the same year, on authorities' demand, the statute of Omakaitse had to be adapted to new conditions. The newspaper "Tallinna Teataja (Tallinn Reporter)" published an appeal to all Estonians to join the "*Bürgerwehr-Omakaitse*". In August 1918 Mayor-General Ernst Põdder became the executive chief; he appointed Estonian-minded officers as department chiefs. Thus Omakaitse became controlled by Estonians. Underground Home Guard organization started public activities on 11th November 1918; initially it was the sole armed organization in Estonian Provisional Government's disposal, containing at the beginning of the Liberation War (1918-1920) approximately 11,000 members with 240 officers. With the war breaking out, Home Guard gradually became the compulsory militia.

As the Liberation War ended, Home Guard activities continued on a voluntary basis but on very limited scale. Nation-wide activities were restored after Communist revolt suppression on 1st December 1924; Army Commander-in-chief General Johan Laidoner approved the provisional statute of the Estonian Home Guard on 17th December. The Government approved the Home Guard statute on 2nd February 1925. According to the statute Home Guard was controlled by the Commander whose administrative body was General Staff, managing the training of Home Guard as military organization. The governing body of Home Guard as public institution was eligible. The highest eligible body was Home Guard Central Assembly, which included Commander, General Staff Commander, and 2-3 elected representatives from each of the 15 territorial units. The Central Assembly met yearly and decided the most important fundamental issues. Home Guard Central

Assembly elected 14 members of Elder's Assembly who met twice a year, and Home Guard Central Board. In 1931 the Government approved a new statute of the Estonian Home Guard which didn't change existing principles significantly. By 1939 the membership exceeded 40,000. Together with Naiskodukaitse (Women's Home Defense), Noorkotkad (Young Eagles) and Kodutütred (Home Daughters) organizations the membership reached 100,000.

The re-establishment of Home Guard local units began in the end of 1980s. The nation wide organization was restored on 17th February 1990. On 4th September 1991 the Presidium of Supreme Council denounced the liquidation of Home Guard in 1940, incited by the Red Army. The decision stated that "legal rights of Home Guard be restored and its control subordinated to Estonian Armed Forces". On 28th April 1992 the Government issued a decree by which Home Guard became part of Estonian Armed Forces.

Two equally important tasks for Home Guard today are: raising the defence readiness based on free will and self-initiative of the people, and providing nation's military defence. By quarter IV, 2011 the Estonian Home Guard with its special organizations had 21,859 members. Within a year the membership rose by 579.

Kasutatud allikad ja kirjandus

- Kaitseliit.* Kaitse Kodu! – Tln, 1925-1940
- Kaitseliit.* Malevate Teatajad 1925-1940
- Kaitseliit.* Jõgevamaa Kaitseliidu raamat/Koost. Ü. Pärn – 2001
- Lindmäe H.* Suvesõda Pärnumaal 1941 – Trt, 2006
- Õun M. jt.* Eesti ohvitserid ja sõjandustegelased I – Tln, 1998, II –Tln, 2002
- Kaitseliit.* Valikute ees/Koost. T. Lään – Tln, 2008
- Pinka E-H.* Scoutspataljoni loomisest taassünnini – Saku, 2003
- Poliitilised arreteerimised Eestis 1940-1988, Raamat I – Tln, 1996
- Amon-Merilain M.* Ühis- ning erijooni Soome ja Eesti kaitseliitude puhkpillimuusikas aastatel 1925-1934 – Tln, 2011
- Punane terror/Koost. M. Laar ja J. Tross – Stockholm, 1996
- Laidoneri Muuseumi Aastaraamat IV – Tln, 2005, VI – Tln, 2007
- Tallinna Linnamuuseumi Aastaraamat – Tln, 2010
- Kaitseliit.* Kaitseliit Tallinnas 1917-2010 – Tln, 2010
- Lõhmus L.* Viiskümmend XX sajandi I poole väljapaistvat nõmmelast – Nõmme, 2004

Sisukord

1.	Eessõna	4
2.	Kaitseliidu suurim malev	12
3.	Meie lipp!	31
4.	Kaitseliidu tegevusest Pärnu linnas ja Pärnumaal	34
5.	Riigi idapiiril	40
6.	Lääne maleva pealiku käskkiri nr 30, 20.06. 1934	44
7.	Õnnestunud asukohavalik	46
8.	Peastaabi struktuur	49
9.	Kaitseliidu organisatsioon	51
10.	Ühendus peastaabiga	52
11.	Kaitseliidu Vanematekogu	56
12.	Järva kaitseliitlaste lemmikspordialad	59
13.	Tänuväärt leiutis	63
14.	Kaitseliidu ülema ringkiri nr 73-R, 05. 05. 1936	64
15.	Kodutütar viib alustatud töö lõpuni!	66
16.	Muljetavaldavad teod	69
17.	Kindralmajor Johannes Orasmaa	74
18.	Kaitseliidu ülema ringkiri nr 316-R, 17. 09. 1936	77
19.	Teotahtelised inimesed	79
20.	Võidupüha	81
21.	Muutused Kaitseliidu liikmeskonnas	94
22.	Võru maleva pealiku käskkiri nr 27, 08. 09. 1937	97
23.	Esimesed laskevõistlused	101
24.	Noored laskerajal	105
25.	Laskevõistlused Haapsalus	108
26.	Narva maleva uus õppeaasta	110
27.	Kaitseliidu 20. aastapäevaks 11. novembril 1938	112
28.	Kaitseliit ja seltskondlik tegevus	113

29. Edasi, selgete sihtide poole!	114
30. Legendaarne mees	116
31. Sporditegevustest Viru malevas	120
32. Kaitseliidu ülema käskkiri nr 27, 27. 03. 1940	122
33. Määramised	124
34. Kaitseliidu tegevusest Tartumaal	127
35. Kaitseliidu majanduselu	131
36. Lubatud külastuskohad	134
37. Tähtsaim ülesanne	135
38. Mitte lihtsalt huvist, vaid vajadusest	140
39. Noorkotkaste hoiutegevuskava	142
40. Lääne maleva pealiku käskkiri nr 9, 18. 02. 1940	146
41. Püstitatud eesmärk	150
42. Harju maleva panus	153
43. Järellugu	158
44. Kaitseliit (Home Guard) 1917-2011	163
45. Kasutatud allikad ja kirjandus	165

